

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM EKONOMİSİ VE FİNANSİ ANABİLİM DALI**

**MODERN MURABAHA UYGULAMASININ KATILIM
BANKALARI NEZDİNDE DEĞERLENDİRİLMESİ; SORUNLAR
VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ**

Fatih ÜSTEK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman: Prof. Dr. Fatih YARDIMCIOĞLU

KASIM - 2023

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**MODERN MURABAHA UYGULAMASININ KATILIM
BANKALARI NEZDİNDE DEĞERLENDİRİLMESİ;
SORUNLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Fatih ÜSTEK

Enstitü Anabilim Dalı: İslam Ekonomisi ve Finansı

“Bu tez 31/11/2023 tarihinde yüz yüze olarak savunulmuş olup aşağıdaki isimleri bulunan jüri üyeleri tarafından oybirliği ile kabul edilmiştir.”

JÜRİ ÜYESİ	KANAATİ
Prof. Dr. Fatih YARDIMCIOĞLU	Başarılı
Prof. Dr. Serkan DİLEK	Başarılı
Doç. Dr. Muhammed Emin DURMUŞ	Başarılı

ETİK BEYAN FORMU

Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının benzerlik oranının herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve Etik Kurul Onayı gerektiği takdirde onay belgesini aldığımı beyan ederim.

Etik kurul onay belgesine ihtiyaç var mıdır?

Evet ☐

Hayır ☒

(Etik Kurul izni gerektiren araştırmalar aşağıdaki gibidir:

- Anket, mülakat, odak grup çalışması, gözlem, deney, görüşme teknikleri kullanılarak katılımcılardan veri toplanmasını gerektiren nitel ya da nicel yaklaşımlarla yürütülen her türlü araştırmalar,
- İnsan ve hayvanların (materyal/veriler dahil) deneysel ya da diğer bilimsel amaçlarla kullanılması,
- İnsanlar üzerinde yapılan klinik araştırmalar,
- Hayvanlar üzerinde yapılan araştırmalar,
- Kişisel verilerin korunması kanunu gereğince retrospektif çalışmalar.)

Fatih ÜSTEK

31/11/2023

ÖN SÖZ

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla. Alemlerin Rabbi olan Allah'a Hamd, Resulüne Salat ve Selam olsun. Öncelikle tezimin yazım sürecinde desteklerini hiç esirgemeyen özveriyle ilgi, alaka ve takibimi hiç bırakmayan kıymetli Hocam Prof. Dr. Fatih YARDIMCIOĞLU'na teşekkürü bir borç bilir bu vesileyle kendilerine minnet ve saygılarımı sunarım. Ayrıca Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş.'de çalışmakta olan Veysel ALADA'a sabır ve samimiyetle yapmış olduğu kıymetli katkılarından dolayı teşekkür ederim.

Bu süreç içerisinde manevi desteklerini hiç eksik etmeyen kıymetli eşime, çocuklarıma, aileme, dualarıyla destek olan Ömer El Faruk SEYDA'ya ve Başkanımız Halil ŞEKERCİ bey'e teşekkürü bir borç bilirim. Bununla birlikte maddi manevi destekleri olmuş isimlerini zikredemediğim herkese ayrıca teşekkür ederim. Şahsi meşguliyetlerine rağmen kıymetli vakitlerini esirgemeyen mülakat katılımcıları; Akademisyen, Fetva komitesi üyeleri ve Murabaha kullanan müşterilere de teşekkür ederim.

Çalışmanın insanlık için maddi manevi faydalara vesile olmasını Cenabı Allah'tan niyaz ederim.

Fatih ÜSTEK

31/11/2023

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR.....	v
ŞEKİL LİSTESİ	vi
ÖZET	vii
ABSTRACT	viii

GİRİŞ.....	1
1. BÖLÜM: MURABANIN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ.....	4
1.1. Murabahanın Tanımı	4
1.2. Dört Mezhebin Murabaha Tanımlaması.....	5
1.3. Murabahanın Meşruiyeti	7
1.3.1. Kur'an dan Deliller	8
1.3.2. Sünnet' ten Deliller	11
1.3.3. Maslahat	12
1.3.4. Örf ve Adet.....	14
1.4. Murabahanın Şartları	14
1.4.1. İlk Akdin Sahih Olması.....	14
1.4.2. İlk Semenın Bilinmesi.....	15
1.4.3. Malın Temlik ve/veya Kabz Edilmiş Olması.....	16
1.4.4. Kârın Bilinmesi	16
1.4.5. Maliyetin Bilinmesi.....	17
1.4.6. Sermayenin Misli Şeylerden Olması.....	17
1.4.7. İlk Akitteki Semen ve Karşılığın Ribevi Mallardan Olmaması	18
1.4.8. Murabihın Mebi (Mal) ve Semen (Ücret) İle İlgili Her Bilgiyi Vermesi	19
1.4.9. Murabaha Konusu Malın Meşru Olması.....	19
2. BÖLÜM: KATILIM BANKACILIĞI.....	21
2.1. Dünyada Faizsiz Bankacılık ve Tarihsel Gelişimi	21
2.2. Türkiye'de Katılım Bankacılığı ve Tarihsel Gelişimi	23
2.2.1. Katılım Bankacılığı	24
2.2.2. Katılım Bankalarının Yasal Dayanağı	26
2.2.3. Türkiye'de Faaliyet Gösteren Katılım Bankaları	26

2.2.3.1. Albaraka Türk	26
2.2.3.2. Kuveyt Türk Katılım Bankası	27
2.2.3.3. Türkiye Finans Katılım Bankası ve Tarihçesi.....	29
2.2.3.4. Türkiye Ziraat Katılım Bankası	31
2.2.3.5. Vakıf Katılım Bankası	32
2.2.3.6. Emlak Katılım Bankası	33
2.3. Klasik ve Modern Murabaha	33
2.3.1. Murabaha Uygulaması	34
2.3.2. Katılım Bankalarında Murabaha İşlemi Öncesi Yapılan Çalışmalar	36
2.3.3. Klasik ve Çağdaş Murabaha Arasındaki Farklar	37
2.3.4. Çağdaş Murabaha ile Banka Kredisi Arasındaki Farklılıklar	39
2.3.5. Katılım Bankalarının Fon Toplama Yöntemleri	40
2.3.5.1. Özel Cari Hesaplar	40
2.3.5.2. Katılma Hesapları	41
2.3.6. Katılım Bankalarının Fon Kullandırma Yöntemleri	41
2.3.6.1. Murabaha	41
2.3.6.2. Mudarebe	41
2.3.6.3. Müşareke	42
2.3.6.4. İcare ve Finansal kiralama	42
2.3.6.5. Selem (Selef).....	42
2.3.6.6. İstisna	43
2.3.6.7. Sukuk	43
2.4. Modern Murabaha ve Fıkhi Tartışmalar.....	44
2.4.1. İ'ne Satışı	44
2.4.2. Malın Ayıbından Beri Olunması	45
2.4.3. Murabahada Malın Sigortalanması	45
2.4.4. Vekalet	46
2.4.5. Vaadin Bağlayıcılığı.....	46
2.4.6. Malı Görmeden Almak	48
2.4.7. Kar Oranları	48
2.4.8. Üzerine Risk Almaması İddiası	49
2.4.9. Birden Fazla İşlemden Oluşması	49

2.4.10. Kabz	51
3. BÖLÜM: LİTERATÜR VE ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ	53
3.1. Literatüre Genel Bir Bakış.....	53
3.1.1. Konuları Bakımından Modern Murabaha Literatürü	53
3.1.2. Modern Murabaha Uygulaması.....	53
3.1.3. Faizsiz Bankaların Ortaya Çıkış Süreci	54
3.1.4. İslami Bankaların Dünya Ekonomisine Etkileri	54
3.1.5. İslami Bankaların Türkiye Ekonomisine Etkileri	55
3.2. Araştırmanın Yöntemi	55
3.2.1. Araştırmanın Kapsamı	56
3.2.2. Araştırmanın Katılımcı Profili	56
3.3. Bulgular ve Değerlendirmeleri	56
3.3.1. Akademisyenlere Yöneltilen Sorular	56
3.3.1.1. Klasik Murabahanın Katılım Bankaları Vasıtasıyla Modern Murabaha Şeklinde Kullanılmasını İslam Hukuku Açısından Değerlendirilmesi Hakkında	56
3.3.1.2. Katılım Bankalarının Finansman Yöntemi Olarak Murabaha Kullanmasını/Kullandırmasını İslam Hukuku Açısından Değerlendirilmesi Hakkında.	58
3.3.1.3. Katılım Bankalarının Kullandığı Murabaha Yöntemi ile İlgili İslam Hukuku Açısından Olumlu/Olumsuz Görüşler, Olumsuz Görüşlere İlişkin Tavsiyeler Hakkında.	59
3.3.1.4. Katılım Bankalarının Pratikteki Bu Uygulaması ile İlgili Görülen Eksiklik/Fazlalık veya Düzenlenmesi Gereken Hususlara İlişkin Noktalar Hakkında.	61
3.3.2. Fetva Danışma Komitesi Üyelerine Yöneltilen Sorular ve Değerlendirmeler.....	62
3.3.2.1. Katılım Bankalarında Finansman Yöntemi Olarak Kullanılan Murabaha İşlemleri ile İlgili Danışma Komitesine Gelen Sorular Hakkında.	62
3.3.2.2. Tarafınıza Bu Konuda Gelen Soruların Mahiyeti Hakkında. (Yeni Ürün, Finansman Konusu Uygunluğu, Murabaha Sürecinin Bizatihi Kendisi ile İlgili Konular vb.)	63

3.3.2.3. Danışma Komitesi Üyesi Olarak Katılım Bankalarındaki Bu Yöntem Hakkında Genel Görüşün Ne Olduğu. (Fıkhi, Ekonomik, Sosyal v.s Yönleriyle)	64
3.3.2.4. Katılım Bankalarının Pratikteki Bu Uygulaması ile İlgili Komite Üyelerinin Gördüğü Eksiklik/Fazlalık veya Düzenlenmesi Gerektiği Düşünülen Kısımlar Hakkında.....	64
3.3.3. Müşterilere Yöneltilen Sorular ve Değerlendirmeler.....	65
3.3.3.1. Yapılan Murabaha Finansmanı Süreci Hakkında Bilgiye Sahip Olunup Olunmadığı ve Kısaca İzahı Hakkında.	65
3.3.3.2. Banka Çalışanı Tarafından Murabaha Hakkında Bilgilendirilmenin Olup Olmadığı, Ne Tür Bilgiler Verildiği ve Bu Bilgilerin Yeterli Olup Olmadığı Hakkında.	66
3.3.3.3. Finansman Kullanırken Katılım Bankası Çalışanı Tarafından Hangi Konularda Bilgi İstendiği, Kapora Verilip Verilmediği, Satıcı ile Alıcı Arasında Sözleşme Yapılıp Yapılmadığı, Peşinat Verilip Verilmediği Konularında Bilgi Talep Edilip Edilmediği Hakkında	67
3.3.3.4. Finansman Kullanan Olarak Katılım Bankasına Gitmeden Önce Satıcı ile Alım Satıma Dair Herhangi Bir Sözleşme, İcab Kabul ve Peşinat Verme İşlemi Olup Olmadığı Hakkında.	68
SONUÇ	69
KAYNAKÇA.....	72
EK	75
ÖZ GEÇMİŞ	77

KISALTMALAR

AAOIFI : İslami Finansal Kuruluşl War Muhasebe ve Denetim Organizasyonu.

BDDK : Bankacılık Denetleme Ve Düzenleme Kurumu.

TKBB : Türkiye Katılım Bankaları Birliği

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1: Ön Anlaşma	35
Şekil 2: Ödeme, Sipariş ve Vekalet Süreci	35
Şekil 3: Geri Ödeme.....	36

ÖZET	
Başlık: Modern Murabaha Uygulamasının Katılım Bankaları Nezdinde Değerlendirilmesi; Sorunlar ve Çözüm Önerileri	
Yazar: Fatih ÜSTEK	
Danışman: Prof. Dr. Fatih YARDIMCIOĞLU	
Kabul Tarihi: 31/11/2023	Sayfa Sayısı: viii (ön kısım) + 75 (ana kısım) + 2 (ek)
Modern murabaha uygulamasının Katılım bankaları vasıtasıyla kullanılmasını İslam hukuku açısından değerlendiren bir çalışmadır. Modern ve klasik murabaha formları arasındaki farklılıkların, katılım bankaları üzerinden modern murabahanın daha iyi anlaşılması ve geliştirilmesi için önemli bir husus olduğunu vurgulamaktadır. Murabaha uygulamasının İslami finans ve katılım bankacılığı açısından önemli bir konu olduğu belirtilmektedir. Modern murabahanın faizsiz bir ekonomi modeli için ideal olduğunu ve bu modelin, konvansiyonel bankacılık sistemine bir alternatif olarak hizmet verebileceğini göstermektedir. Çalışma, Türkiye'deki katılım bankacılığı gelişimini hızlı bir şekilde sürdürürken, katılım bankacılığı etrafında dolaşan şüphe, tereddüt ve itirazların bilinçli veya bilinçsiz bir şekilde hızlıca yayıldığını belirtmektedir. Bu şüphe ve tereddütlerin genel anlamda bilgi eksikliğinden kaynaklandığına dikkat çekilmektedir. Çalışma, bu şüphe ve tereddütlerin dayanaksız olduğunu fıkhi deliller çerçevesinde izah etmektedir. Dosya, murabaha uygulamalarının fıkhi dayanaklarını ve delillerini detaylı bir şekilde işlemekte ve bu uygulamaların caizliği konusunda fıkhi dayanaklar sunmaktadır. Ayrıca, dosya, murabaha uygulamalarının günümüz şartlarına cevap verebilmesi için neler yapılması gerektiği konusunda öneriler sunmaktadır. İslami prensiplere dayalı parasal işlemler hakkında daha fazla fıkhi bilgi ve anlayışa ihtiyaç olduğunu göstermektedir. Modern murabahanın uygulamasının bu alandaki potansiyelini daha iyi anlamak ve bu alanda daha fazla inovasyon yapabilmek için, katılım bankacılığı ve modern murabaha uygulamalarının daha iyi anlaşılması gerektiği vurgulanmaktadır.	
Anahtar Kelimeler: Murabaha, Modern Murabaha, Klasik Murabaha, Katılım Bankacılığı, İslami Finans, İslami Bankacılık	

ABSTRACT	
Title of Thesis: Evaluation of Modern Murabaha Practice in Participation Banks; Problems and Solution Suggestions	
Author of Thesis: Fatih ÜSTEK	
Supervisor: Prof. Dr. Fatih YARDIMCIOĞLU	
Accepted Date: 31/11/2023	Number of Pages: viii (pre text) + 75 (main body) 2 (add)
This study evaluates the use of modern murabaha through participation banks in the light of Islamic law. It emphasizes that the differences between modern and classical forms of murabaha are an important factor for a better understanding and development of modern murabaha through participation banks. It is stated that the application of murabaha is an important issue for Islamic finance and participation banking. It shows that modern murabaha is ideal for an interest-free economy model and that this model can serve as an alternative to the conventional banking system. The study states that while participation banking development in Turkey is rapidly progressing, suspicions, hesitations, and objections around participation banking are spreading rapidly, consciously or unconsciously. It is noted that these suspicions and hesitations generally stem from a lack of knowledge. The study explains that these suspicions and hesitations are unfounded, within the framework of jurisprudential evidence. The dossier deals with the jurisprudential bases and evidence of murabaha applications in detail and provides jurisprudential bases for the permissibility of these applications. In addition, the dossier provides suggestions on what needs to be done for murabaha applications to meet the requirements of today's conditions. It shows that there is a need for more jurisprudential knowledge and understanding about monetary transactions based on Islamic principles. It is emphasized that participation banking and modern murabaha applications need to be better understood in order to better understand the potential of the application of modern murabaha in this area and to be able to innovate more in this area.	
Keywords: Modern Murabaha, Classic Murabaha, Participation Banking, Islamic Finance, Islamic Banking	

GİRİŞ

Kişi, kurum ve kuruluşlar fon ihtiyaçlarını gidermede farklı yöntemler kullanmışlardır. Murabaha enstrümanı bu ihtiyaçların giderilmesinde önemli araçlardan bir tanesidir. Bu çalışma İslam hukuku ilkeleri çerçevesinde faizsiz fon kullanma veya kullandırma yöntemlerinin bulunduğunu okuyuculara göstermektedir.

Murabaha yönteminin etrafında oluşan şüphe ve tereddütleri gidermek ve İslam hukuku açısından problem olarak görülen meselelerin aslında gözden kaçan detaylardan ve metot farklılıklarından kaynaklandığı görüşümüzü bu çalışma ile açıklığa kavuşturmaya çalışacağız.

Bu çalışmamız; faizsiz fon kullanma ve kullandırma yöntemlerinin varlığı, bu yöntemin hem yasal hem de fıkhi zeminde meşruluğu ve yöntem etrafında meydana gelen şüphe ve tereddütlerin aslında düşünüldüğü kadar endişe verici olmadığını göstermektedir.

Araştırmanın Konusu

Modern murabaha uygulamasının katılım bankaları nezdinde değerlendirilmesi; sorunlar ve çözüm önerileri şeklinde olacaktır.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırma gerek klasik murabaha gerekse modern murabaha yöntemi kullanılırken fikhî içtihatlarla riayet etmek kaydı ile bu yöntemin faizli kredi gibi olmadığını izah etmeyi amaçlamaktadır. Bu konuya ilişkin gelen itirazların fıkhi kaynaklara, fetvalara ve fıkıh usulüne bir bütün olarak bakılmadığından kaynaklı olduğunu, özellikle modern murabaha uygulaması hakkında olumsuz kanaate kapılmanın yanlış olduğuna ilişkin açıklık getirmeyi amaçlamaktadır. Ayrıca bu çalışma konusuna ilişkin çeşitli hedef gurupları ile yapılan mülakat çalışmaya farklı bir değer kazandırmaktadır.

Araştırmanın Hipotezi

- H₁: Faizli kredi işlemi ile Murabaha işlemi kesinlikle aynı işlemler değildir
- H₂: Faizli kredi ile Murabahanın şekli ve işlevsel benzerliklerinin bulunması fikhî hükümlerinin de birbirine benzediği anlamına gelmediği.

- H₃: İslami prensiplere dikkat edilmek kaydıyla Modern Murabaha işleminin de Klasik Murabaha işlemi gibi Fıkhen caiz olduğu.
- H₄: Katılım bankalarının Murabaha kullandırma yöntemleri kesinlikle konvansiyonel bankaların işlemleri ile benzeştiğini ancak örtüşmediğini savunmaktadır.

Araştırmanın Önemi

- Pratikte murabaha uygulaması ile faizli kredi işleminin aynı zannedilmesi, bu zanna sebebiyet veren durumların izah edilmesi.
- İslam prensipleri adına yapılan fakat İslam prensiplerine uymayan uygulamalara dikkat çekilerek gerekli izahlarda bulunulması.
- Klasik murabaha ile modern dönem murabaha uygulamalarındaki farklılıklara temas edilerek fıkhi dayanakların getirilmesi.
- Konunun bu şekilde işlenmemiş olması literatürde bir ilk olma özelliği taşıyacağı.
- Aynı zamanda bu çalışmanın literatürdeki bir boşluğu doldurması nedeniyle literatüre katkı sağlayacağı.
- Bu konu ile ilgilenen kimselere hem teorik hem de pratik hem de fıkhi bilgileri etraflıca sunması nedeniyle başucu rehberi olma özelliği taşıyacağı,
- Bu konunun katılım bankaları nezdinde de pratiğe dökülmesinden kaynaklanan suizanların ve soru işaretlerinin giderilmesini sağlaması açısından da ayrıca önem arz etmektedir.

Araştırmanın Yöntemi

Bu araştırma, Literatür taraması, Betimsel (Betimleme/Açıklama) ve Mülakat yöntemleri kullanılarak okuyucuya bilgi sunacaktır

Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları

Araştırmanın sınırlılıkları aşağıdaki şekilde gruplandırılmıştır;

- **Ülke sınırlılığı;** Çalışma alanına ilişkin bir ülke sınırlaması yoktur.

- **Enstrüman sınırlılığı;** Konu Murabaha enstrümanı üzerinden işlenecek diğer enstrümanlar genel bilgi mahiyetinde başlıklar şeklinde ele alınacaktır.
- **Fıkhi kapsamı;** Konu dört mezhebin içtihatları dikkate alınarak işlenip, ele alınacaktır.

1. BÖLÜM: MURABANIN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ

1.1. Murabahanın Tanımı

Murabaha, bir malın vadeli veya peşin alınıp üzerine kâr eklenerek alış fiyatını ve maliyetini de müşteriye söylemek suretiyle vadeli veya peşin olarak satışı yapılan güvene dayalı bir alışveriş şeklidir. Maliyeti belirtilerek güvene dayalı yapılan bu tür alışverişler klasik fıkıh kitaplarında genel olarak bey'ül emane (bü-yuu'l-emane) başlığı altında incelenmektedir. Bunlar Murabaha, Tevliye ve Vadîa olmak üzere üç grupta incelenmektedirler. (İbn-i Abidin, 1982)

Maliyeti kadar bir ücret ile yapılan satış tevliye, maliyetinden daha az bir bedelle yapılan satış vadîa olarak adlandırılır. Eğer malın alış bedeli ve maliyeti söylenmeden yapılırsa bu alışveriş şekline de müsaveme denir. (Dönmez İ. K., 2006, s. 149)

Murabaha ile müsaveme arasındaki temel fark, murabaha ile yapılan bir alışverişte, malın alış fiyatı ve maliyeti söz konusu edilerek satışı yapılırken müsaveme ile yapılan alışverişte, malın ne alış fiyatı nede maliyeti söz konusu edilmeden doğrudan pazarlık edilerek yapılmasıdır.

Kur'an ve Hadisler incelendiğinde direkt olarak murabaha kelimesiyle karşılaşmamaktadır. Murabaha ile yapılan alım satım işlemi Bakara suresinin 275 ve Nisa suresinin 29. Ayetleri çerçevesinde değerlendirilmiş ve meşruluğu konusunda ihtilaf edilmemiştir. (Dönmez İ. K., 2006, s. 149)

Murabaha işlemi günümüzde, “Klasik Murabaha” ve “Modern Murabaha” olmak üzere iki grup da ele alınmaktadır. Günümüzde modern murabahanın uygulama alanı ise katılım bankaları olmaktadır. Dolayısıyla modern murabaha ifadesini kullandığımızda aslında zımnen katılım bankalarının murabaha kullandırma yöntemini kastetmiş oluyoruz.

Özetle, Murabaha, İslam finansında önemli bir finansman yöntemi olup, alıcı ve satıcı arasında şeffaflık ve güven sağlayan, alış fiyatı ve maliyeti belirtilerek yapılan alım satım işlemidir. Bu yöntem, İslam hukuku çerçevesinde değerlendirilmiş ve meşruluğu kabul edilmiştir.

1.2. Dört Mezhebin Murabaha Tanımlaması

Bilindiği üzere her mezhebin Kur'an ve Sünneti yorumlamada kendine has kriterleri, Usul ve metotları bulunmaktadır. Bu farklı kriterlerin neticesinin de içtihatlar farklı yansıması kaçınılmaz bir durumdur. Mezhep imamlarımızın murabahaya yönelik görüş ve içtihatlarını ana hatları ile aşağıda açıklayacağız.

Hanefiler murabahayı en basit anlamda, “Satış akdi ile alınmış olan bir malın üzerine kar ilave edilerek satılmasıdır.” demişlerdir (Merginani, 1986, s. 3/94). Satın alınacak malın bir alış fiyatı olması gerektiği ancak miras, vasiyet ve hibe gibi durumlarda söz konusu malın bir alış fiyatı olmadığından dolayı bu malın rayiç bedeli belirlenip üzerine maliyeti de ilave edilerek kar ile birlikte satılması gerektiğini ifade etmişlerdir (İbn-i Abidin, 1982).

Maliyeti meselesini biraz açacak olursak, mesela bir elbise satın alındığını düşünürsek bu elbiseye dikiş ve nakış yapılması, püskül takılması, boya baskı yapılması, yıkanması gibi mala değer katan masraflar maliyet sınıfına girmektedir. Bu masraflar malın alış fiyatının üzerine ilave edilir ve onun üzerine de kâr ilave edilerek murabaha satışı gerçekleştirilir (İbn-i Abidin, 1982).

Yukarıdaki durumlarda murabaha satışı meşru çerçevede gerçekleşir. Ancak bu satışlar güvene dayalı satışlar olduğu için satıcının vermiş olduğu bilgiler doğru olması gerekmekte olup aksi takdirde murabaha satışının ifsat olma ihtimali söz konusu olabilmektedir. Bunun yanı sıra birinci derece ailesinden almış olduğu malın satışını murabaha yoluyla gerçekleştirmesi caiz olmamaktadır. Fakat alıcıya bu malı birinci dereceden bir aile bireyinden aldığını söyler ise murabaha yolu ile bu malı satması caiz olmaktadır (İbn-i Abidin, 1982).

Meseleyi özetleyecek olursak Hanefi uleması murabahayı, sahih bir akit ile semeni belli olan ve üzerine maliyeti ilave edilip bir miktarda kar ilave edilmesi ve bu bilgilerin müşteriye verilmesi ve verilen bilgilerinde doğru olması kaydıyla yapılan bir alışveriş şekli olduğunu ifade etmişlerdir.

Şafi Mezhebinin kaynak eserlerinden ve aynı zamanda mezhebinin kurucusu İmam Şafii Hz' nin meşhur kaynak eseri olan El Ümm adlı eserinde murabaha alışverişine ilişkin şu çerçevede ifadeler kullanılmaktadır.

“Bir kimse diğetine bir malı göstererek bunu veya tanımlayarak şu niteliklere sahip bir malı veya tercihi kendisine bırakarak dilediğın malı benim için satın al, sana kar veririm dese, o kimse de bu söze güvenerek o malı peşin veya vadeli olarak satın alsa, bu işlemlerin tümü caizdir. Satın alınan malın, talep edip satın alacağını bildiren kişiye satılmasına gelince, tarafların her ikisi de serbesttir; satın alan dilerse bunu benim için satın al sana kar veririm diyen müşteriye satar, dilerse satmaz. Söze veren müşteri de dilerse satın alır, dilerse almaz.” (Bayındır, 2005, s. 112)

İmam-ı Şafii; öncelikle murabaha satışının sahih olduğunu belirtmektedir. Satıcının “bu malı almış olduğum fiyatın üzerine şu kadar kâr ile sana satıyorum veya bu malı şu kadar yüzde kâr ile sana sattım demesi şeklinde murabaha satışı gerçekleşmiş olur. Aynı zamanda etmiş olduğü masrafı açıklamasa sadece aldığım şu fiyata ek olarak şu kadar kâr ile sattım dese yine de satış sahih olur. Buradaki dikkat edilmesi gereken nokta ise satıcının kendi yapmış olduğü çalışmanın ücretini ve gönüllü bir kimsenin bila bedel yapmış olduğü çalışmayı açıklamadığı takdirde maliyet olarak hesaba dâhil edilememesidir. Netice olarak alıcı satıcının yapmış olduğü masrafları bilmiyor ise bu masraflar murabaha akdinin kapsamına girmemekte dolayısıyla maliyet olarak fiyata yansıtılamamaktadır (Ceziri, 1989, s. 3/1939-1442).

Yukarıdaki bilgiler çerçevesinde konuyu değerlendirdiğimizde İmam Şafii, alıcı ve satıcının muhayyer olmak kaydıyla murabaha satışına cevaz verdiği anlaşılmaktadır.

İmam Malik meşhur Muvatta adlı eserinde murabahaya ilişkin; Satıcı almış olduğü bir mala kâr ilave ederek satışının yapabileceğini, malın nakliye (ve sadece bu mal için tutulmuş olan depo ve benzerinin ücreti alış fiyatına maliyet olarak ilave edilebileceğini ancak bu ücretler üzerinden de ikinci kez bir kâr ilave edilmemesi gerektiği noktasında görüş beyan etmiştir. Ancak maliki mezhebi murabaha alışverişini her ne kadar caiz bir alışveriş olarak görmüş ise de tavsiye edilen bir alışveriş şekli olarak görmemiştir (Malik, Muvatta, 1982, s. 2/199).

Hanbeli mezhebi uleması malın fiyatı kârı ve maliyeti sadedindeki masrafları ayrı ayrı belirtmek suretiyle yapılan satışa murabaha demiş ve bunun cevazı yönünde fetva vermişlerdir (Ceziri, 1989, s. 1442).

1.3. Murabahanın Meşruiyeti

İslamın kaynakları, asli ve fer'i olmak üzere iki ana kısma ayrılmıştır. Asli kaynaklar; Kur'an, Sünnet, İcma ve kıyas, Fer'i kaynakları ise; İstihsan, İstislah (Mesalih-i mürsele), İstishab, Örf ve Adet, Sahabi sözü, Geçmiş şeriatler ve Sedd-i Zera'i dir. Asli olan deliller ittifak edilmiş, Fer'i olan deliller ise ihtilaf edilmiş delillerdir. (Atar, 2002, s. 25)

Bu deliller fıkıh literatüründe fıkıh usulü olarak adlandırılmaktadır. Konuyu daha kolay kavramak adına şer'i hükümlere referans olan kaynakların nasıl yorumlanarak içtihat edildiğini anlamamızda bize kolaylık ve kılavuzluk edecek fıkıh usulünün konusu olan asli ve fer'i delillere temas edeceğiz.

Fıkıh Usulü; İslami hükümleri tafsili (ayrıntılı) kanıtlardan elde etmek için başvurulmuş temel prensipleri ifade eden bir bilim dalıdır. (Karaman, 2013, s. 82)

İslam hukukunun esas kaynakları olan Kur'an, Hadis, İcma ve Kıyas gibi metotları ele alarak, dini meselelerin çözümüne ulaşmayı amaçlar. Fıkıh usulünün önemi ve ehemmiyeti aşağıdaki başlıklar altında özetlenebilir:

1. Şer'i kaynakları anlama ve yorumlama: Fıkıh usulü, İslam'ın temel kaynakları olan Kur'an ve Hadis'i doğru bir şekilde anlamak ve çıkarım yapmak için gerekli yöntem ve kuralları sağlar. Bu sayede, âlimler ve müçtehitler, İslam hukukunun uygulanması ve dini konuların incelenmesinde Kur'an ve Sünnet çerçevesinde bilimsel ve tutarlı bir yaklaşım sergiler.
2. İctihat ve fetva süreçlerinin düzenlenmesi: Fıkıh usulü, içtihat ve fetva süreçlerini düzenleyerek, İslam hukukunun zaman ve mekân şartlarına uygun olarak gelişmesini sağlar. Bu sayede, İslam hukuku ve dini yargılar ile kültürel değişimlere uyum sağlayarak, çağdaş ihtiyaçlara cevap verebilir.
3. İslam hukukunun cihanşümül ve bütünlüğü: Fıkıh usulü, İslam hukukunun, evrenselliğini ve bütünlüğünü koruyarak, farklı kültür ve coğrafyalarda yaşayan Müslümanların ortak bir hukuk anlayışına sahip olmasını sağlar. Bu sayede, İslam hukuku, adalet ve eşitlik ilkelerini tüm Dünyada uygulayabilir.
4. İslam hukukunun tutarlılığı ve mantıksal yapısı: Fıkıh usulü, İslam hukukunun tutarlı ve mantıklı bir yapıya sahip olmasını sağlayarak, dini meselelerin çözümünde sağlam,

rasyonel ve bilimsel bir yaklaşım sergiler temel sunar. Bu sayede, İslam hukuku, dini konuları ele alırken, rasyonel ve bilimsel bir yaklaşım sergileyebilir.

5. İslam hukukunun esnekliği ve adaptasyonu: Fıkıh usulü, İslam hukukunun, değişen zaman ve şartlara uyum sağlayabilen esnek bir yapıya sahip olmasını sağlar. Bu mesele Mecelle Ahkâmı şer'i yede "Zamanın değişmesi ile hükümlerin değişmesi inkâr olunamaz" şeklinde kaideleştirilmiştir (Öztürk, 1973, s. 126). Bu sayede İslam hukuku, çağdaş sorunlar ve ihtiyaçlar karşısında etkili ve uyumlu çözümler sunar. Fıkıh usulü, özellikle yeni ortaya çıkan dini ve sosyal meselelerin değerlendirilmesinde, İslam hukukunun temel prensipleri ve kaynaklarına bağlı kalarak adaptasyon sağlamaktadır.

6. İslam hukukunun farklı mezhepler arasındaki diyalogu ve birliği: Fıkıh usulü, İslam hukukunun farklı mezhepleri arasında diyalogu ve işbirliğini teşvik eder. Bu sayede, farklı mezheplerin âlimleri, dini meselelerin çözümünde ortak bir zeminde buluşarak, İslam dünyasının birliği ve bütünlüğüne katkıda bulunurlar.

Bunun yanı sıra müçtehit olmayan kimselerin karşılaştıkları şer'i meseleleri mevcut mezhebinin dışındaki mezhep imamlarının fetvaları doğrultusunda da hareket edebilecekleri, bu bağlamda belli bir mezhebin görüşleri doğrultusunda hareket etmenin her ne kadar güzel olsa da zorunlu ve vacip olmadığı Usul âlimleri tarafından belirtilmiştir. (Şa'ban, 1996, s. 450)

1.3.1. Kur'an dan Deliller

الَّذِينَ يَأْكُلُونَ الرِّبَا لَا يَقُومُونَ إِلَّا كَمَا يَقُومُ الَّذِي يَتَخَبَّطُهُ الشَّيْطَانُ مِنَ الْمَسِّ ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ قَالُوا إِنَّمَا الْبَيْعُ مِثْلُ الرِّبَا وَأَحَلَّ اللَّهُ الْبَيْعَ وَحَرَّمَ الرِّبَا فَمَنْ جَاءَهُ مَوْعِظَةٌ مِّن رَّبِّهِ فَاتْتَمَّى فَلَنُفَصِّلَنَّ إِلَى اللَّهِ مِنْهُ مَا شَاءَ وَلَا نَرْجُو أَنَّهُ يَنصِرَهُ مِنَ اللَّهِ أَنَّهُ كَانَ فِيهَا خَالِدُونَ

(2/BAKARA-275.): "Faiz yiyenler, ancak şeytanın çarptığı kimsenin kalktığı gibi kalkarlar. Bu, onların, "Alışveriş de faiz gibidir" demelerinden dolayıdır. Oysa Allah, alışverişi helâl, faizi haram kılmıştır. Bundan böyle kime Rabbinden bir öğüt gelir de (o öğüte uyararak) faizden vazgeçerse, artık önceden aldığı onun olur. Durumu da Allah'a kalmıştır. (Allah, onu affeder.) Kim tekrar (faize) dönerse, işte onlar cehennemliklerdir. Orada ebedî kalacaklardır."

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ إِلَّا أَنْ تَكُونَ تِجَارَةً عَنْ تَرَاضٍ مِّنْكُمْ وَلَا تَقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ إِنَّ اللَّهَ كَانَ بِكُمْ رَحِيمًا

“Ey iman edenler! Mallarınızı aranızda batıl yollarla yemeyin. Ancak karşılıklı rıza ile yapılan ticaretle olursa başka. Kendinizi helâk etmeyin. Şüphesiz Allah, size karşı çok merhametlidir” (Nisa 29).

يَمْحَقُ اللَّهُ الرَّبَّوَا وَيَرْبِي الصَّدَقَاتِ وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ كُلَّ كَفَّارٍ أَثِيمٍ

“Allah faizi eksiltir, sadakaları bereketlendirir. Allah pek nankör olan hiçbir günahkârı Sevmeyiz” (Bakara,2/276.)

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَذَرُوا مَا بَقِيَ مِنَ الرَّبَّوَا إِن كُنتُمْ مُؤْمِنِينَ

“Ey İnananlar! Allah'tan sakının, inanmışsanız, faizden arta kalmış hesaptan Vazgeçin” (Bakara, 2/278).

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا لَا تَأْكُلُوا الرِّبَّوَا أَضْعَافًا مُّضَاعَفَةً وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ

“Ey İnananlar! Faizi kat kat alarak yemeyin. Allah'tan sakının ki başarıya erişesiniz” (Ali imran, 3/130).

وَأَخَذَهُمُ الرِّبَّوَا وَقَدْ نُهُوا عَنْهُ وَأَكْلِهِمْ أَمْوَالُ النَّاسِ بِالْبَاطِلِ وَأَعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ مِنْهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا

“Yahudilerin haksızlıklarından, çoklarını Allah yolundan menetmelerinden, yasak edilmişken faiz almaları ve insanların mallarını haksızlıkla yemelerinden ötürü kendilerine helal kılınan temiz şeyleri onlara haram kıldık. Onlardan inkâr edenlere, elem verici azap hazırladık” (Nisa, 4/161).

وَمَا ءَاتَيْتُمْ مِنْ رَبِّ لَيْرَبَّوَا فِى أَمْوَالِ النَّاسِ فَلَا يَرَبَّوَا عِنْدَ اللَّهِ وَمَا ءَاتَيْتُمْ مِنْ زَكَاةٍ تُرِيدُونَ وَجْهَ اللَّهِ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُضْغَفُونَ

“İnsanların malları içinde artsın diye verdiğiniz herhangi bir faiz Allah katında artmaz; fakat Allah'ın rızasını dileyerek verdiğiniz herhangi bir sadaka (zekat) böyle değildir. İşte onlar sevaplarını kat kat artıranlardır” (Rum, 30/39).

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا إِذَا تَدَايَيْتُمْ بِدَيْنٍ إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى فَاكْتُبُوهُ وَلْيَكْتُبَ بَيْنَكُمْ كَاتِبٌ بِالْعَدْلِ وَلَا يَأْبَ كَاتِبٌ أَنْ يَكْتُبَ كَمَا عَلَّمَهُ اللَّهُ فَلْيَكْتُبْ وَلْيُمْلِلِ الَّذِى عَلَيْهِ الْحَقُّ وَلْيَتَّقِ اللَّهَ رَبَّهُ وَلَا يَبْخَسَ مِنْهُ شَيْئًا فَإِن كَانَ الَّذِى عَلَيْهِ الْحَقُّ سَفِيهًا أَوْ ضَعِيفًا أَوْ لَا يَسْتَطِيعُ أَنْ يَمِلَ هُوَ فَلْيُمْلِلْ وَلِيُّهُ بِالْعَدْلِ وَاسْتَشْهِدُوا شَهِيدَيْنِ مِنْ رِّجَالِكُمْ فَإِن لَّمْ يَكُنَا رَجُلَيْنِ فَرَجُلٌ وَامْرَأَتَانِ مِمَّنْ تَرْضَوْنَ مِنَ الشُّهَدَاءِ أَنْ تَضِلَّ إِحْدَاهُمَا فَتُذَكَّرَ إِحْدَاهُمَا الْأُخْرَىٰ وَلَا يَأْبَ الشُّهَدَاءُ إِذَا مَا دُعُوا وَلَا تَسْمُؤُوا أَنْ تَكْتُبُوهُ صَغِيرًا أَوْ كَبِيرًا إِلَىٰ أَجَلِهِ ذَٰلِكُمْ أَفْسَطُ عِنْدَ اللَّهِ وَأَقْوَمُ لِلشَّهَادَةِ وَأَدْنَىٰ أَلَّا تَرْتَابُوا إِلَّا أَنْ تَكُونَ تِجَارَةً حَاضِرَةً تُدِيرُونَهَا بَيْنَكُمْ فَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَلَّا تَكْتُبُوهَا وَأَشْهِدُوا إِذَا تَبَايَعْتُمْ وَلَا يُضَارَّ كَاتِبٌ وَلَا شَهِيدٌ وَإِنْ تَفَعَّلُوا فَإِنَّهُ فَسُوقٌ بِكُمْ وَاتَّقُوا اللَّهَ وَيُعَلِّمُكُمُ اللَّهُ وَاللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ

“Ey iman edenler! Belirlenmiş bir zamana kadar bir borç ilişkisi kurduğunuzda bunu yazın. Aranızdan bir kâtip bunu adaletle yazsın. Kâtip Allah’ın kendisine öğrettiği gibi yazmaktan geri durmasın. Artık o yazsın, borçlu da yazdırsın; rabbi olan Allah’tan korksun ve borçtan hiçbir şeyi eksik bırakmasın. Eğer borçlu akılcı zayıf veya eksik yahut kendisi yazdıramaz durumda olursa velisi adaletle yazdırsın. Erkeklerinizden iki şahidi de tanık tutun. Şahitler iki erkek olmazlarsa, rıza göstereceğiniz şahitlerden bir erkekle - biri yanılırsa diğerinin ona hatırlatması için- iki de kadın olsunlar. Çağrıldıklarında şahitler gelmemezlik etmesinler. Borç küçük olsun büyük olsun vadesini belirterek onu yazmaktan üşenmeyin. Böyle yapmanız Allah katında daha adaletli, şahitlik için daha destekleyici ve şüpheye düşmemeniz için daha uygundur. Borç ilişkisinin, aranıza alıp vererek bitirdiğiniz peşin ticaret olması müstesnadır; onu yazmamanızda sizin için bir sakınca yoktur. Alışveriş yaptığınızda şahit tutun. Kâtip de şahit de zarar görmesin. Eğer zarar verirsiniz şüphesiz bu sizin yoldan çıkmanız demektir. Allah’tan korkun, Allah size öğretiyor, Allah her şeyi hakkıyla bilmektedir” (Bakara, 2/282).

Faizin haram, alışveriş ve ticaretin helal olması ayeti kerimede açıkça ifade edilmiştir. Ancak zahirde alışveriş ile faizin bir iki işlem haricinde birbirine benzemesi geçmişte ve günümüzde bazı kimseleri gerek bilerek gerekse bilmeyerek alışveriş ile faizin bir birine benzediği hatta aynı olduğu zannına kapılmalarına neden olmuştur. Şu noktada konvansiyonel bankaların faizli kredi kullandırması ile murabaha yöntemiyle bir menkul veya gayri menkulün alınıp satılmasından dolayı açığa çıkan kar yukarıdaki gibi bir iki noktadaki nüans ve işlem farkı dışında sürecin aynı şekilde seyir etmesinden, murabaha işlemini de aynı faizli kredi işlemi gibi algılanmasına yol açmıştır.

Mecelle-i Ahkâm-ı Şer’iyyede ifade edildiği gibi “Eşyada asıl olan ibahadır.” Bu küllî kaideyi göz önünde bulundurduğumuzda direkt olarak Kuran ve sünnette yasaklanmış öğeleri içermemesi kaydıyla eşyada asıl olan helal olmasıdır. Kuran’da murabaha ile alışveriş yapılmasının yasak olmasına ilişkin direkt ve dolaylı bir yasaklama bulunmadığını göz önünde bulundurursak murabaha uygulamasının herhangi bir sakıncasının bulunmadığı anlaşılmaktadır.

Bu ilke, murabaha sözleşmeleri bağlamında tarafların mal ve hizmetlerin alım ve satımını serbestçe gerçekleştirebilmelerine olanak tanır.

Yukarıdaki ayeti kerimeler çerçevesinde murabahaya baktığımızda sahih akitli rızaya dayalı meşru bir malın meşru bir şekilde alınıp satılması bu ayeti kerimelerdeki helal alışveriş hükmünün kapsamına girdiği aşikârdır. Ayeti kerimeler böylece murabaha şeklinde yapılan bir alışverişin meşruluğuna delil teşkil etmiş olmaktadır.

1.3.2. Sünnet’ ten Deliller

Peygamber efendimiz (S.a.v.) buyurmuşlar ki; “Altın mukabilinde altın, gümüş mukabilinde gümüş, buğday muka-bilinde buğday, arpa mukabilinde arpa, hurma mukabilinde hurma ve tuz mukabilinde tuz misli misline, birbirine müsavi olarak peşin satılırlar. Ama bu sınıflar değişirse peşin olmak şartıyla istediğiniz gibi satın!” buyurdular. (Müslim, 1988).

Ömer b. Hattab şöyle dedi; “Altını altınla ancak misli misline satınız, bir kısmını diğerine karşı fazla saymayınız. Gümüşü de gümüşle ancak misli misline satınız. Bir kısmını diğerine karşı fazla saymayınız. Gümüşle altını biri peşin diğeri veresiye satmayınız. Hatta müşteri evine gitmek için müsaade isterse verme. Zira ben sizin faize düşmenizden korkuyorum” (Malik, 1982, s. 2/155).

“Bir kimse gıda maddelerini toplayıp günün rayiç fiyatı ile satsa sanki onu yoksullara ve ihtiyaç sahiplerine ücretsiz dağıtmış gibi ecir alır” (İbn-i Mace, 1986).

“Dürüst sözüne ve işine güvenilen tüccar, nebiler, sıddıklar ve şehitlerle beraberdir” (Et-Tirmizi, 1972, s. 362).

Âişe (R): “Peygamber (S) bir Yahudi'den, bedelini bir müddet sonra ödemek üzere zahire satın aldı ve ona demirden bir zırhı rehin bıraktı, dedi” (Buhari, 1987, s. 4/1915).

Yine sahabeden Abdullah bin Abbas (r.a) 'ın şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Bir mal için peşin şu fiyata, vadeli şu fiyata demekle beis yoktur. Ancak alıcı ile satıcı akdi bunlardan birine göre tamamlamadan ayrılmamalıdır (belirsizlik kalmamalıdır)" (Zuhayli, 1994, s. 277).

Peygamberin hadisleri ve sahabenin görüşleri aracılığıyla ortaya konan temel prensipler bulunmaktadır. Altın, gümüş, buğday, arpa gibi temel malların karşılıklı değişiminde eşdeğerlik ilkesi vurgulanmaktadır. Ayrıca, altın ve gümüşün karışık bir şekilde takası ve vadeli satışın önlenmesi gibi detaylar da belirtilmiştir

Ömer b. Hattab'ın sözleri, ticaretin adalet ve dürüstlük temelinde yürütülmesi gerektiğini vurgular. Altın ve gümüşün misli misline takası, alışverişte eşitlik ilkesini güçlendirir. Ayrıca, gıda maddelerinin günün rayiç fiyatı üzerinden satılması ve dürüst tüccarların nebiler, Sıddıklar ve şehitlerle bir tutulması, adaletin ve güvenin önemini vurgular.

Ömer b. Hattab'ın ifadeleri, faiz karşıtlığını ve müşterinin evine gitmek için izin istemesini öne çıkarır. Bu, İslam ekonomisinde faize karşı olan tutumu yansıtır ve dürüst ticaretin teşvik edildiği bir ortamı vurgular.

Gıda maddelerini günün rayiç fiyatı ile satmanın, yoksullara ve ihtiyaç sahiplerine yardım etmekle eşdeğer olduğu ifadesi, İslam'ın sosyal sorumluluk anlayışını vurgular. Ticaretin sadece kar amacı gütmemesi, aynı zamanda toplumsal fayda sağlaması beklenir. Ayrıca bu davranış bir âdetin ibadet şeklinde yüce yaratıcı tarafından kabul edilmesi dünyevi kazancın yanı sıra uhrevi bir kazancın yolunu da açmasıdır.

Bu ve benzeri hadisler, İslam'ın ekonomi ve ticaret alanındaki prensiplerini açıklayan önemli görüşlerini içerir. Bu prensipler, adalet, dürüstlük, sosyal sorumluluk ve faiz karşıtlığı gibi temel kavramları kapsar. Bu bağlamda, İslam'ın ekonomik ve ticaret alanındaki ilkeleri, birey ve toplum düzeyinde adil ve sürdürülebilir bir ekonomik sistem oluşturmayı amaçlar.

Verilen değerlendirmeler ışığında, murabaha yöntemiyle gerçekleştirilen ticaret işlemleri, ilgili hadislerin rehberliğinde değerlendirildiğinde, söz konusu alım satımın meşru olduğu sonucuna varabiliriz. Bu değerlendirme, işlemin meşruluğunun, karşılıklı rızaya dayanması şartıyla gerçekleşmesine bağlanmaktadır, bu da hem peşin hem de vadeli olarak bir malın alınıp satılmasının meşru olduğu anlamına gelmektedir.

1.3.3. Maslahat

Dinde, hükmünün Allah tarafından açıklanmadığı kendisine kıyas edilebilecek direk bir şer'i delilin bulunmadığı ancak Kur'an ve Sünnetin ruhuna uygun olmak kaydıyla insanlardan zararın define ya da insanların menfaat ve yararlanmalarına yol açan hükümlere maslahat denilmiştir (Şa'ban, 1996) (Cebeci, 2010, s. 195).

Genel anlamda maslahat bir zararın önlenmesi veya bir zaruriyete binaen mecelle'de ifade edildiği gibi “daralan mesele genişler” ölçüsünce bir sıkıntı ve zorluğu aşmada aynı zamanda Müslümanların işlerinin daha kolay emniyetli ve faydalı bir hükme bağlar. Bu

bağlamda meseleye baktığımızda aslında maslahatın bir tarafı faydaya giden yolu açmaya bir tarafı da zarurete sebep olan unsurları kaldırmaya bakar.

Murabaha maslahat açısından ele alındığında şu iki durumdan biri ortaya çıkmaktadır. Gerek klasik gerekse modern murabaha uygulamalarında hakkında açık bir hüküm olmamak, İslam'ın ruhuna ters düşmemek kaydıyla özellikle modern murabaha uygulamalarında müslümanların faydasına yönelik bir durum ile karşılaşıldığında veya içerisinde bulunduğumuz ekonomik durum, devletin getirmiş olduğu yasal engeller ve hayat şartlarının getirdiği sıkıntılı durumlar zaruriyet hükmünün işletilmesi gerektiği sonucunu doğurmaktadır. Günümüze kadar ulaşamayan mezhep imamlarından olan Sufyan-ı Sevri'nin de ifade ettiği gibi "Hiç şüphesiz fıkıh; güvenilir ilim ehlinde bir izin ve kolaylıktır. Teşdid ve zorlaştırmaya gelince, onu herkes yapar" (İbn-i Abidin, 1982). Bu cümledeki kıstastan da anlaşıldığı üzere önemli olan meşru çerçevede zorlaştırmak değil kolaylaştırmaktır. Peygamber efendimiz konuya ilişkin "Zorlaştırmayınız kolaylaştırınız, müjdeleyiniz nefret ettirmeyiniz" şeklinde evrensel bir tavsiyede bulunmuştur. (Buhari, 1987)

Maslahatın işletilmesinde zaruret, bir elbisenin astarı ile yüzü gibi birliktelik içerisinde seyir ederler. Bir cihetten zaruret varsa maslahatın işletilmesi vardır, gibi bir durum söz konusudur.

Murabaha yöntemini aslında özel veya tüzel kişiliklerin devlet kontrolünde olmak kaydıyla her bir şekilde uygulamak mümkün iken günümüzde bu yöntemi katılım bankaları kullanmakta ve kullandırmaktadır. Dolayısıyla maslahat konusunu daha çok katılım bankaları üzerinden işlemek daha isabetli olacaktır.

Maslahat, murabaha yoluyla finans temin etmek isteyen kimseler ile tasarruf fazlalığını kullandırmak isteyen kimseler açısından iki uçlu bir perspektife sahiptir.

Maslahat, katılım bankasının şahsında kar ya da yatırım amaçlı fon arz eden kimseler ile katılım bankasından fon talep eden müşterileri maslahatı olarak üzere iki ana guruba ayrılabilir. (Cebeci, 2010, s. 197)

Modern murabaha açısından maslahatın etkisi vadin bağlayıcılığı, birden fazla akdin birleşmesi, bazı meşru şartların ileri sürülmesi, malın kabz meselesi, vekâletin aktif kullanılması, meşru tedbirlerin alınması gibi konularda maslahat rol oynayıcı ve hükümlerin yönünü etkileyici bir etken olduğu görülmektedir. Önemli olan husus,

maslahat yeri geldikçe mutlaka kullanılmalı ancak bütün meselelerin maslahat prensibi üzerine oturtularak değerlendirilmesi doğru bir yöntem değildir (Cebeci, 2010, s. 197-198). Bu noktada dikkat edilmesi gereken husus ise maslahat prensibini dinin konu ile ilgili direk bir emir veya nehiy ifadesi kullanmadığı ve görüş beyan etmediği alanlarda işletmek ve bu alanı ihtiyaç olduğunda ihtiyaç miktarınca kullanıp bütün meseleleri bu maslahat prensibinin üzerine bina etmemeye özen göstermektir. Bu konulara ilişkin örneklemelere yeri geldikçe daha geniş bir şekilde değinilecektir.

1.3.4. Örf ve Adet

Örf ve adet İslam hukukunun fer'i delillerden bir tanesidir. Örfü Hanefiler, "Akıl sahibi kimselerin iyi görüp çirkin kabul etmediği dine ve akla muvafık düşen şeydir." şeklinde tarif etmişlerdir. Kavli ve fiili olarak ikiye ayırarak kavli örfü ittifakla delil olarak kabul etmişlerdir (Karaman, 2013, s. 140-141)

Kavli örf ise bütün herkes tarafından aynı şekilde kullanılıp aynı şekilde anlaşılan sözlerdir. Örneğin perdeyi çek dediğimizde perdenin aşağıya doğru çekilmeyip açılıp kapatılması kastedildiğinin herkesçe bilinmesi gibi (Karaman, 2013, s. 140-141).

Örfün murabahaya temas eden etmeyen durumlarına bakıldığında şu durum ile karşılaşmaktadır; İslam hukukunun temellerine ve kurallarına aykırı düşmemek kaydıyla deliller açısından boşluk olan konuların olduğu noktalarda örfle başvurulabileceği ve kabul edilebileceği bir usuldür.

Murabaha konusu olan malın alınması, satılması, teslimi, tescili, nakli, temlik vb. durumlarda İslam hukuku açısından açık olan noktaların kapatılmasında etkin olarak kullanılan bir delildir.

1.4. Murabahanın Şartları

1.4.1. İlk Akdin Sahih Olması

Murabaha ile yapılan satışlarda, satışın gerçekleşebilmesi için malın ilk alış fiyatının bilinmesi gerekir ki bu fiyat üzerinden müşteriye satış akdi gerçekleşebilsin. Tabi bu durum doğal olarak satılacak olan malın ilk alış akdinin sahih olmasını gerektirmektedir. Mülkiyet, geçersiz bir akit sonucu gerçekleşmiş olsa bile burada belirlenen fiyat değil

malın misli ve kıymeti dikkate alınır. Bu görüşü Hanefilerden kabul eden fakihler olsa da çoğunluk kabul etmemektedir (Dönmez İ. K., 2006, s. 149).

İlk akdin sahih olmaması murabaha akdini ifsad eder. Cumhur ulama tarafından bu işlem geçerli kabul edilmezken yeme ve giyinme gibi durumlar dışındakileri Hanefi mezhebi kabul etmiştir. (Cebeci, 2010, s. 31)

Burada murabaha yoluyla mal alacak kişi satıcı olan kişinin söz konusu malı sahih bir şekilde mi elde ettiği, bu malın piyasadaki rayiç fiyatı gibi bilgileri elde ettikten sonra murabaha işleminin ilk satış aşamasına geçilmiş olur.

1.4.2. İlk Semenın Bilinmesi

Müşteri malın ilk alış semenini bilmesi gerekir, aksi takdirde alışveriş fasit olur. Murabaha, tevliye, işrak, vezia gibi satışlar güvene dayalı satışlardır. Güvene dayalı alışverişlerde malın ilk fiyatının bilinmesi esastır (Döndüren, 2003, s. 240).

Malın alış fiyatı, satış yapılan mecliste alıcı tarafından biliniyor olması gerekmektedir. Eğer alışveriş meclisinden ya da pazarlık mekânından alıcıya malın fiyatı bildirilmeden taraflar ayrılır ise murabaha işlemi geçerliliğini yitirmiş olacaktır. Malın ilk fiyatının vadeli ise bununda ayrıca belirtilmesi gerekmektedir. Satıcının malı vadeli aldığını müşteriye bildirmemesi veya saklaması durumunda ise Ebu Hanife, İmam Muhammed, Ahmed bin Hanbel, İmam-ı Şafii ve Zeydilere göre malı vadeli fiyattan alıp almamakta serbesttir. Fakat Ebu Yusuf alıp almama serbestliği tanımamakta söz konusu olan vade farkının fiyattan düşülmesini eğer ödeme yapıldı ise bu farkın alıcıya iade edilmesini gerektiğini ifade eder.

Aynı zamanda gerek Hanefilere gerekse Şafiilere göre murabaha için söz konusu olan malın satıcıya illaki bir satım yoluyla geçmesi de gerekmemektedir. Hibe, vasiyet vb. bir şekilde de mal satıcının mülkiyetine geçmiş olabilir. Bu durumda öncelikle bu malın kıymetinin belirlenmesi sonra murabaha ile satılması gerekmektedir (Dönmez İ. K., 2006, s. 149)

Bir müşteri murabaha ile alacak olduğu mal hakkında yeterli bilgiye sahip değil ise iş tamamen satıcının sözüne itimat etmeye kalmaktadır. Bu yüzden bu tür güvene dayalı alışverişlerde müşteri için satıcının sözü önem arz etmektedir.

1.4.3. Malın Temlik ve/veya Kabz Edilmiş Olması

Hakim ibnu Hizam r.a. anlatıyor; “Ey Allah’ın Resulü dedim, bana gelip, bir şeyler almak isteyenler oluyor. Hâlbuki istenen şey bende yoktur. Bu durumda bilahare çarşıdan satın alarak teslim etmek üzere istenen şeyi satayım mı?”

“Hayır dedi, yanında mevcut olmayan şeyi satma” (Tirmizi, 1972, s. 2/377).

Bu hadis-i Şerif-in yorumuna ilişkin âlimler farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Ebu Hanife gayrimenkullerin teslim alınmadan satışına izin verirken menkullerin satışına cevaz vermemiştir. İmam-ı Şafii ise menkul veya gayrimenkul her ne olursa olsun teslim alınmadan bir malın satışına cevaz vermemiştir. İmam Malik ve diğer bir kısım ise sadece yiyecek maddelerde cevaz vermez iken bunların dışında her şey için cevaz vermiştir (Canan, 2000, s. 1/449).

Kıyemi yani standardı olmayan göreceli ve değişken fiyatları olan malların satıcının bilfiil elinde olmadan murabaha ile satılması caiz değildir. Kıyemi mallar, arsa, ev, kullanılmış araba gibi genel geçerliğini yitirmiş mallardır (Döndüren, 2003, s. 242).

Fakihlerin bu konudaki görüşlerine bakıldığında kabzın fiziki olarak gerçekleşmesinin yanı sıra o mal üzerinde tasarruf hakkının ve bunun doğurduğu sonuçlara dikkat çekilerek günümüz şartlarında tasarruf hakkının gerçekleşmesi ile fıkhen bu işlemlerin gerçekleştirile bilineceği anlaşılmaktadır. (Kapıcı, 2018)

Bu bilgilerin bütünü çerçevesinde konuyu değerlendirdiğimizde yiyecek maddeleri dışındaki malların kabzı gerçekleşmeden tasarruf hakkının gerçekleşmesi ile satışın olabileceği anlaşılmaktadır.

1.4.4. Kârın Bilinmesi

Kârın bilinmesi murabahanın şartları açısından esastır. Kâr, miktarı belli ve kesin olduğu takdirde ister standart olsun ister olmasın önceki fiyat ile aynı olabileceği gibi farklı cinsten de olmasında bir sakınca yoktur. Hanefi, Şafii ve Hanbeliler satıcının malı aldığı kimseye ödediği fiyat ile maliyetinde kar hesaplamasına dâhil edilebileceğini ifade etmişlerdir. Karın gerek alış fiyatına gerekse maliyetine oranla belirlenmesini mekruh sayanlar olduğu gibi caiz görmeyenlerde olmuştur (Dönmez İ. K., 2006, s. 149).

Caiz görenler ise, kıyemi mallar ile misli malların durumunu farklı değerlendirip hükmü de buna göre bağlamışlardır (Nesei, 1981).

Standart olmayan (kıyemi) malların yüzde şeklinde satılması caiz görülmemiş, ancak standart olan (misli) malların yüzde olarak satılması caiz görülmüştür. Çünkü birincisinde malın değeri meçhul ya da göreceli, ikincisinde ise malın değeri değişken olmayıp standarttır. Burada dikkat edilmesi gereken, standart malın alış fiyatının mutlaka bilinmesidir. Satıcı şu kadar yüzde kar ile satıyorum dediğinde fiyatı bilinen malın doğal olarak karının da yüzde kaçta tekabül ettiği bilinmiş olsun (İbn-i Abidin, 1982).

1.4.5. Maliyetin Bilinmesi

Murabaha, satın alınmış bir malın alış fiyatının üzerine kar ve maliyetin eklenerek müşteriye açıklamak suretiyle gerçekleştirilmiş bir işlemdir (Kattan, 2023). Tanımda belirtildiği gibi maliyetin açıklanarak eklenmesi esastır. Murabaha veya tevliye yoluyla malını satmak isteyen satıcı, anaparaya şunları ekleyebilir. Elbise üzerinden örnek verecek olursak; elbisenin yıkanması ücreti, boyama ücreti, elbise üzerinde yapılan nakış ücreti, elbise kenarlarına dikilen püskülleri, bükme ücreti, herhangi bir yiyeceğin taşıma ücreti, elbise veya herhangi bir şeyin yıkama ücreti, dikiş ücreti, satın aldığı mal köle ise ona giydirdiği elbise ücreti gibi ücretleri ekleyebilir.

Koyunun çoban tarafından götürülmesi ücreti, yiyecek olarak harcadığı masrafı, ekini sulama, baği belletme ve sulama ücreti, nehirleri ayıklatma ücreti, ağaçları dikme, evi sıvama veya boyama ücretleri simsara ödediği (buradaki simsardan maksat satın alacağı malın yerini ve sahibini gösteren kişiye verilen ücret demektir) bütün bu ücretler akitte şart kılınmış ise bayi tarafından paraya eklenerek ona devredilir veya bunun üzerine kar koyarak, kârında belli olması şartıyla satması caiz olur. Bu meselenin kaidesi malın bizatihi kendisinde artış veya kıymetinde (değerinde) artış meydana getiren her masraf o malın satışında paraya eklenebilir (İbn-i Abidin, 1982).

1.4.6. Sermayenin Misli Şeylerden Olması

Murabaha ile yapılan alışverişin sahih olmasının şartlarından bir tanesi de semenin (bedelin) misli (standart) mallardan olması gerekmektedir.

Misli mal, fıkıh literatüründe fiyatı etkileyebilecek kadar farkı olmayıp birbiri yerine kullanılan maddi fayda olarak aynı özelliklere, görüntüye ve yapıya sahip olan malları ifade eder. Misli mallar un gibi vezni ağırlık ölçüsüyle tartılan, buğday gibi hacim ölçüsü ile ölçeklenen, kumaş gibi uzunluk ölçüsü ile ölçülen ve yumurta gibi sayarak miktarı belirlenen olmak üzere dört guruba ayrılmaktadır. (Hacak, 2005, s. 187)

Murabaha ile satılacak mala standart bir karşılık ile sahip olunmalıdır. Aksi takdir de kıymeti ve bedeli tam net olmayan ya da kişiden kişiye değişkenlik arz eden kıyemi (standart olmayan) bir karşılık ile satış yapılmış olur ki buda bedelin meçhulyetine yol açacağından caiz olmaz. Ancak kârın misli olması şart değildir, kıyemi de olabilir. (İbn-i Abidin, 1982, s. 11)

1.4.7. İlk Akitteki Semen ve Karşılığın Ribevi Mallardan Olmaması

Altını altınla satmayın; “ancak ikisi müsavi miktarda olarak satınız. Gümüşü de gümüşle satmayın, ancak ikisi müsavi olarak satın. Altını gümüş ile gümüşü de altın ile (fazlalık veya müsavi) nasıl isterseniz (peşin olarak) öyle satınız” (Buhari, 1987).

Hurmayla hurma, buğdayla buğday, arpayla arpa, tuzla tuz, peşin olarak değişilir. Artık kim fazla alır ve verirse, gerçekten o riba muamelesi yapmış olur. Fazla alıp veren faiz almış vermiş olur. Cinsleri muhtelif olanlar müstesna. “cinsleri muhtelif olanlar müstesna” demek, altınla gümüş, buğdayla arpa gibi başka başka cinsten olan metayı bir birinden eksik veya fazla mübadele etmek caizdir demektir (Nesei, 1981, s. 359)

Ebu Hureyre (r.a.)’dan: Resülullah (s.a.v.) “Hayber (haracını toplamak üzere) bir adam vazifelendirmişti, oradan hep iyi cins hurma getirince” Resülullah (s.a.v.);

- Hayber’in hurması hep böyle mi? Dedi. Adam:
- “Hayır ya Resülullah, topladığımız kötü hurmadan iki ölçek verip bundan bir ölçek ve üç ölçek verip iki ölçek alıyoruz,” deyince Resülullah (s.a.v.):
- “Böyle yapma. Önce karışık olan hurmayı sat. Sonra onun parasıyla iyi hurma al buyurdu” (Nesei, 1981, s. 358).

Satıcının satmak için almış olduğu mal fazlalık ribasına (faizine) konu olmamalıdır. Aksi takdirde faizli bir işlem üzerine murabaha alışverişi gerçekleştirilmiş olur. Hadis-i Şeriflerde ifade edildiği gibi “altının altınla, gümüşün gümüşle, hurmanın hurmayla,

buğdayın buğdayla, arpanın arpayla, tuzun tuzla” takaslarına aynı cinsten, aynı miktar ve peşin olmadığı takdirde cevazına fetva verilmemiştir. Ancak farklı cinsten farklı miktarlarına peşin olduğu takdirde cevaz verilmiştir.

Murabahaya konu olan malın bu gibi ribevi mallardan olup cinsleri aynı olduğu halde miktarı farklı olursa bu farklılık kadar faiz meydana gelmiş olur. Bu durumda murabahanın şartlarından olan ilk bedelin üzerine bir miktar kar ilave edilmesi gerçekleşmemiş olur. Buradaki fazlalık kar değil faiz olduğundan alışveriş sıhhatini kaybeder.

1.4.8. Murabihın Mebi (Mal) ve Semen (Ücret) İle İlgili Her Bilgiyi Vermesi

Murabaha ile satışta gerek mal gerekse malın ücretine ilişkin her türlü bilgi müşteriye yeterince açıklanması gerekmektedir. Murabaha güvене dayalı satışlar kısmına girdiğinden alışverişin sıhhatine zarar gelmemesi için bu açıklamalar gereklidir.

Murabahada müşterinin aldatılması söz konusu olması durumunda müşteri muhayyerdır. İster o malın bedelini ödeyip o şeyi alırsın, isterse ödeme yapmadan vaz geçebilir. Satılan mal ister müşteride iken ister satıcının elinde iken semavi bir afet ile malda bir kusur olmuşsa imamlarımızın üçüne göre de satıcı açıklama yapmadan murabaha ile bu malı satar. Ancak bu kusur satıcının ya da başka bir kimsenin fiili ile meydana gelirse satıcı bu durumu açıklamadıkça o şeyi murabaha ile satamaz.(Hindiye 2008.)

1.4.9. Murabaha Konusu Malın Meşru Olması

Murabahaya muhatap olan malın meşruluğu üç şekilde değerlendirilir; murabahaya konu olan malın bizzat kendisinin alınması ve satılmasının haram olması, murabaha yolu ile alınıp satılması caiz olmaması ya da alınıp satılacak şeyin bizzat kendisinin fıkhen mal hükmünde olmamasıdır.

Domuz eti, şarap vs. birinci sınıfa örnek teşkil eden ürünlerdir ki haramlığı bütün alışveriş şekillerine şamildir. Bu durum Mecellenin 211. maddesinde “Mütekavvim olmayan malı satmak batıldır.” şeklinde hükme bağlanmıştır (Öztürk, 1973, s. 175).

Külçe altın murabaha yoluyla vadeli bir şekilde satılamaz. Trafik cezası ve benzeri cezalar, vergi, hizmet sektörü, biletler, vizeler, borçlar gibi somut mal hükmüne girmeyen şeyler murabaha yoluyla alınıp satılamazlar. Bu mesele Mecellede şu şekilde

kayıtlanmıştır. “Beynennas mal olmayan şeyi satmak yahut onunla bir mal satın almak batıldır” Mecelle mad.210 (Öztürk, 1973, s. 175).

2. BÖLÜM: KATILIM BANKACILIĞI

Faizsiz bankacılık denildiğinde hemen ilk akla gelen katılım bankalarıdır. Konvansiyonel bankalara alternatif olan katılım bankaları faizli iş ve işlem yapmak istemeyen kişi ve kurumların fon kullanmak veya kullandırmak amacıyla başvurdukları kuruluşlardır. Bu kuruluşlar Kuran'ın kati emri olan faiz yasağına bulaşmama noktasında faizli bankalara alternatif can simidi mahiyetinde bankalardır.

Faizsiz bankacılık, genel olarak bankacılık faaliyetlerinin faiz üzerinden değil, kar ve zarar paylaşımı esasına dayandığı bir sistemdir. Bu sistem, genellikle İslami prensiplere dayalı olup, faiz kabul edilmez ve risk paylaşımı, etik değerler, adalet ve sosyal sorumluluk ön plana çıkar. Faizsiz bankacılığın bir formu olan katılım bankacılığı, bu prensiplere dayalı olarak işleyen finansal bir yapıdır.

Katılım bankacılığı, banka ve müşteriler arasındaki ilişkiyi farklı bir boyuta taşır. Geleneksel bankacılık modelinde bankalar, para yatırma ve borç verme işlemlerini faiz üzerinden gerçekleştirirken, katılım bankacılığı müşterinin yatırdığı parayı belirli bir iş veya proje için kullanır ve kar veya zararı müşteri ile paylaşır. Bu sistem, kar ve zararın adil bir şekilde paylaşıldığı ve ekonomik etkinliklerin toplumun daha geniş çıkarlarını gözetme eğiliminde olduğu bir yapıyı teşvik eder.

Katılım bankacılığı, aynı zamanda sürdürülebilir ve adil bir ekonomik büyümeyi teşvik eder. Bu tür bir bankacılık sistemi, Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde, ekonomik kalkınmayı ve büyümeyi destekleyebilir. Ayrıca, katılım bankacılığı, finansal hizmetlerin daha geniş bir kesime ulaştırılmasında önemli bir rol oynayabilir, böylece finansal kapsayıcılığı artırabilir. Ancak, bu tür bir bankacılık sisteminin uygulanması ve yönetimi, özellikle düzenleyici çerçevenin belirlenmesi ve uygulanması açısından önemli zorluklar içerebilir.

2.1. Dünyada Faizsiz Bankacılık ve Tarihsel Gelişimi

İnsanlık tarihinin başlangıcından günümüze kadar ortaklık sistemi üzerine kurulu mali nitelikteki kuruluşların günümüzdeki yansıması faizsiz bankalardır. Bunlar, sarraflar, beytül mal, para vakıfları ve mudarebe üzerine kurulmuş ortaklıkların tek bir sistem altında birleştirilerek faaliyet göstermeye çalışan bankalardır. Bu tarz bankacılık sistemi 1942'li yıllarda ortaya çıkmıştır. 1963 yılında ortaklık esasına dayalı ilk faizsiz sistem

üzerine çalışan bankayı kuran Ahmed en-Neccar, Mit- Gamr kasabasında kırsal kesimde üretim yapan kimseleri tefecilerin elinden kurtarmak için kurmuştur. Mit- Gamr üzerinden yaşanan tecrübe çok kimsenin dikkatini faizsiz bir kurumunda karlı olabileceği noktasında çekmiştir. (Gülşen, 2010, s. 6).

En-Neccar, ikinci Dünya savaşı sonrası Almanya'nın hızlı bir şekilde kalkınmasında Alman tasarruf bankalarının olumlu etkisinden etkilenmiş ve bankacılık sisteminin İslam'ın iktisadi kıstaslarını dikkate alarak Mısırda uyarlamaya çalışmıştır. Bu noktada gerek sermaye gerekse bilgi ve tecrübe olarak Almanya'dan yardım almış ancak Almanya, en-Neccar'ın faizsiz bir bankacılık kurmaya çalıştığını anlayınca yardım ve desteklerini yarıda kesmiştir. Ve bu durumun içerisine siyasi baskılarında girmesi ile banka ancak dört yıl hizmet verebilmiş ve 1967 de bu hizmetini sonlandırmak durumunda kalmıştır (Gülşen, 2010, s. 6).

1970'li ve 1980'li yıllar faizsiz bankacılığın uluslararası faaliyete başladığı dönemlerdi. 1975'te Dubai İslami Bank kuruldu ve (Gülşen, 2010)bu uluslararası alanda faizsiz bankacılığın ilk büyük örneği oldu. 1970'lerde, İslam Kalkınma Bankası gibi çokuluslu finansal kuruluşlar kuruldu.

Pakistan'ın önemli düşünürlerinden Muhammed Abdu'l-Mennan, 1960 yıllarında tüm İslam ülkelerinin katıldığı bir toplantıda İslami banka kurulması fikrini ortaya atmıştır. 1973'te Cidde'de İslam ülkelerinin maliye bakanları ile yapılan toplantıda İslam kalkınma bankasının kurulmasına karar verilmiştir. 1975 yılında ise Ülkemizin de bulunduğu 29 tane İslam ülkesinde uluslararası düzeyde faizsiz banka kurulmuş ve bu dünya da hızlıca yayılmış akabinde faizli bankalarda faizsiz standartlarda çalışan şubeler açmışlardır. (Gülşen, 2010, s. 6)

1990'lı yıllardan itibaren, faizsiz bankacılık daha da hızla büyümeye ve yaygınlaşmaya başladı. Bu dönemde, faizsiz bankacılığın dünya çapında ekonomideki payı önemli ölçüde arttı. Birçok geleneksel banka, faizsiz bankacılık hizmetleri sunmaya başladı ve ayrıca birçok yeni faizsiz banka kuruldu. Bu süreç hem İslam devletlerinde hem de batı devletlerinde gerçekleşti.

Faizsiz bankacılığın gelişmesine paralel olarak, bu alanda düzenlemeler ve denetimler de arttı. 1990'lı yılların sonunda ve 2000'li yılların başlarında, bir dizi uluslararası ve bölgesel düzenleyici kurum kuruldu. Örneğin, 1991'de Malezya'da İslam Finansal

Hizmetler Kurulu (IFSB) ve 2002'de Bahreyn'de Uluslararası İslam Finansal Piyasa (IIFM) kuruldu.

Modern anlamda faizsiz bankacılığa baktığımızda geçmişinin yüz yılı bile doldurmadığını, bu nedenle konvansiyonel bankalara oranla çok düşük sayıda ve tecrübeye olduklarını söylemek durumundayız.

Faizsiz bankacılığın geleceği, birçok faktöre bağlıdır. Bu alanda hâlâ çözülmesi gereken birçok zorluk bulunmaktadır. Örneğin, faizsiz bankacılığın etik ve sosyal yönlerinin daha fazla vurgulanması, faizsiz finansal ürünlerin çeşitliliğinin artırılması ve faizsiz bankacılığın daha geniş bir coğrafyaya yayılması gerekmektedir. Bununla birlikte, faizsiz bankacılığın genel eğilimleri, bu alanda önemli bir büyüme ve gelişme olacağını göstermektedir.

Sonuç olarak, faizsiz bankacılığın tarihsel gelişimi, bir dizi evre ve dönüşümü içermektedir. Bu, yalnızca bir dini prensip olan faizin yasaklanmasından, global bir ekonomik sistem ve finansal model haline gelmiştir.

2.2. Türkiye’de Katılım Bankacılığı ve Tarihsel Gelişimi

Bilindiği üzere, katılım bankacılığı modelinin Türkiye'deki ilk adımları 1980'li yıllara dayanır. Türkiye’deki faizsiz bankacılık önce özel finans kurumları sonraları ise katılım bankaları adıyla faaliyete başlamıştır.

Türkiye'de katılım bankacılığı modeli, özellikle geleneksel faiz temelli bankacılık sistemine bir alternatif olarak son dönemlerde önemli bir gelişim göstermiştir. Türkiye'de ilk katılım bankası olan Albaraka Türk, 1985 yılında faaliyete geçti. Ardından 1989 yılında Faisal Finans ve 1991'de Kuveyt Türk kuruldu. Bu bankalar, Türkiye'nin ekonomik ve finansal çevresinde faaliyet gösteren ilk İslami prensiplere dayalı finansal kuruluşlardı (Aydın, 2013, s. 36-50)

Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK) 1999 yılında kuruldu. Bu kuruluş, Türkiye'deki tüm bankaların düzenlenmesi ve denetlenmesi ile görevlendirildi. Bu kurumun kurulması, Türkiye'deki katılım bankacılığı sektörü için önemli bir adım oldu çünkü BDDK, katılım bankalarının faaliyetlerini düzenleyen ve denetleyen bir çerçeve oluşturdu (Kaya, 2009, s. 300-310)

2001'de meydana gelen büyük ekonomik krizin ardından Türkiye'deki bankacılık sektörü yeniden büyük bir yapılanma sürecine girdi. Bu süreç, katılım bankalarının da önemli değişikliklerden geçmesine sebep oldu. 2002 yılında Faisal Finans'ın yerini Family Finans (sonradan Türkiye Finans Katılım Bankası olarak değiştirildi) aldı. Bu dönem, Türkiye'deki katılım bankacılığı modelinin daha fazla tanınmasını ve büyümesini sağladı (BBDK, 2003)

2005 yılında Türkiye'deki katılım bankacılığı modeli yeni bir döneme girdi. Bu yıl, Türkiye'nin ilk yerli katılım bankası olan Bank Asya'nın kurulduğu yıldır. Türkiye'deki katılım bankacılığı sektörünün yerli sermayenin gücünü ve kapasitesini göstermesi açısından önemli bir adımdır (Gözde, 2007, s. 77-88).

Son yıllarda, Türkiye'deki katılım bankacılığı sektörü hızla büyümeye devam etti. 2013'te Ziraat Katılım ve 2015'te Vakıf Katılım kuruldu. Bu, Türkiye'deki devlet katılım bankacılığı modelinin başlangıcıydı ve bu, Türkiye'nin finans sektöründe İslami prensiplere dayalı bankacılık uygulamalarının yaygınlaşmasını teşvik etti (BDDK, 2016)

2015'ten itibaren Türkiye, katılım bankacılığı modelini genişletmeye ve güçlendirmeye yönelik stratejik adımlar attı. Türkiye Cumhuriyeti Hazine ve Maliye Bakanlığı tarafından "Katılım Bankaları Strateji Belgesi 2015-2025" yayınlandı. Bu belge, Türkiye'nin katılım bankacılığı sektörünün gelecekteki büyüme ve gelişimini şekillendirecek bir yol haritası olarak hizmet etti (Hazine ve Maliye Bakanlığı, 2015).

Bu süre zarfında, Türkiye'deki katılım bankacılığı sektörü, daha geniş bir alanda yerini sağlamlaştırdı. Türkiye'nin finansal sistemine entegre olan katılım bankacılığı modeli, halkın bankacılık hizmetlerine erişimini artırmak için kilit bir araç oldu. Ayrıca, bu modelin ekonomik büyümeye ve istihdama katkı sağlayabileceği kabul edildi (Yıldırım O. , 2018). Sonuç olarak, Türkiye'deki katılım bankacılığı modeli, son 30 yılda önemli bir gelişim ve dönüşüm süreci yaşadı. Türkiye'deki katılım bankacılığı modelinin gelişimi hem yerli hem de uluslararası kimseler tarafından yüksek bir alaka gördü ve Türkiye'nin finansal sistemi içerisinde önemli bir yer edindi.

2.2.1. Katılım Bankacılığı

“Özel Finans Kurumları’nın Kurulması Hakkında 16 Aralık 1983 gün ve 83/7506 sayılı Kararname ve bu kararnameye istinaden çıkarılan Başbakanlık Hazine

Müsteşarlığı ile Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Tebliğleri ile faaliyetlerini sürdüren özel finans kurumları, 17 Aralık 1999 tarih, 4491 sayılı Kanun’la yapılan değişiklikle 18 Haziran 1999 tarihli 4389 sayılı Bankalar Kanunu hükümlerine tabi kılınmışlardır. 4491 sayılı Kanun’un geçici 3. maddesi uyarınca bu Kurumlara, Bankalar Kanunu hükümlerine uyum sağlamaları için iki yıllık geçiş süresi tanınmıştır. Katılım Bankası, 5411 sayılı Bankacılık Kanunu’na göre faaliyetlerini sürdürmektedir.”

Katılım bankacılığı 01.11. 2005 tarihinde, 25983 sayılı ve 5411 karar numaralı resmî gazetenin 3. Maddesinde;

“Katılım bankası: Bu Kanuna göre özel cari ve katılma hesapları yoluyla fon toplamak ve kredi kullandırmak esas olmak üzere faaliyet gösteren kuruluşlar ile yurt dışında kurulu bu nitelikteki kuruluşların Türkiye'deki şubelerini” (T.C. Resmî Gazete n.d.). Şeklinde tanımlanmıştır.

Türkiye’de katılım bankacılığı olarak tanınan, dünyada ise faizsiz katılım bankacılığı ya da İslami bankacılık olarak adlandırılan bankalardır. Katılım bankacılığı, İslami bankacılık ve faizsiz bankacılık genel anlamda birbirlerinin yerine kullanılan kavramlardır (Demir, 2015).

Katılım bankacılığı faizsiz olan her türlü bankacılık işlemlerini İslami usul ve esaslar çerçevesinde yapan paraya karşılık para vermeyip, para karşılığında ticaret kiralama ortaklık gibi karda ve zararda ortaklık yapma mantığına dayanan İslami bir kuruluştur. Fon kullandırmak isteyen fon sahibine faizli bankalar gibi anaparasına bir garanti ve güvence verilmemekte aynı zamanda parasına karşılık belirli ve kesin bir kar veya miktar taahhüdünde bulunulmamaktadır. Bu yönüyle katılım bankaları bir anlamda fon fazlası olup yatırıma ve kara çevirmek isteyenler ile fon ihtiyacı olanların arasında köprü vazifesi gören aracı kurumlar niteliğindedir.

Katılım bankacılığı modeli, finansal işlemlerini İslami değerlere uygun bir şekilde yürütmek isteyenler için alternatif bir çözüm sunar. Bu sistem, katılımcılarına eşit ve adil bir ortamda işlem yapma imkânı sağlar, çünkü risk ve kâr, tüm katılımcılar arasında eşit olarak paylaşılır. Katılım bankaları, müşterilerine, kâr ve zarara ortak olma esasına dayalı farklı finansal ürünler ve hizmetler sunarlar. Bunlar arasında murabaha (kâr paylaşmalı satış), mudarebe (girişim sermayesi finansmanı), müşareke (ortak yatırım) ve

icara/leasing (kiralama) gibi farklı işlem türleri bulunur. Katılım bankalarının sunmuş olduğu bu çeşitlilik, her türlü finansal ihtiyaca cevap verme potansiyelini taşır ve bu da onları modern finans dünyasında önemli bir yere sahip kılar.

2.2.2. Katılım Bankalarının Yasal Dayanağı

Türkiye’deki Katılım bankaları yasal dayanaklarını; “4389 sayılı Bankalar kanunu ve 2001 tarih ve 2001/3138 sayılı birlik statüsünün yürürlüğe konulması ile şimdiki Türkiye Katılım Bankaları birliği o zaman ki adıyla Özel Finans Kurumları Birliği olarak kurulmuştur. Türkiye Katılım Bankaları Birliği unvanını, 2005 tarihli 5411 sayılı Bankacılık kanunu 2006 tarih ve 2006/10018 sayılı Birlik Statüsü ile almıştır” (TKBB, 2019).

Özel Finans Kurumları, Türkiye’de İslami finansın gelişip yaygınlaşması amacıyla 1980’li yılların sonunda kurulmuştur. Özellikle “Özel Finans Kurumu” adının verilmesi bu kurumun özel sektör tarafından kurulduğunu belirtmek için kullanılmıştır. 2005 yılında Özel Finans Kurumları (ÖFK) 5411 sayılı Bankacılık Kanunu ile ismini “katılım bankacılığı” olarak değiştirmiştir. Bu değişiklik İslami finans kurumlarının daha sağlam yasal bir zemine oturtulmasını ve ekonomiye katkısının tanınması amacıyla yapılmıştır. Bu durum İslami finans kurumlarının daha fazla tanınmasını, itibar kazanmasını ve konvansiyonel bankalar ile eşit düzeyde rekabet etme kabiliyetini kazandırmıştır. (Arslan ve Özdemir, 2017)

2.2.3. Türkiye’de Faaliyet Gösteren Katılım Bankaları

Türkiye’de faizsiz bankacılık sistemi 1983’den sonra “83/7506 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile Özel Finans Kurumları kurulmasına izin verilmiştir.” Buna müteakip yıl 1984 yılında Albaraka Türk özel finans kurumuna faaliyet izni verilmiştir. 1985 te ise Albaraka Türk özel finans kurumu ve Faisal finans kurumu olarak hizmete girmiştir.

2.2.3.1. Albaraka Türk

Faizsiz bankacılık yapan Albaraka’dan 1984 yılında gelen teklif ile kuruluş aşamasına geçmiş ve 1985 yılında Türkiye’de Özel finans kurumu olarak ilk olarak faaliyete başlamıştır. 1988’de ise finansal kiralamaya geçilmiştir.

1992 yılında şube sayısını 10'a ulaştırmış ve toplam 400 milyon dolar aktif toplamını yakalamıştır.

1998 de ise Visa ile kredi kartı hizmeti vermeye başlamış ve şube sayısını 22'ye ulaştırmıştır.

2002'de öz sermayesini 70 milyona ulaştırmış ve şube sayısını 22'den 24'de çıkarmıştır.

2011 yılında Erbil'de ilk yurt dışı şubesini açmış ve 350 milyon dolarlık murabaha kredisine imza atmıştır. Aynı zamanda ilk yatırım vekalet (wakala) işlemini de gerçekleştiren banka olmuştur.

2013 yılında, şube sayısını Yurt içinde 166'ya çıkarmış ve ilk defa murabaha sukuk yöntemiyle kredi sağlamıştır.

2015 yılında ise Basel 3 kriterlerine uyan ilk sermaye benzeri sukuk ihracını gerçekleştirmiştir.

2016'da 4 adet nitelikli yatırımcılar için kira sertifikası ihracı gerçekleştirilmiş ve Genel Müdürlük binası LEED Gold sertifikasını almaya hak kazanmıştır.

2017 yılında ise şube sayısını 220'ye çıkarmıştır. Aynı zamanda Albaraka Türk'ü, İslamic Finance News dergisi "Türkiye'nin En iyi Katılım Bankası" olarak seçmiştir.

2.2.3.2. Kuveyt Türk Katılım Bankası

Katılım bankası Kuveyt Türk, Türkiye'de açılan ilk katılım bankalarından birisidir. Kuveyt Türk 1989 yılında faizsiz finansal hizmetler sunmak için kuruldu.

1990 yılında sermayesini iki katına çıkardı. Hazır giyim sanayiine katkılarından dolayı altın madalya aldı.

1991 yılında döviz fonlarında büyük bir artış göstererek %253' e ulaştı. Bu oran bir önceki yıla oranla %164 artış demektir. Buna karşılık %140 oranında karlılığını arttırdı, böylece 20,4 milyar TL'ye ulaştı. Bunlara bağlı olarak ülkemize 39 milyon dolar döviz girdisi sağladı.

1992 yılında, bir ilke imza atarak telefon bankacılığını hayata geçirdi. 1993 yılında, şubelerin hepsi genel müdürlükte dâhil olmak üzere hepsi on-line birbirine bağlandı. Sekiz şube ile personel sayısını 236'ya çıkardı.

1994 yılında kriz olmasına rağmen, krizden olumsuz etkilenmediği gibi karlılıkta da %177 artış gösterdi. Mecidiyeköy’de yeni Merkez Şube binası açıldı ve hizmete başladı. İlk toplu konut projesini tamamladı ve sahiplerine teslim etti.

1995 yılında hazır giyimde ihracata olan desteğinden dolayı İstanbul hazır giyim ve konfeksiyon ihracatçıları birliği, altın madalya ile ödüllendirdi.

1996 yılında dokuz olan şube sayısı İstanbul Merter ve Bursa ’dada açılarak On bire yükseltildi. Leasing işlemleri 3.749 milyar TL ye ulaştı. Personel sayısı ise 330’a yükseldi.

1997 yılında şubesi sayısını 16’ya yükseltti. Ayrıca güre kaplıcaları projesi başlatıldı. 1998 yılında ise kredi kartı uygulamasına geçildi. 1999 yılında, finansal sistem içindeki konumunu resmileştirdi.

2000 yılında, bireysel bankacılık hizmetleri sunmaya başladı. Avrupa’da ISO 9001-2001 sertifikalarını almaya hak kazanan ilk faizsiz banka oldu.

2001 yılında, müşterilerine taksitli ödeme kolaylığı sağlayan ilk ticari taksitli kredi kartı Palmiye Card’ı oldu.

2002 yılında, Visa’ya doğrudan üye oldu ve Mecidiyeköy’deki Genel Müdürlüğünü Esentepe’deki yeni modern binaya taşıdı.

2003 yılında, online hizmetini PTT ile anlaşarak Türkiye’nin her tarafına taşımış oldu.

2004’te ise Avrupa’ya açılarak ilk temsilciliğini Münih’te açtı.

2005 yılında, Kuveyt Türk faizsiz bankacılık sektörüne olan katkılarından dolayı İstanbul Uluslararası Finans Forumu’nda ödüle layık görüldü.

2006 yılında, uluslararası piyasalarda itibarı giderek arttı. Avrupa’daki ve Körfez bölgesin ’deki bankalarında iştirakiyle 265 milyon ABD doları talep gördü. Murabaha Sendikasyonu’nu 200 milyon ABD doları olarak gerçekleştirmesi uluslararası piyasalardaki itibarına dikkat çeken finansal bir başarı sağladı.

Uluslararası kredi derecelendirme kuruluşu olan Fitch Ratings’ten bireysel notunu yükseltti. 50 milyon ABD doları tutarındaki GAP Güneydoğu tekstil için gerçekleştirdiği dört yıllık vadeli murabaha Sendikasyonu ile Körfez ülkelerinden geçmişten günümüze kadar en uzun vadeli krediyi sağlamayı başardı.

Kuveyt Türk Evkaf finans kurumu A.Ş. olan unvanı, bu günkü ismi olan Kuveyt Türk Katılım bankası olarak değiştirildi.

2007 yılında, İstanbul altın borsasında ilk ve tek gram olarak altın satışı yapmaya başlatmıştır. Aynı zamanda forward uygulamasına da geçen ilk katılım bankası olmuştur.

2008 yılında, yenilikçi ürün olarak Altın Sawap, Altına Altın ve Altın Çek ürünlerini geliştirmiştir.

2009'da, yurt dışı ile birlikte personel sayısı 2.500 kişiye, şube sayısı ise 121'e ulaşmıştır.

2010 yılında, Türkiye'nin ilk Sukuk işlemini gerçekleştirdi. 2011 yılında ikinci Sukuk işlemini gerçekleştirmiştir.

2.2.3.3. Türkiye Finans Katılım Bankası ve Tarihçesi

“Katılım Bankası, 16 Aralık 1983 tarihinde yürürlüğe konulan 83/7506 Sayılı Kararnameye göre 4 Kasım 1991 tarihinde faaliyete geçmiştir.”

“Anadolu Finans Kurumu AŞ (“Kurum”) Yönetim Kurulu’nun 31 Mayıs 2005 tarih ve 1047 sayılı toplantısında alınan karar gereği, Kurum’un Family Finans Kurumu AŞ ile birleşmesine karar verilmiştir.”

“Birleşme, Family Finans Kurumu AŞ’nin tüm aktif ve pasifleri ve bilanço dışı yükümlülükleriyle birlikte Anadolu Finans Kurumu AŞ’ye devredilmesi yöntemiyle gerçekleşmiştir. Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (“BDDK”), 20 Ekim 2005 tarih ve 1726 sayılı Kararı ile Anadolu Finans Kurumu AŞ ve Family Finans Kurumu AŞ Yönetim Kurulları’nca imzalanan devir sözleşmesi ve Anadolu Finans Kurumu AŞ ana sözleşme değişiklik taslağını onaylamıştır. Her iki katılım bankasının 23 Aralık 2005 tarihinde yapılan genel kurullarının devre dair kararlarının tescil edilmesine BDDK’nın 28 Aralık 2005 tarih ve 1764 sayılı Kararı ile onay verilmiştir.”

“BDDK, 30 Kasım 2005 tarih ve 1747 sayılı kararı ile Family Finans Kurumu AŞ’nin Anadolu Finans Kurumu AŞ’ye devri süresince unvanın Türkiye Finans Katılım Bankası AŞ (“Katılım Bankası”) olarak değiştirilmesine yönelik olarak Türk Ticaret Kanunu’nun 48’inci maddesi hükmü çerçevesinde Bakanlar Kurulu’ndan gerekli iznin alınması kaydıyla onay vermiştir. Unvan değişikliği 30 Aralık 2005 tarihinde, 6762 sayılı Türk Ticaret Kanunu hükümlerine uygun olarak T.C. İstanbul Ticaret Sicili Memurluğu tarafından tescil edilmiştir. Katılım Bankası, 30 Eylül 2018

tarihi itibarıyla 301 (31 Aralık 2017: 287) şubesi ve 3,751 (31 Aralık 2017: 3,767) personeli ile hizmet vermektedir” ((TKBB, 2019)).

Türkiye Finans;

- 1991 yılında Anadolu Finans %100 yerli sermayeli olarak kurulmuştur.
- Family Finans,1985 yılından 2001 yılına kadar faaliyetini Faisal finans katılım bankacılığı olarak devam ettirmiştir.
- 2005’te Anadolu Finans ile Family Finans tek çatı altında birleşmişlerdir.
- Anadolu finans 1985 ile 2001 yılları arasında Faisal Finans adıyla katılım bankacılığı hizmetini sürdürmüştür.

Birleşen bu iki banka yeni bir kimlik kazanmış hedef kitlesini genişleterek ve katılım bankacılığına bir yenilik getirmiştir. Türkiye finans katılım bankasının, 2008 yılında çoğunluk hissesini The National Commercial Bank (NCB) satın alınmıştır. Bu süreçten sonra hızlı bir değişim ve gelişim sürecine girmiştir. The National Commercial Bank (NCB), %67.03 hisse ile Türkiye Finansın en büyük hisse sahibi ve ortağı olmuştur.

Türkiye finans,1953’ten bu yana faaliyet gösteren The National Commercial Bank (NCB)’den almış olduğu bilgi ve birikimlerini Türkiye’ye taşımaktadır.

Türkiye Finans, 2013 yılında çoklu kanal Stratejisine ilişkin projesi ile yeni bir inisiyatif başlatmıştır. Yeni dönemde teknolojiyi yüksek seviye de kullanarak büyüme rotasına girmiştir.

Türkiye finans, ‘iyi bankacılık ve kurumsal vatandaşlık’ çerçevesinde faaliyetlerini başarıyla yürüten bir banka olmuş, böylece gerek bireysel gerekse kurumsal bankacılıkta büyük bir müşteri kitlesine hizmet sunmaktadır.

Türkiye finans, yeni ürünleriyle teknoloji temelinde büyüyerek ‘Hayata Katılım Bankası’ stratejisi ile daha da güçlenerek hizmetlerine devam etmektedir.

Türkiye Finans’ın, The National Commercial Bank (NCB) ile ortaklık yapmıştır. Bu ortaklığa ilişkin süreç ile ilgili bilgiler detaylı bir şekilde verilmektedir.

The National Commercial Bank (NCB), 1953 yılında kurulmuş Suudi Arabistan’ın en büyük ve ilk kamu bankasıdır. NBC, 17,1 milyar dolar büyüklüğünde güçlü öz kaynağa

sahip bir bankadır. 400 şubesi olan NCB, 8 bini aşan çalışanı ile aynı zamanda Körfez Bölgesi'nde bulunan en büyük bankalardan biri olma özelliğini taşımaktadır.

2015-2016 yıllarında Euromoney tarafından “Suudi Arabistan’ın en iyi bankası” olarak seçilmiş ve gene 2015 yılında, Islamic Finance News tarafından Suudi Arabistan’da bulunan en iyi banka olarak seçilmiştir. Söz konusu banka 2008’de Türkiye Finans Katılım bankasının büyük oranda hisselerini alarak ilk yurt dışı yatırımını Türkiye’de gerçekleştirmiştir.

2.2.3.4. Türkiye Ziraat Katılım Bankası

“Ziraat Katılım (“Banka”), tamamı T.C. Hazinesi tarafından ödenmiş 675.000 TL sermayesi ile Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu’nun 15 Ekim 2014 tarih ve 29146 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan 10 Ekim 2014 tarih ve 6046 sayılı izniyle kurulmuş olup, 16 Şubat 2015 tarihinde ticaret sicilde tescil işlemi gerçekleştirilerek tüzel kişilik oluşmuştur. Banka, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu’nun 14 Mayıs 2015 tarih ve 29355 sayılı Resmi Gazete ’de yayımlanan 12 Mayıs 2015 tarih, 6302 sayılı kararı ile faaliyet izni almış olup, 29 Mayıs 2015 tarihinde ilk şubesinin açılışı yapılarak faaliyete başlamıştır. Banka’nın 29 Nisan 2016 tarihinde gerçekleştirdiği 2015 yılı Olağan Genel Kurul Toplantısı’nda alınan karar gereğince Banka’nın ödenmiş sermayesi 72.000 TL nakden artırılarak 675.000 TL’den 747.000 TL’ye yükseltilmiş olup, 18 Mayıs 2016 tarihinde tescil edilmiştir. Banka’nın merkezi İstanbul’dadır.”

“Ana faaliyet alanı, Banka’nın kendi sermayesine ilaveten yurt içinden ve dışından “Özel Cari Hesaplar” ve “Kar ve Zarara Katılma Hesapları” yolu ile fon toplayıp ekonomiye fon tahsis etmek, mevzuat çerçevesinde her türlü finansman faaliyetinde bulunmak, zirai, sınai ve ticari faaliyet ve hizmetlerle iştigal eden gerçek ve tüzel kişilerin yatırım faaliyetlerini teşvik etmek, bu faaliyetlere iştirak etmek ve müşterek teşebbüs ortaklıkları teşkil etmek ve bütün bu hizmet ve faaliyetleri katılım bankacılığı prensiplerine uygun olarak yapmaktır.”

Banka, Katılım Bankacılığı esasları çerçevesinde, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu’nun (“BBDK”) verdiği izinler doğrultusunda her türlü bankacılık işlemleri, iktisadi, ticari ve finansal işlemleri gerçekleştirebilir.

Banka'nın ana ortağı T.C. Ziraat Bankası A.Ş.'nin hisselerinin tamamı, Bakanlar Kurulu'nun, 24 Ocak 2017 tarih ve 2017/9756 sayılı kararname eki kararı ile Türkiye Varlık Fonu'na devredilmiştir. ((Ziraat Bankası, 2019)

2.2.3.5. Vakıf Katılım Bankası

“Banka'nın Kuruluş Tarihi, Başlangıç Statüsü, Anılan Statüde Meydana Gelen Değişiklikleri İhtiva Eden Tarihçesi Vakıf Katılım Bankası A.Ş. Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu'nun 3 Mart 2015 tarih ve 29284 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan, 27 Şubat 2015 tarih 6205 sayılı izniyle kurulmuş olup 25 Haziran 2015 tarihinde ticaret sicilde tescil işlemi gerçekleştirilerek tüzel kişilik oluşmuştur. 17 Şubat 2016 tarih ve 29627 sayılı Resmi Gazete 'de yayımlanan Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu'nun 11 Şubat 2016 tarih ve 6729 sayılı kararı ile faaliyet izni almış, 24 Şubat 2016 tarihi itibarıyla Katılım Bankacılığı Faaliyetlerine başlamıştır. Ödenmiş sermayesi 905.000 TL'dir. Banka'nın merkezi İstanbul'dadır. Genel Müdürlüğü İstanbul'da yerleşik olan Banka, 31 Mart 2018 tarihi itibarıyla 65 şubesi (31 Aralık 2017: 63) ve 849 (31 Aralık 2017: 724) personeli ile hizmet vermektedir” ((Vakıfkatılım, 2019)

“Vakıf Katılım Bankası A.Ş.; Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu'nun 03.03.2015 tarih ve 29284 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan, 27.02.2015 tarih 6205 sayılı kuruluş izniyle 25.06.2015 tarihinde bir anonim şirket olarak kurulmuş, 17.02.2016 tarihinde Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu'ndan faaliyet izni almıştır. Sermayesinin tamamı Vakıflar Genel Müdürlüğü, Bayezid Han-ı Sani (II.Bayezid) Vakfı, Mahmut Han-ı Evvel Bin Mustafa Han (I.Mahmut) Vakfı, Mahmut Han-ı Sani Bin Abdulhamit Han-Evvel (II.Mahmut) Vakfı ve Murat Paşa Bin Abdusselam (Murat Paşa) Vakfı'na aittir. Ödenmiş sermayesi 1.020.000.000.- TL'dir.”

“Katılım bankacılığı sektörünün en genç üyelerinden olan Vakıf Katılım, yüzyıllardır kültürümüzün önemli bir parçası olarak günümüze gelen ve bugün ana kurucusu Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından yaşatılan “Vakıf Kültürü” nün önemli bir kurumu olarak faaliyetlerini sürdürmektedir.”

“Yüzyıllardır adil sosyal yaşamın önemli bir parçası olan Vakıf Kültürü ile faizsiz bankacılık ilkelerini bir araya getiren Vakıf Katılım, bu şekilde üstlendiği önemli

misyonla çalışmalarını sadece ortakları ya da müşterileri için değil tüm topluma faydalı olma ilkesi çerçevesinde yürütmeyi hedeflemektedir” (Vakıfkatılım, 2019)

2.2.3.6. Emlak Katılım Bankası

1926 yılında Emlak ve Eytam Bankası ismiyle yetimlere ve inşaat sektörüne destek amaçlı kurulmuştur. Türk Ocağı, Meclis binası, Merkez bankası ve konut projesinin ilki olan Bahçelievler Konutları’nın ve diğer konutların yapılmasını gerçekleştirerek ülkenin gelişimine önemli katkı sağlamıştır.

İlerleyen süre zarfında isim değişikliğine giderek ilk olarak Türkiye Emlak Kredi Bankası sonra Türkiye Emlak Bankası adını almıştır. 2019 yılında almış olduğu faaliyet izin ile Türkiye Emlak Katılım Bankası olarak faaliyetlerine başlamış ve halen hizmetine devam etmektedir.

2.3. Klasik ve Modern Murabaha

Klasik murabaha ve Modern murabaha, uygulamalarında farklılık arz ettiği gibi tarih sahnesine çıkışlarında da farklılık arz ederler. Klasik murabaha ile başlayan uygulama süreci 20. Yüzyılda evrilerek modern murabaha şeklinde kendisine ikinci bir uygulama alanı bulmuştur.

Klasik murabaha tarihine ilişkin kesin ve net olarak tarih belirtmek mümkün değildir. Ancak alışverişi helal ve faizi haram kılan yüce İslam dininin doğduğu yıllardan bu yana farklı şekillerde uygulanmış bir alışveriş şeklidir. Bu çerçevede ortalama olarak yedinci yüzyıldan bu yana klasik murabaha uygulanmış diyebilmekteyiz.

Modern murabaha ilk olarak Mısır’da 1976’da İslami bankalarda kullanılmaya başlanılmıştır. “Murabaha li’l-amir bi’s-şira” ismiyle, Sami Hasan Hammüd tarafından ortaya koyulmuştur. Bu tarih İslami bankalarında ortaya çıkış tarihlerine rastlamaktadır. Faizli bankalara karşı kullanılan İslami ürünlerden olan müşareke ve mudarebeden daha geniş ve asrın şartlarına daha kolay cevap verebilen bir ürün olarak murabaha kullanılmaya başlanılmıştır. (Cebeci, 2010, s. 22)

1979 da Dubai’de gerçekleştirilen Birinci İslam Bankacılığı kongresinde murabaha üzerinde durulmuş ve 59 ilim adamı tarafından caiz görülmüştür. Murabahadaki vaadin bağlayıcılığının da caiz olduğu ifade edilmiştir.

Kuveyt'te 1983'te gerçekleştirilen İkinci İslam bankacılığı kongresinde, belirli şartlara riayet edilmek kaydıyla murabahada vaadin bağlayıcılığı kabul edilmiş hatta bu durum maslahat açısından uygun olduğu belirtilmiştir. (Cebeci, 2010, s. 23)

2.3.1. Murabaha Uygulaması

Murabaha, hem ülke hem de banka bazında uygulamada küçük farklılıklar gösterebilmektedir. Aynı ülke içerisinde olmasına karşın ticari örfün etkisi ile uygulamalarında bazı özel konularda farklılıklar kendini göstermekte ve bu durum genel anlamda murabaha uygulamasını değiştirmemektedir. Murabaha uygulaması şu aşamalardan oluşmaktadır; Öncelikle murabaha ile bir malı satın almak isteyen müşteri malı satacak olan kişi ile aralarında bir ön anlaşma yapmamaları gerekmektedir. Daha sonra malı alacak olan müşteri katılım bankasına müracaat edip satın alma talebini iletip müşteri ile katılım bankası arasında üzerine ilave edilen kar miktarı ve ödeme planı üzerinde anlaşılır. Katılım bankası bu aşamadan sonra ya satıcıya sipariş formu gönderir ya da müşteriye söz konusu mal için vekâlet verebilir. Satıcı malı fatura ile birlikte gönderir ve bunun üzerine katılım bankası satıcıya ücreti peşin olarak öder. Daha önceden katılım bankası ile belirlenen şartlar çerçevesinde malın müşteriye satışı gerçekleştirilerek akit tamamlanmış olur. Müşteri ise malın bedelini katılım bankasına daha önceden belirlenen vadeler ile geri öder. (Özsoy, 2012)

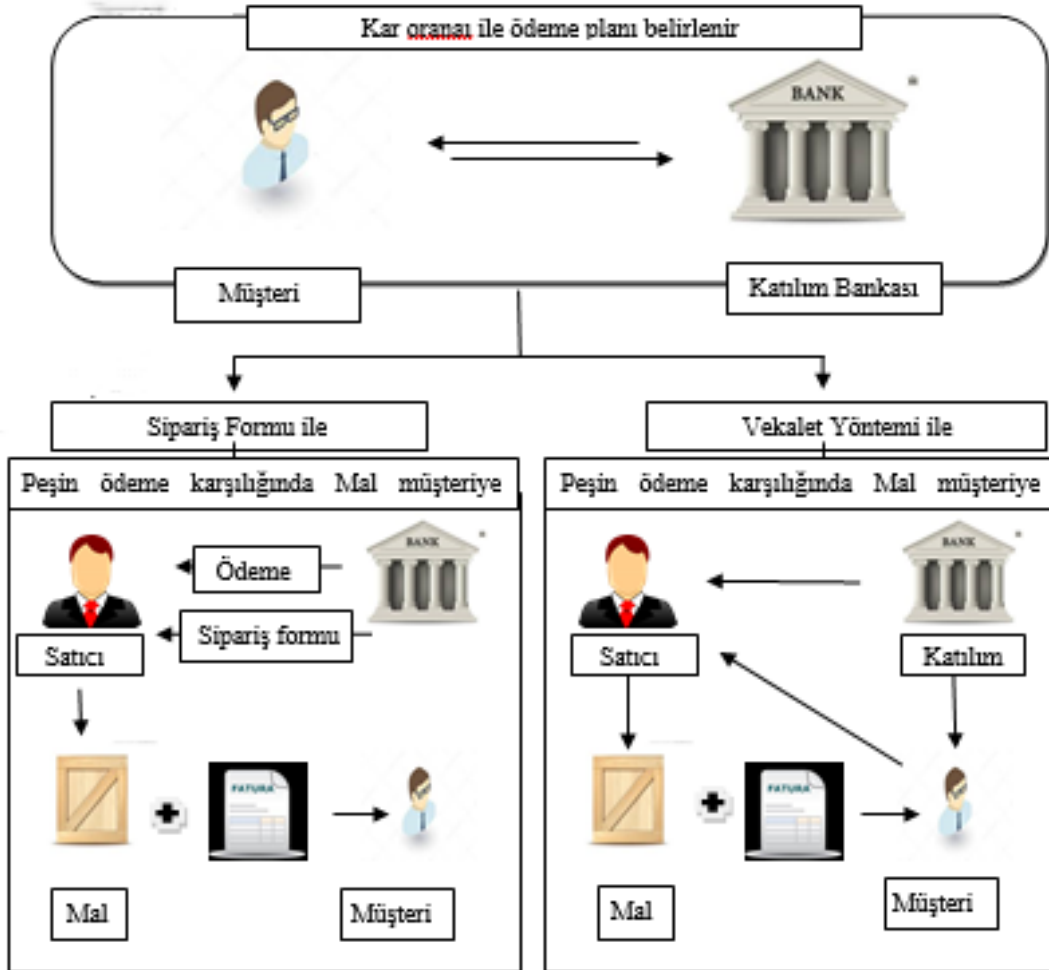
Yukarıdaki aşamalar gerçekleştirilir iken,

- Satıcı ile müşteri ön anlaşma ve fiyat belirlemesinin ötesinde malı kendi aralarında satış işlemi yapamaz.
- Müşteri ile katılım bankası arasında vaadleşme niteliğinde kar miktarı ile ödeme planı belirlenir. Bu bir ön antlaşma veya taahhütleşme mahiyetinde olup madumun satışı şeklinde değildir.

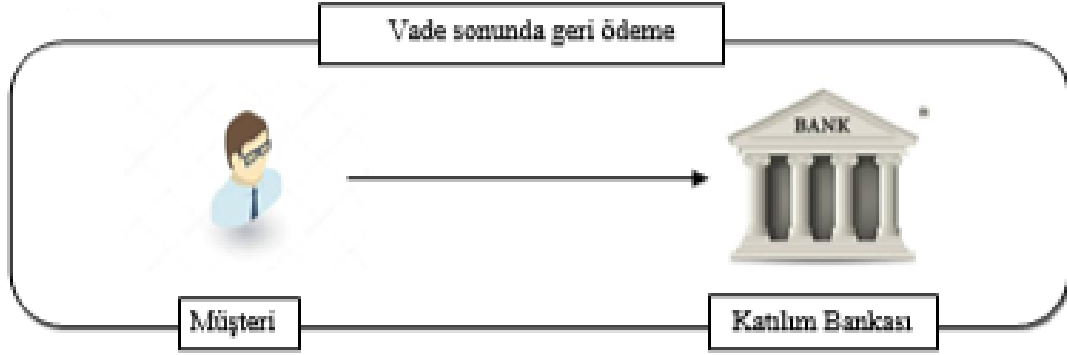
Şekil 1: Ön Anlaşma

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Şekil 2: Ödeme, Sipariş ve Vekalet Süreci

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Şekil 3: Geri Ödeme

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

2.3.2. Katılım Bankalarında Murabaha İşlemi Öncesi Yapılan Çalışmalar

Gerçek veya kurumsal kişiler fon ihtiyaçlarını temin etmek için katılım bankasından murabaha enstrümanını kullanmak istediklerinde öncelikle bu talebi katılım bankaları, faizsiz finans kriterlerine uyup uymadıklarını araştırırlar. Bu araştırma şu aşamalardan oluşmaktadır.

1) Katılım bankası öncelikle taksit ile alınmak istenen malın olup olmadığına bakar. Katılım bankaları murabaha ile bir malı satıcıdan alıp müşteriye satan kurum oldukları için ortada satıcıdan alınıp müşteriye satılacak nitelikte gerçek bir mal olması gerekmektedir. Dolayısıyla vergi, ceza, harç, vize vb. mal hükmü taşımayan ödemeler için murabaha yapılamamaktadır. (Özsoy, 2012)

2) Katılım bankası, incelenen varlığın mal olduğunu tespit ettikten sonra bunların alım satıma uygun olup olmadığını araştırır. Çünkü katılım bankaları satıma elverişli olmayan ve kamuya zararlı olan şeylerin satımını yapamaz. Örneğin, domuz eti, kumarhane malzemesi, müstehcen yayınlar, sadece haram işlerde kullanılan malzemeler vb. katılım bankaları tarafından murabaha ile alışverişi yapılamaz. (Özsoy, 2012)

3) İkinci maddede söz edilen murabahaya konu malın alınıp satılmaya uygun olması murabaha işlemini gerçekleştirmek için yeterli olmamaktadır. Murabaha işlemi için alınıp satılması uygun olan malın aynı zamanda taksitlendirilmesi de İslam hukukuna göre caiz olması gerekmektedir. Para ve para niteliğinde olan malların taksitle satılması caiz değildir. Külçe altın ve döviz gibi. Bu cins varlıkların alınıp satılması peşin olarak caiz iken taksitle satılması kesinlikle caiz olmamakta aksi takdirde faiz tahakkuk etmektedir. Ancak TKBB Danışma Kurulu tarafından yayınlanan Murabaha Standardına göre

herhangi bir ayırım gözetmeksizin altın ve gümüşün tüm hallerinin para hükmünde değerlendirmektedir. Dolayısıyla altın ve gümüş hiçbir şekilde murabahaya konu edilmemelidir. Günümüzde katılım bankaları bu standarda göre uygulamalarını sürdürmektedir. (Tkbb, 2021)

4) Katılım bankası, murabaha ile satacağı malın öncesinde müşterinin mülkiyetine geçip geçmediğine bakmaktadır. Müşteri ile satıcı kendi aralarında öncesinde bir satış sözleşmesi yapmamış, peşinat vermemiş ve müşteri adına fatura kesilmemiş olması gerekmektedir. Aksi takdirde bitmiş bir alışverişin üzerine murabaha işlemi yapılmış olacağından kesinlikle caiz değildir.

5) Katılım bankası, murabaha işleminin gerçek olup olmadığını araştırır. Sadece kâğıt üzerinde şekli bir murabaha işlemi şeklinde kredi sağlamak için yapılmış olacağından fıkhen caiz olmamakta ve katılım bankası da murabaha yapmamaktadır (Aktape, 2010).

2.3.3. Klasik ve Çağdaş Murabaha Arasındaki Farklar

Klasik murabaha ile Çağdaş murabaha arasında bazı farklılıklar bulunmaktadır. Ancak belirtmekte yarar var ki bu farklılıklar İslam hukuku çerçevesinde gerçekleşmiş ve şekillenmiş farklılıklardır.

Klasik murabaha ile Çağdaş murabaha arasındaki farklılıkları aşağıdaki şekilde sıralayabiliriz (Cebeci, 2010, s. 37).

1. Klasik murabaha uygulamasında alıcı ve satıcı olmak üzere iki taraf varken çağdaş murabahada, alıcı, satıcı ve katılım bankası olmak üzere üç taraf vardır.
2. Klasik murabahada, söz konusu mal satıcıda mevcut iken, çağdaş murabahada mal satıcıda hazır ve mevcut değildir.
3. Klasik murabahada, satıcı icap sahibi iken çağdaş murabahada alıcıdır.
4. Klasik murabahada, satıcı malı kendisi için almış ya da satmak için alıp üzerinden de bir süre geçmişken, çağdaş murabahada katılım bankası malı belirli müşterisi için onun isteği üzerine almakta ve kendisine satmaktadır.
5. Klasik murabahada satıcı ve müşteri arasında öncesinde bir vaatleşme yok iken çağdaş murabahada vardır.

6. Klasik uygulanan murabaha bir akitten oluşmakta iken, çağdaş murabaha içerisinde vaatleşme ve akitleşmenin bulunduğu iki merhaledir.
7. Klasik murabahada, satılan malın fiyatı baştan belli iken, çağdaş murabahada belli olmadan vaatleşme bağlayıcı sayılabilmektedir.
8. Klasik murabahada, satılan mala nelerin dâhil olduğu ihtilaflı iken, çağdaş murabahada katılım bankaları her türlü masrafı malın fiyatına eklemektedirler.
9. Klasik murabahada, satılan mal ile ve malın özellikleriyle satıcı doğrudan ilgilenip mal ile ilgili malumat sahibiyken, çağdaş murabahada katılım bankası için aynı durum aynı netlikte olmayabilmektedir.
10. Klasik murabahada uygulamasında malın sahibi tacir iken, modern murabahada böyle değildir.
11. Klasik murabahada, malın her türlü murabaha konusu olmakta iken, çağdaş murabahada risk, bakım masrafları gibi yönlerden dolayı seçici davranılmaktadır.
12. Klasik murabahada, satıcı mala ilişkin yaptığı tamir dikiş gibi masrafları fiyata eklerken, çağdaş murabahada katılım bankası malın kendisinde bir değişiklik yapmamaktadır.
13. Klasik murabahada uygulamasında artış gösterme kabiliyetine sahip iken (hayvan ve ağaç gibi) çağdaş murabahada katılım bankası böyle bir riske girmek istemediğinden sadece değişkenlik arz etmeyen mallarda murabaha yapmaktadır.
14. Çağdaş murabahada, müşteri mal ile ilgili özellikleri ve fiyatını bildiği için klasik murabahaya göre aldanma riski çok daha azdır.
15. Klasik murabahada malın elde tutulmasından kaynaklanan malın piyasadaki fiyatının değişmesi mala zarar gelebilmesi gibi riskler söz konusu iken, çağdaş murabahada alınan tedbirler neticesinde risk son derece minimize edilmiştir.
16. Klasik murabahada malın satılması peşin ya da vadeli olabilirken, çağdaş murabahada genel olarak vadeli ve taksitlidir. Daha önce ifade edildiği gibi, klasik murabahada alıcı ve satıcı olmak üzere iki taraf varken çağdaş murabahada alıcı, satıcı ve aracı yani katılım bankasının olması ve genel olarak bankaya ihtiyaç duyan müşterilerin ya peşin paralarının ya da yeterli miktarda paralarının olmamasından dolayı katılım

bankasını kullanma ihtiyacını doğurmaktadır. Katılım bankası da parası olmayan bu kimselere peşin aldığı ürünü taksitli bir şekilde satarak kar elde etme mantığı üzerine çalışmaktadır.

2.3.4. Çağdaş Murabaha ile Banka Kredisi Arasındaki Farklılıklar

Çağımız insanımızın murabahaya ilişkin yanıldığı en önemli hususlarından bir tanesi, katılım bankalarının kullandırmış oldukları murabaha ile konvansiyonel bankaların vermiş oldukları faizli kredilerin aynı zannedilmesidir.

Çağdaş Murabaha ile konvansiyonel bankalarının vermiş oldukları krediler arasındaki farklılıklar maddeler halinde şu şekilde sıralanabilir (Özsoy, 2012).

- Banka kredisinde iki taraf varken Murabaha uygulamasında üç taraf bulunmaktadır.
- Banka kredisinde müşteri ve banka arasındaki bir ilişkiden söz edilirken murabahada satıcıda dâhil olarak üç taraflı bir ilişki meydana gelmektedir.
- Katılım bankası murabaha işlemi ile gerçek bir alım satım gerçekleştirirken, banka kredisinde ödünç verilmiş para belli süre ve menfaat karşılığında kullanılır. Böylece konvansiyonel bankalar faiz alıp faiz vermiş olmaktadırlar.
- Murabaha ticari bir alışveriş karşılığında gerçekleşmektedir. Dolayısıyla murabaha ticari bir faaliyet olarak ifade edilmektedir.
- Murabaha ile gerçekleşen işlem neticesinde malın alış fiyatına ilave olarak bir kâr ilave edilmektedir.
- Murabaha ile alınan malın alım işlemi tamamlandığında finansman tamamlanmış olur. Bu aşamadan sonra anlaşılan vade çerçevesinde borcun geriye ödenmesi kalır. Kredi ise, bir borçlanma işlemi olduğundan finansman sağlanmış olmayıp ancak bu süreçten sonra müşteri almış olduğu para ile mal ya da hizmeti almakta ve bu şekilde finansman gerçekleşmiş olmaktadır.
- Kredide faiz, murabahada kâr elde edilmiş olmaktadır. Miktarı belirlenmiş paranın bir süre kullanılmasına karşılık para sahibine verilen bedele faiz denir. Kâr ise, ticari bir alışveriş sonrasında elde edilen gelir olarak ifade edilir.

- Murabaha ile fon temin eden kişi veya kuruluş ihtiyacı olan parayı katılım bankası kendisine değil de direkt satıcıya ödediğinden dolayı müşterinin bu parayı amacı dışında kullanma imkânı yoktur. Böylece kredide olduğu gibi müşteri para değil katılım bankası vasıtasıyla mal almış olur. Ancak kredi de para konut ve taşıt kredileri hariç (bu kredilerde de müşteri hesabına tutar yatırılmakta ve müşteriler borçlandırılmaktadır, ancak sadece müşterinin amacı dışında kullanımına izin verilmemektedir.) doğrudan müşterinin eline verilir. Ancak müşterinin bu parayı almış olduğu amacı doğrutusunda kullanacağının ne bir garantisi ne de bir denetimi bulunmamaktadır.
- Murabahada talep edilen finansman müşterinin ihtiyacı kadardır. Kredide ise bankaya başvuru yapılan miktar kadardır. Bu da ihtiyacın altında veya üstünde olması demektir.

2.3.5. Katılım Bankalarının Fon Toplama Yöntemleri

Katılım bankaları iki şekilde fon toplamaktadır. Bu fonlara genel anlamda katılım fonu adı verilmektedir. Bu katılım fonlarından birincisini özel cari hesaplar, ikincisini ise vadeli hesapların oluşturduğu kar ve zarar katılım hesaplarıdır. Birçok ülkede katılım hesaplarının ismi yatırım hesabı olarak geçmektedir. Bir banka olarak katılım bankalarının düzenlenmesi ve denetlenmesi Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu (BDDK) tarafından gerçekleştirilmektedir. şimdi katılım bankalarının fon toplama yöntemleri verilerek gerekli açıklamalar yapılacaktır. (TKBB, 2019).

2.3.5.1. Özel Cari Hesaplar

Katılım bankalarında açılan özel cari hesapları, istenildiği her an kısmen ya da tamamen geri çekilebilen hesaplardır. Bu hesapta bulunan paralardan dolayı müşteriye herhangi bir getiri ödenmeyen hesap türleridir. Bu tür hesaplar Türk lirası başta olmak üzere her herhangi bir ülkenin parası ile de açılabilir. Aynı zamanda kıymetli madenler cinsinden de açılabilir. Katılım bankalarında açılan özel cari hesaplar, konvansiyonel bankalardakiler ile aynı hizmeti vermektedirler.

Özel cari hesaplar vadeli olmamakta ve bu hesaplardaki paranın işletilmesinden kaynaklanacak risk ve getiriler katılım bankasının sorumluluğunda olmaktadır. Katılım bankası bu paraları işletirken elde etmiş olduğu kar ve zararı özel cari hesap sahibi

müşterisine olumlu olumsuz yansıtmamaktadır. Özel cari hesaplar katılım bankalarının kaynak maliyetini azaltıp karlılığı yükseltici bir etkiye sahip hesaplardır. Dolayısıyla cari hesaplar ile bu pazardan daha fazla pay almak için katılım bankaları yüksek rekabet içerisindeyler (TKBB, 2019).

2.3.5.2. Katılma Hesapları

Fon fazlalığı olan tasarruf sahiplerinin katılım bankasına tasarruflarının işletilmesi için yatırdıkları ve buna karşılık anapara ve kar garantisi verilmeyen fakat kar elde etme ihtimali olan ancak bu kar miktarının da tam olarak ne kadar olacağı önceden bilinmeyen ve bu noktada katılım bankasının vaatte bulunmadığı hesap türleridir (Özsoy, 2012).

2.3.6. Katılım Bankalarının Fon Kullandırma Yöntemleri

Katılım bankaları toplamış oldukları fonları, fon ihtiyacı olan müşterilere faizsiz finans esaslarına göre en uygun şekilde kullandırır. Bunlar murabaha, mudarebe, müşareke, icare, selem, istisna, ve sukuk adı altında kullanılan enstrümanlardır. Bunlara başlıklar halinde kısaca değineceğiz.

2.3.6.1. Murabaha

Murabaha en geniş anlamda, peşin ya da vadeli olarak alınan bir malın üzerine maliyet ve kar da ilave edilerek peşin veya vadeli olarak satışı yapılan alışveriştir. Murabaha, güvene dayalı satışlardan olması nedeniyle satıcı söz konusu malın alış fiyatını, üzerine eklenen maliyet ve kar miktarını ayrı ayrı doğru bir şekilde müşterisine açıklaması gerekmektedir. Araştırmamızın konusu Murabaha olması nedeniyle bu kadar açıklama ile yetiniyoruz.

2.3.6.2. Mudarebe

Mudarebe, emek-sermaye esasına dayanan bir ortaklık çeşididir. Taraflardan birisi emeğini koyarken diğeri sermayesini ortaya koymaktadır. Bu ortaklık çeşidinin geçmiş İslam öncesi dönemlere kadar uzanmaktadır. Mudarebe, geçmiş dönemlerde elinde sermayesi olup ticaret yapacak bilgi ve birikimi olmayan kimselerin ticari tecrübesi olup ancak sermayesi olmayan kişiler ile bu emek ve sermayelerini birleştirerek ortaya

koydukları bir ortaklık çeşidinin adıdır. Bu uygulama halende aynı şekilde uygulanmaktadır.

2.3.6.3. Müşareke

Müşareke, Arapça kökenli bir kelime olup ortaklık demektir. Bu ortaklık hem yönetimde hem de sermayede ortaklıktır. Her iki tarafta ortaya sermaye koymaktadır. Bu ortaklıkta kar paylaşımı ortakların kendi aralarında yapmış oldukları anlaşmaya göre olabilirken, zarar ortaklıkta ortaya koyulan sermaye oranı ile sınırlıdır. Bu husus çok önemlidir. Yani bir ortak %25, diğeri %75 oranında sermaye ile ortaklık kurmuşlar ise zarar ortaya koymuş oldukları sermaye oranındadır. Buna karşın kar paylaşımı aralarındaki antlaşma çerçevesinde diledikleri oranda olabilmektedir.

2.3.6.4. İcare ve Finansal kiralama

İcare kiralama demektir ve günümüzde kullanılan leasing modeli olarak da ifade edilmektedir. Bankacılık terimi olarak icare, İslam hukukuna uygun olarak sahip olunmuş bir malın kira geliri elde etmek maksadıyla müşteriye kiralanmasıdır. Kiraya veren veya kiralayan kişi ya da kurum olmasında herhangi bir sakınca yoktur. Kiralanacak olan malın İslam hukuku açısından bir sakınca arz etmemesi gerekmektedir. Meşru olmak ve faizsiz bankacılık esaslarına aykırı olmamak kaydıyla her türlü kiralama yapılabilir. Burada önemli olan husus, kiralanmak istenen malı öncelikle kiraya vermek isteyen kişi veya kuruluş üzerine almış olması sonra müşterisine kiralaması gerekmektedir.

Katılım bankalarının uygulamış oldukları leasing aslında bir kira sözleşmesidir. Bu işlem ile kiralamanın süresi ve kira ücreti taraflarca belirlenerek bir anlaşma sağlanır. Kira süresince kira konusu mal kiraya verenin malı olarak kalmaktadır. Malı kiralayan müşterinin kar ve zarar etmesi mal sahibini etkilememekte sözleşme çerçevesinde ödemeler gerçekleşmesi gerekmektedir. Kira süresi sonunda mal sahibi söz konusu malı müşterisine ya sembolik bir ücret ile satmakta ya da hibe etmektedir.

2.3.6.5. Selem (Selef)

Selem, özellikleri belli olan bir malın bedelinin teslim tarihinden önce ödenip malın kendisinin ileri bir tarihte teslimini içeren sözleşme türüdür. Selem vadeli satışların tersine bir işleyiş şekli vardır. Vadeli satışta önce mal teslim edilip sonra ödeme alınırken,

selemde önce ödeme alınıp sonra mal teslim edilir. Bu sözleşme türünün tarihi İslamiyet öncesine kadar gitmektedir. Çiftçiler hasat dönemi gelmeden, hasat döneminde elde edecekleri mahsulleri satmak yoluyla gübre ve tohum gibi ihtiyaçlarını temin ederlerdi. Selem, bedeli peşin, vadesi belli olmak kaydıyla, miktarı ölçüsü tartısı ve standardı belli olan meçhuliyet söz konusu olmayan her türlü malda yapılabilmektedir.

2.3.6.6. İstisna

İstisna mecellede “Bir kimse ehli sanayiden birine bana şu kadar kuruşa şöyle bir şey yap deyip o dahi kabul etse istisna’ın bey mün’akid olur” şeklinde geçmiştir (Öztürk, 1973, s. 199).İstisna akdi, müşterinin özelliklerini belirlediği şekilde üreticiye sipariş vererek üreticinin de belirlenmiş fiyat karşılığında bu siparişi üretmeyi kabul etmesidir. Selem ile aralarındaki fark, selem akdinde ücret peşin iken mal belirlenen vadede teslim edilirken, istisnada mal ve ücret vadeli olmakta ve söz konusu sipariş edilen mal ise standart ya da fabrikasyon olmamaktadır. (Döndüren, 2003, s. 318)

Örneklendirecek olursak, ayakkabıcıya ayakkabı yaptırması, marangoza kapı, taahhüt işi yapan bir şirkete bina yaptırması (Çeker, 1990) masa, sandalye, çanta, dolap, bina vb. malların üretilip teslim edilmek üzere peşin ya da veresiye ücretle anlaşma yapmak istisna akdi olmaktadır ve geçerlidir. İstisna akdi daha çok inşaat-yapı sektöründe veya finansman alanlarında tercih edilmektedir. Çünkü mal istisna’da selemdeki gibi standart değildir. (Özsoy, 2012, s. 186)

2.3.6.7. Sukuk

Sukuk, aslı Arapça bir kelime olup finansal sertifikanın Arapçadaki adıdır. Vesika, sertifika, enstrüman anlamlarına gelmekte olan sakk kelimesinin çoğuludur. Para piyasalarında ki bono ve tahvil senet anlamında kullanılırken İslami finans sisteminde yeni piyasaya çıkmış bonolar sukuk diye adlandırılırlar.

Sukuk, genel olarak bono ile karıştırılmaktadır. İkisinin de finansman aracıdır ancak ikisi arasında birçok farklı yönler bulunmaktadır. Her şeyden önce bono faizli bir işlem olup bono ihraç edenin anapara ve faiz ödemesini kabul ettiği borç sertifikasıdır. Sukuk ise bir borçlanma enstrümanı değildir temelinde mutlaka bir varlık kaynaklı finansal sertifikadır.

2.4. Modern Murabaha ve Fıkhi Tartışmalar

2.4.1. İ'ne Satışı

Maddi kazancı olmayan ve karz-ı hasen olarak borç vermek istemeyen verdiği borçtan para kazanmak isteyen bir kimse, fon ihtiyacı olan kimseye bir malı vadeli olarak satar sonra aynı malı sattığı miktardan daha düşük bir ücret ile peşin paraya geri satın alır. Böylece nakite ihtiyacı olan kimse paraya, borç veren kimse de kâra kavuşmuş olmaktadır. Bu durum üçüncü kişinin devreye sokulması ile de yapılabilmektedir.

Hanefiler, bir kimsenin sattığı malın peşin ücretini almadan geriye daha düşük bir ücret ile satımını kabul etmemişler. Şafiiler ise işin şekil tarafına bakmışlar ve şekil şart oluşmuş ise caiz olduğuna hükmetmişlerdir. Hanefiler satılan malın ücretini peşin almak kaydıyla bu işlemde sakınca görmemişlerdir. (Apaydın, 2000, s. 282)

Bu işlem tabii seyrinde gelişir herhangi bir şart ve önceden bir organizasyon yapılmaz ise hiçbir sakınca arz etmemektedir. Ancak paraya ulaşmak için sadece göstermelik bir işlem ise hüküm yukarıda arz edildiği gibidir. Netice olarak i'ne satışına bazı şartlar çerçevesinde cevaz verenler olduğu gibi çoğunluk fakihler hoş karşılamayıp cevaz vermemişlerdir.

Murabahayı bu çerçevede ele alacak olursak, i'ne alışverişi ile murabaha arasında hem amacı açısından hem de yöntemi açısından farklılık olduğu görülmektedir. (Apaydın, 2000, s. 283)

Alıcı ve satıcının alışveriş kastı olmaksızın yalnızca krediye ulaşmak amacıyla yüksek bir fiyatla satın aldığı ürünü, satın aldığı kişiye peşin olarak daha düşük bir fiyat ile satarak paraya ulaşmayı amaçlamaktadır. Üçüncü tarafın devreye girmediği bu alışveriş şeklini Ebu Hanife fasit olarak kabul etmiştir. (Döndüren, 2003, s. 228)

İ'ne alışverişi nakit sıkıntısı olan kişiye şekil şartları yerine getirilerek eline nakit para geçmesini sağlamaktır. Aynı zamanda buradaki işlemde bir mal almak gibi bir kasıt olmayıp sadece işlemin gerçekleşmesinde göstermelik bir davranıştır.

Murabaha ise, i'ne den farklı olarak nakit para elde etmeye çalışmak değil, taksitle mal almaktır. Murabahada gerçek bir alışveriş söz konusu iken i'ne alışverişte göstermelik bir alışveriş söz konusudur. Dolayısıyla murabaha alışverişini bir i'ne alışverişi olarak değerlendirmek yanlıştır.

2.4.2. Malın Ayıbından Beri Olunması

Ticarette malın satış işleminin gerçekleşmesi ile satıcının sorumluluğu sonra ermemekte, eğer malda bir kusur veya ayıp sonradan açığa çıkarsa müşteriye ve mala karşı satıcının sorumluluğu devam etmektedir. Bu sorumluluk maldan cayma veya kusurun giderilmesi gibi durumlardır. Ancak baştan varsa malın ayıbı kusuru vb. gibi bir durumu satıcı, müşteriye belirtir ve müşteri bu şartlarda ayıp ve kusuru ile almayı kabul ederse veya satıcı satış sonrasında açığa çıkan ayıp ve kusurları kabul etmeyeceğini beyan ederek bu durumu müşteri kabul ederse satıcı, sonradan çıkacak olan problem kusur ve ayıptan dolayı fıkhen sorumlu tutulamaz.

Söz konusu durumlara ilişkin mecellenin 341. Maddesinde “Bayi’ hin-i bey’de mebi’in bir ayıbını beyan ederek müşteri ol ayıbı ile kabul ettikde ol ayb sebebiyle muhayyer olamaz” (Öztürk, 1973, s. 193). Sonradan çıkabilecek kusurlara ilişkin ise gene mecellenin 342. Maddesinde “Bayi’ bir malı her ayb davasından zimmeti beri’ olmak şartıyla sattıktan sonra hıyarı-ı ayb yoktur” (Öztürk, 1973, s. 193). Gene mecellenin 343. Maddesinde “Müşteri bir malı her aybiyle makbulümdür diye iştira eylerse artık anda ayb davasına salahiyeti yoktur” (Öztürk, 1973, s. 193).

Katılım bankası, murabaha ile satışta ayıp ve kusurdan dolayı müşteriye mağdur etmemekte bilakis müşteriye malı alması için vekâlet vererek müşteri kendi malını satıcı adına kendisi alıp ayıp ve kusuru ne varsa iyice araştırma olanağı tanımaktadır. Dolayısıyla katılım bankalarının bu şekilde ki satışına karşı olan eleştirinin yersiz olduğu açıkça görülmektedir.

2.4.3. Murabahada Malın Sigortalanması

Murabahaya konu olan malın sigortalanması bazı şartlar çerçevesinde kabul görmüştür. Murabahada mal öncelikle bankanın olduğundan dolayısıyla maldan da sahibi sorumlu olduğundan sigorta işlemini banka kendi adına yaptırmalı ve süreçte açığa çıkan masrafları banka ödemelidir. Sigortanın klasik sigortalar üzerinden yapılmaması, sigorta ücretinin üzerinden tekrar kar elde edilmemesi murabaha ile satılan malın sigortalanmasına müspet bir bakış kazandırmıştır. (Cebeci, 2010, s. 167) Ancak mevzuat gereği üzerine alamadığı malların sigortalanmasını ise masraflar katılım bankasına ait

olmak kaydıyla vekâleten müşterisine yaptırabilir. Bu sigorta masrafları da maliyet olarak satışa eklenebilir (TKBB, 2019).

2.4.4. Vekalet

Katılım bankalarının murabaha uygulamasında en çok kuşku duyulan konulardan bir tanesi de katılım bankasının malı kendisinin bizzat görerek almaması hatta hiç görmemesi bu işlemlerin kağıt üzerinden gerçekleştirilmesidir. Karşıdan bakıldığında sıkıntılı gibi görünen bu durumun gerçekte böyle olmadığı bilakis hem bankanın hem de müşterinin menfaati bakımından maslahata bu şekilde daha uygun olduğudur.

Bankanın, alıp satacağı her mal için uzman bir kadroyu bulundurması mümkün değildir. Müşterinin alacağı malı kendisinin daha iyi bilmesi ve tanınması kendisi adına başkasının almasından çok daha yararlı olacaktır. Bu durum hem bankanın işini kolaylaştırıp hızlandıracak hem de müşterinin istediği malı istediği şartlara göre alma imkânını sağlamış ve böylece aldanmaktan kurtulmasını sağlayacaktır. İşte bu işlemlerin hepsini (Yelek, 2016, s. 147-186) gerçekleştirebilmek için banka müşterisine kendisi adına malı almak için vekâlet vererek işi tarafların menfaatine uygun bir şekilde neticelendirmiş olmaktadır.

2.4.5. Vaadin Bağlayıcılığı

Bilindiği üzere katılım bankaları murabaha kullanırken, müşteri için alacağı malı hem alım hem de satım aşamasını müşterinin talebi doğrultusunda yapmakta ve bu süreçte banka ve müşteri arasında bir vaadleşme gerçekleşmektedir. Bu vaadleşme ile birlikte gerek banka için gerekse müşteri için bazı sorumluluklar doğmaktadır.

Katılım bankalarının en çok eleştirilen konularından birisi olarak karşımıza çıkan vaadleşme, İslam hukukçuları arasında mukaddimun dönemi âlimlerinden bu yana tartışıl gelmiş bir konudur. Bu konu hakkında farklı görüşler ileri sürülmüş olup biz bu konu hakkında ki görüşleri ve kanaatimizi beyan edeceğiz.

Va'din kazaen bağlayıcılığı konusundaki İslâm hukukçularının görüşlerini üç grupta toplamak mümkündür:

İslam hukukçuları konu hakkında genel anlamda üç guruba ayrılmış durumdadırlar. Bunlardan içlerinde; Ahmet b. Hanbel, Hasan el Basri, Ömer b. Abdulaziz ve

Malikilerden İbnül Arabi gibi müçtehitlerin de bulunduğu gurup birinci gurubu oluşturmaktadır. Bu gurup “Ey iman edenler! Yapmayacağınız şeyleri niçin söylüyorsunuz?” Yapmadığınız şeyi söylemeniz Allah katında en tiksinti verici şeydir.” "Allah'a verdikleri sözden döndüklerinden ve yalan söylediklerinden dolayı Allah, kendisiyle karşılaşacakları güne kadar onların kalbine nifak soktu." Ayetleri ile "Münafıklığın belirtisi üçtür; söylediğinde yalan söyler, vadinde durmaz, emanet bırakıldığında ona ihanet eder." Şeklinde gelmiş olan hadis-i şerifler dayandıkları delillere istinaden vaadi bağlayıcı olarak kabul ederler . (Bayındır, 2005, s. 110)

Hanefi, Şafii, zahiri mezhebi ve Hanbelilerde çoğunluk ikinci gurubu oluşturur. Bu guruptaki müçtehitler genel olarak vaadi bağlayıcı olarak bulmazlar. Üçüncü gurup ise vaadi, herhangi bir sebeple ilişkilendiren ve ilişkilendirmeyen şeklinde ikiye ayırmışlardır. Hanefilere ve Hanbelilere göre bir sebep veya şartla ilişkilendirilen vaad bağlayıcılık kazanır ve bu konu mecellenin 84. Maddesinde “Vaadler suret-i talik-i iktisab ile lazım olur.” (Öztürk, 1973, s. 131) Şeklinde hükme bağlanmıştır. Bu maddeye ilişkin, mecelleyi şerh eden Ali Haydar efendinin ifadesi “çünkü vaatler bir şey ile ilişkilendirilmesi durumunda kefalet ve taahhüt anlamı kazanır şeklindedir.

İmam Şafii, bir kimsenin başka bir kimseye almak üzere vaad ettiği bir malı aldırmasının caiz olduğunu ancak malı alan kişi o malı aldıktan sonra vaatte bulunan kimsenin söz konusu malı alıp almamakta muhayyer olduğunu ifade etmiştir. Buradan hareketle İmam Şafii’n vaadin bağlayıcı olduğuna ilişkin görüşünün olumsuz olduğu anlaşılmaktadır. (Günay, 2012, s. 207-228)

İmam Şafii için yukarıda vaadin bağlayıcılığını kabul etmemesine gerekçe olarak, malı satın alacak kimse için maliyetin belirsizliği, aldanma ve anlaşmazlığa düşme durumuna bağlar. Dolayısıyla belirsizlik, garar ve gabin durumu kalkınca vaadin bağlayıcılığının caizliği önünde bir engel kalmaz. (Cebeci, 2010, s. 117)

Bu maddelerden günümüz şartlarına en güzel şekilde cevap veren satıcıyı özellikle büyük ölçekli işlerde finans noktasında zor durumda bırakmayacak olan vaadin şartlı bir şekilde bağlayıcı olması görüşüdür.

Eğer bir kişi vaatte bulunuyor ve bu vaat, karşı tarafı bir sorumluluk altına sokuyor ya da onu zarara uğratabilecek bir duruma getiriyorsa, bu vaat bağlayıcıdır. Bu durum, İslam dininin prensiplerine, öğretilerine ve ticari ilişkilerin istikrarını sağlama amacına daha

uygun düşer. Bu nedenle, vaatte bulunan kişi, verdiği sözüne bağlı kalmak durumundadır, çünkü bu durum, hem İslam prensiplerine uygunluğu hem de ticari ilişkilerin sağlıklı bir şekilde sürdürülmesini sağlamaktadır. (Yelek, 2016, s. 180)

Kardavi'de yukarıdaki görüşleri destekler nitelikte; müşterinin almak istediği malı murabih olan bankadan istemesi bankanın da müşterinin istediği malı markası, modeli, menşei, teknik özellikleri ve proforma faturasına kadar hazırlayıp sunması ve bu sunulan standartlarda malın temin edileceği müşterinin de temin edilmiş bu malı alacağına dair karşılıklı sözleşmelerin yapılıp yazıya dökülmesinden ibaret olduğunu ifade ederek bu vaadleşme ve sözleşmenin tamamen caiz olduğunu belirtmiştir (Kardavi, 1985, s. 88).

Meseleyi toparladığımızda; Katılım bankalarının bir şarta bağlı olarak müşterisi ile vaadleşmesinin bağlayıcı olduğu aksi durumda taraflar için sorumluluk doğurduğu ve özellikle büyük sanayi ve sipariş usulü işlerde maslahata ve zaruriyete binaen bu vaadleşmenin kaçınılmaz bir ihtiyaç olduğu fikhen ortaya koyulmuş olmaktadır.

2.4.6. Malı Görmeden Almak

Katılım bankalarının malı görmeden alıp satması ve fiziki kabzın olmaması, alışverişin caizliği noktasında müşterilerde birtakım şüphelerin doğmasına neden olmuştur.

Bir kimse, görmeden bir malı hem alabilir hem de satabilir. Bu noktada fıkhi mutlak hiçbir engel yoktur. (Merginani, 1986, s. 3/61). Kabz noktasında Ebu Hanife gayrimenkul malların kabzı gerçekleşmeden satışına cevaz vermiştir. (Canan, 2000, s. 1/449) Bu konuya ilişkin mecellenin 262. Maddesinde “Bey’de Kabz şart değildir. Fakat ba’d-el-akd evvela müşteri semeni bayi’a ve saniyen bayi’ mebi’i müşteriye vermeye borçlu olur” (Öztürk, 1973, s. 184). Şeklinde geçmiştir.

Yukarıdaki bilgiler çerçevesinde meseleyi toparlarsak, katılım bankalarının murabaha ile alım satım yaparken malı alım ve satım aşamasında görmesi İslam hukuku açısından mecburiyet arz etmediğinden bankanın bu alışverişinde fıkhi hiçbir sakınca görülmemektedir.

2.4.7. Kar Oranları

Katılım bankalarının en çok eleştirilen konularından biriside, kar oranlarının konvansiyonel bankalarının faiz oranlarına yakın bazen aynı olmasıdır. Öncelikle bu

oranların faiz oranlarına yakın olması bu kar oranlarının da faiz gibi olduğu dolayısıyla haram olduğu anlamına gelmemektedir. Haram olduğuna ilişkin herhangi açık bir delil de mevcut değildir. Bu Oranların birbirlerine yakın olması hükümlerinin de aynı olması anlamına gelmemektedir.

2.4.8. Üzerine Risk Almaması İddiası

Murabih olan banka veya kurumun üzerine risk almadan alım satım yaptığı ve bu işlemin caiz olmadığı kanısı da katılım bankaları üzerinde duyulan kuşkulardan bir tanesidir.

Ancak şunu belirtmek gerekir ki tacir ticaretinde riski minimize etmesi işinin doğal bir neticesi ve aklın gereğidir. Aksi takdirde şöyle bir mantığa kapı aralanmış olacaktır ki, “bir alışverişte ve ticarete ne kadar risk var ise o ticaret ve alışveriş o kadar helaldir veya güzeldir” demek olur ki buda hem aklen hem de naklen yanlış bir kanıdır.

Usûlde ki külli kaidelerden “eşyada asıl olan mubahlıktır” hükmü gereğince aksine bir delil bulunmadığı sürece muamelata ilişkin meselelerde helallik esas alınır. Dolayısıyla bu risk meselesine ilişkin sarîh ve direk yasaklayıcı bir nakil olmaması sebebiyle riski olmayan bir alışveriş yapmak helal değildir demek büyük bir hataya kapı açar. Netice itibarıyla haram olduğuna ilişkin kesin bir delil olmayan bir mesele için haram dememiz mümkün görülmemektedir.

Bankaların risk almaması ya da minimum risk alması ya da farz edelim hiç risk almaması ticari bir alışverişini haram kılacak geçerli bir sebep değildir. Kaldı ki bankalarda kendi çapında illaki risk alıyor ve bu riskleri ellerinden geldiğince minimize etmeye çalışıyorlar.

2.4.9. Birden Fazla İşlemden Oluşması

Ebu Hureyre (r.a) dan yapılan rivayette, Resûlullah (s.a.v.) Efendimizin şöyle buyurduğunu haber vermiştir; “Kim bir satışta iki ayrı satış (işlemi) belirlerse, onun için en noksan olanı vardır, aksi halde riba (faiz) söz konusudur.” (Davud, 2010, s. 549)

Bu hadis-i şerifi sadece Ebu Davut rivayet etmiştir. Bu hadisi şeriften; bir alışveriş içerisinde peşin olarak veya vadeli olarak iki farklı fiyat söylene ve bunun üzerine bir alışveriş gerçekleşse bu fiyatlardan az olanı alınması gerekir ki aksi takdirde faiz tahakkuk etmiş olur. Alimler hadis-i şeriften kastın bu olmadığını ifade etmişlerdir.

Hattabi de bu konuda bu şekilde diyen birini bilmiyorum diyerek meseleyi desteklemiştir. (Davud, 2010, s. 550)

Simak'dan, o da Abdurrahman b. Abdillan b. Mes'ud (r.a.) dan o da babasından rivayetle, Resülullah'ın; (s.a.v.) “bir satışta iki ayrı satış (işlemi) belirlerse,” Hadisinde “safkateyni fi safkatin” denilmiştir. Ravi diyor ki; “Bu, adamın satış yaparken şöyle demesidir; bu mal veresiye olarak fiyatı şu kadar, peşin olarak da şu kadardır.”

Yukarıdaki her iki hadis-i şerifi âlimler farklı şekillerde yorumlamışlardır. Ancak bu hadisi şeriflerden sonuç mahiyetinde şu kanaatler çıkmıştır;

- a) Bir satış içerisinde iki tane fiyat belirlemek fıkhen caiz değildir. Ancak Hanefiler peşin şu fiyata vadeli şu fiyata denilerek iki fiyat belirlenir ve müşteride bu fiyatlardan bir tanesini seçip alışveriş bu seçilen fiyat üzerinden gerçekleştirilerek bitirilir ise caiz olur, demişlerdir.
- b) Bir satış içerisinde iki ayrı satıştan kasıt, bir alışverişi şartlı başka bir alışveriş ile tamamlamaktır demişlerdir. Mesela; senin kölen bir süre bana hizmet etmesi şartı ile sana şu malı satıyorum diyerek şartlı bir satış gerçekleştirilir ise bu işte bir satış içerisinde ikinci satış şekline girmiş olur demişlerdir.
- c) Satıcı müşterinin peşin veya vadeli olarak ne şekilde alacağını daha önceden bilir veya kestirir de bu duruma göre fiyat söyler ise bu şekilde yapılan alışverişte bir sakınca olmayıp caiz olduğu kabul edilmiştir.
- d) Vadeli olarak yapılan satışın vadesi belirlenmiş olmalıdır. Aksi durumda caiz olmayacaktır.
- e) İki üç adet (üç aylık fiyatı, altı aylık fiyatı, on iki aylık fiyatı gibi) vadeli fiyat söylenir de bu vadelerden herhangi biri seçilip karar verilmeden bir fiyatlandırma üzerinden satış yapılırsa bu faizli bir işlem durumuna girer ve bu satış caiz olmaz (Yıldırım C. , 1992, s. 4/432)

Netice itibariyle, bir alışverişte satış şartlı olmamak peşin ve vadeli fiyatı belli olmak ve bu peşin ve vadeli fiyatlardan bir tanesini seçip netleştirmek ve bunun üzerinden alım satım akdini gerçekleştirmek kaydı şartıyla böyle bir alışverişin caiz olacağı ve bu şekilde olursa, bir alışveriş içerisinde ikinci satış işlemi olmayacağı belirtilmiştir. Aksi takdirde işlem faizli bir işlem şekline girmiş olacaktır.

Murabahalı satış işleminde ise bu şekilde bir satış işlemi içerisinde ikinci bir satış işlemi yapılmamakta ve daha akitleşme bitmeden önce hem fiyat hem vade belirlenmekte ve bu belirlenen vade ve fiyat üzerinden murabahalı satış işlemi gerçekleşmektedir.

2.4.10. Kabz

Ebu Hüreyre (r.a) den yapılan rivayette, “Resülullah (s.a.v) Efendimiz yiyecek maddesinin satın alındıktan sonra tam anlamıyla onu ele geçirmeden satılmasını menetti” (Müslim, 1988).

Müslim ise bu hadisi şu metin ile rivayet etmiştir;

“Kim yiyecek maddesi olarak bir şey satın alırsa, onu ölçmeden, tartmadan satmasın.” (Müslim, 1988)

İmam Ahmed de şunu rivayet etmiştir;

“Kim bir yiyecek maddesini ölçekle veya tartı ile satın alırsa, onu kabzetmedikçe satmasın.” (Yıldırım C. , 1992, s. 4/444)

Yukarıdaki hadis-i şerifler ve benzeri hadis-i şerifler çerçevesinde meseleyi ele alan mezhep müçtehitleri farklı görüşler ileri sürmüşlerdir.

Hanefiler; Taşınabilir malların kabz edilmeden üzerinde tasarrufta bulunulmasına kesinlikle cevaz vermemişlerdir. Bu tür satışta aldanma durumu bulunduğunu ifade etmişlerdir (İbn-i Abidin, 1982)

Gayrimenkul mallar için ise Ebu Hanife ve Ebu Yusuf istihsanen caiz olduğu yönünde fetva vermişlerdir. Buna delil olarak ise alışveriş ile ilgili ayeti kerimelerinin hususi olmayıp umumu hüküm ifade etmesine dayanmışlardır. Fıkıh usulünde, Kuranı kerimin umum ifade eden hükmünü haberi vahit bir hadis ile tahsis (özel hüküm) etmek caiz görülmemiştir. Artı gayrimenkullerde aldanmanın genel itibariyle olmasını dayanak kabul etmişlerdir. (Zuhayli, 1994, s. 5/277)

Netice olarak Hanefi mezhebinde menkullerde kabzdan önce tasarrufa izin verilmemiş ancak gayrimenkullerin tasarrufuna izin ve fetva verilmiştir.

İmam Şafii ise, kabzdan önce malda tasarrufu ve satışı caiz görmeyip, kabzdan önce satışı yasaklayan delillerin umum ifade ettiğini belirtmişlerdir. (Zuhayli, 1994, s. 5/277)

Hanbeliler ise; satın alınmış bir malın kabzedilmedikçe satışına cevaz vermemişlerdir. Hatta bu mal kabzı gerçekleşmeden zarara uğrarsa satıcının malı olduğu kabul edilir ve bu mebinin bedelini müşteriye ödemesi gerektiğini ifade etmişlerdir.

Maliki mezhebi imamları ise, yiyecek maddelerinin ölçü ve tartı ile satılanlarının kabz etmeden önce satılmasına cevaz vermezken, götürü ve göz kararı veya yiyecek maddeleri dışında kalan ölçü ve tartısı olan malların kabzedilmeden satışına cevaz vermişlerdir. (Yıldırım C. , 1992, s. 4/446)

Fakihlerin ve çağdaş âlimlerin kabz üzerine yaptıkları tasvir ve tariflere göz attığımızda, vurgunun sadece kabzın fiziksel biçiminden çok, anlamı ve ortaya çıkan sonuçlar üzerinde olduğunu gözlemliyoruz. Bir mal üzerinde tasarruf hakkı gerçekleştiği takdirde tam olarak kabzdan söz edebiliriz. Kabzın fiziki şeklinden ziyade amacının üzerinde durulması daha doğru görülmektedir. Zira zaman ve mekâna bağlı olarak kabzın biçiminde değişiklik olması muhtemeldir. (Kapıcı, 2018)

Yukarıdaki bilgiler çerçevesinde katılım bankalarının murabaha uygulamasında eleştirilen noktalarından birisi olan, kabz etmeden malın satışı meselesini maliki mezhebinin fetvası esas alınarak icra edilmektedir. Aynı cevaz durumu taşınmazların özelinde Hanefi mezhebi içinde geçerlilik arz etmektedir.

3. BÖLÜM: LİTERATÜR VE ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

3.1. Literatüre Genel Bir Bakış

Bu bölümde Modern Murabahaya ilişkin genel bilgiler verilerek ardından bu çalışmanın metodolojisi hakkında açıklama yapılmıştır. Araştırmanın sınırlılığı ve geçerliliği ile ilgili bilgiler verilmiştir

3.1.1. Konuları Bakımından Modern Murabaha Literatürü

Türkiye’de modern murabaha ile ilgili çalışılmış tezler incelendiğinde, bu çalışmalarda genel olarak nitel yöntem kullanıldığı ve klasik murabaha ile modern murabaha arasındaki farklara temas edildiği görülmektedir. Türkiye’de yapılan murabaha ile ilgili çalışmalar incelendiğinde bizim konumuza yakın araştırmalar yapılmış olmakla beraber konu kapsamını direkt tam olarak içeren çalışma olmadığı anlaşılmaktadır.

Modern murabaha ve katılım bankaları geçmişinin günümüzdeki şekli ile kullanılmaya başlanması çok uzun bir süreci kapsamaması nedeniyle diğer çalışmalara nazaran modern murabaha yöntemine ilişkin çok sayıda araştırma olmadığı ayrıca tarihsel geçmişinin de elli yılı geçmediği görülmektedir.

Modern murabaha ile ilgili araştırmalara dikkat edildiğinde, klasik murabaha ve modern murabaha karşılaştırılması, klasik murabaha ile modern murabaha arasındaki ihtilaflı konuların ele alınması, modern murabaha ile konvansiyonel bankaların kıyaslanması ve modern murabahanın ekonomik etkileri gibi konu başlıkları etrafında çalışmaların gerçekleştiği gözlemlenmektedir.

3.1.2. Modern Murabaha Uygulaması

Murabaha, bir malın alım fiyatının ve maliyetinin üzerine bir miktar kar eklenerek o malın satılması işlemidir (Dönmez İ. K., 2006, s. 149). Bu klasik murabahanın günümüzde evrilerek alıcı satıcı ve aracı olmak üzere üç taraflı bir hal alması modern murabahayı neticelendirmiştir (Cebeci, 2010, s. 36)

Türkiye’de modern murabaha uygulamasının en yaygın şekilde kullanıldığı alan katılım bankacılığıdır. Dünya bankacılık sektöründe ise karşımıza İslami bankacılık olarak çıkmaktadır. İslam dini faizi yasaklamış olması nedeniyle faizden çekinen insanların fon

arz ve taleplerini karşılamalarına olanak sağlayan bir sistem olarak ortaya çıkmıştır. (Şahan, 2016)

3.1.3. Faizsiz Bankaların Ortaya Çıkış Süreci

17. yüzyıla kadar faize karşı çıkan dinler ve filozoflar faizin neden olduğu çeşitli sosyal ve ekonomik sorunlar üzerinde durmuşlardır. Günümüzde ise J.M.Keynes başta olmak üzere çeşitli ekonomist, düşünür ve iktisatçılar faizin neden olduğu sorunlar üzerinde durmuşlardır. Mısır'da kurulan faizsiz işlem yaptığını savunan ilk banka Tasarruf Bankasıdır. Bu banka 1963 yılında kurulmuştur. Tasarruf bankasının ardından Türkiye'nin de kurucu ortakları arasında bulunduğu İslam Kalkınma Bankası 1974 yılında kurulmuştur. 1980 li yıllarda Türkiye'de Özel Finans Kurumu adı altında faizsiz bankacılık sisteminin temelleri atılmıştır (Ersoy, 1987)

Bazı kaynaklarda Türkiye özelinde aslında ilk İslami Bankacılığın, *Adapazarı İslam Ticaret Bankası* olarak 1913 yılında kurulduğuna ilişkin bilgiler bulunmaktadır. Esnaf olan ve çiftçilik yapanları tefecilerden korumak amacıyla kurulmuştur. Türkiye'deki ilk İslam ibaresini kullanan bu bankanın aynı zamanda ilk özel İslami banka olma özelliğini taşıması da ayrıca önem arz etmektedir. Ancak 1928 yılında önündeki İslam ibaresi kaldırılmış, 1937 yılında ise adında tekrar bir değişikliğe gidilerek *Türk Ticaret Bankası A.Ş.* olarak değiştirilmiştir. En son 2002 yılında banka kapatılarak tasfiye edilmiştir. (Kurtaran, 2022, s. 178)

3.1.4. İslami Bankaların Dünya Ekonomisine Etkileri

İslami bankaların Dünya ülkeleri ve Türkiye ekonomisine katkılarına bakıldığında genel olarak şöyle bir tablo ile karşılaşılmaktadır.

İslami bankaların, Malezya'da ekonomik büyümeye ilişkin etkileri incelendiğinde sabit yatırımlar ve ekonomik büyümeye pozitif bir etki sağladığı gözlemlenmiştir (Kurtaran, 2022, s. 178). Bangladeş'te ekonomiye kısa ve uzun dönem etkisi ve ilişkisi incelendiğinde hem kısa hem de uzun dönemde ekonomik büyümeye olumlu etki sağladığı tespit edilmiştir (Kurtaran, 2022, s. 179). Bahreyn'de 2000 ve 2010 yılları aralığında İslami bankalar ile Faizli bankaların kısa ve uzun dönem ekonomiye etkileri incelendiğinde kısa dönemde kayda değer bir etki görülmezken uzun dönemde İslami bankaların ekonomiye katkısı pozitif yönlü etkisi olduğu görülmüştür (Kurtaran, 2022, s. 179).

Endonezya ve İran’da 2000 ile 2010 yılları aralığında İslami bankaların ülke ekonomisinin büyümesine yönelik kısa ve uzun dönemde yapmış oldukları etkiyi araştırdıklarında hem uzun hem de kısa vade de pozitif ve çift yönlü bir etki ettiğini tespit etmişlerdir (Kurtaran, 2022, s. 180). Suudi Arabistan, Yemen, BAE, Katar, Kuveyt, Mısır, Malezya, Bahreyn ve Endonezya’nın içinde bulunduğu 9 İslam ülkesinde İslami bankaların 2000 ile 2010 yılları arasındaki verilerine bakılarak kısa ve uzun dönem ilişkisi bakılmış ve pozitif ve anlamlı bir etkileşim olduğu sonucuna varmışlardır. Hatta uzun dönemli etkileşimin kısa dönemli etkileşimden daha iyi olduğu noktasında tespit bulunmuşlardır (Kurtaran, 2022, s. 181).

3.1.5. İslami Bankaların Türkiye Ekonomisine Etkileri

Türkiye’deki İslami banka olan katılım bankalarının 2005 ile 2021 yılları arasında Türkiye ekonomisi üzerinde finansal etkileri ile enflasyonun bu büyüme üzerine olan etkileri araştırılmış, katılım bankalarının ekonomik büyüme üzerinde pozitif yönlü etki göstermesine karşın enflasyonun ise negatif yönlü bir etki gösterdiği tespit edilmiştir. (*Emek ve Düşünceli* 2021’den aktaran Kurtaran, 2022, s. 201). Katılım bankaları ve faizli bankaların kredi hacimleri ve bu hacimlerin ekonomiye etkisi üzerinde yapılan çalışmada katılım bankalarından ekonomik büyümeye ilişkin tek yönlü bir nedensellik tespit edilmiştir (Kurtaran, 2022, s. 202).

2005-2020 yıllarını kapsayan bir çalışmada, katılım bankalarının Türkiye ekonomisinin büyümesine olan etkisi incelenmiş ve uzun dönemde olumlu bir etkinin olduğu nedensellik açısından bakıldığında ise katılım bankalarının Türkiye ekonomisine kısa ve uzun dönemde tek yönlü bir etki ettiği tespit edilmiştir (Kurtaran, 2022, s. 200). Araştırmadan da anlaşılabileceği üzere katılım bankalarının fonları ile ekonomik büyüme arasında pozitif bir etki olduğu anlaşılmakta ancak ekonomik büyümenin katılım bankalarının büyümesine olumlu bir etkisi olmadığı tespit edilmiştir.

3.2. Araştırmanın Yöntemi

Araştırmada, nicel araştırma yöntemlerinden olan mülakat tekniği kullanılmıştır. Mülakat; araştırmacının veri elde edeceği kaynak ile yüz yüze görüşerek gerçekleştirdiği veri toplama tekniğidir. Araştırmanın çeşidi farklı tür ve modellerin kullanımına neden olabilir. Mülakatta bilgiyi elde etmek amacıyla form kullanılıp kullanılmama noktasında

araştırmacı serbesttir. Mülakatlarda telefon tablet bilgisayar gibi teknolojik ürünlerde kullanıla bilinir. Mülakatlar eş zamanlı veya eş zamansız olarak gerçekleştirilir. (Zülfikar, 2022)

Araştırmada sorunlara ve problemlere yönelik tespitler yapılmış olup daha sonra bu doğrultuda ilgili kişi ve kişilere yönelik sorular hazırlanmıştır. Araştırmada hazırlanmış olan sorular murabaha kullanan müşteriler, bu alanda uzman olan akademisyenler ve bankaların danışma (fetva) komitesi üyeleri ile yüz yüze etraflıca mülakat yapılmıştır. Uygulanan mülakatlar neticesinde ulaşılan sonuçlar doğrultusunda değerlendirmeler yapılmıştır.

3.2.1. Araştırmanın Kapsamı

Bu çalışmada faizsiz finans modeli ile çalışan katılım bankalarının uygulamış oldukları modern murabaha enstrümanını müşteriler, akademisyenler ve katılım bankalarının gerek bünyesinde gerekse bünyesinde olmayan danışma komitesi üyelerine murabaha uygulamasının dini açıdan caizliği noktasında görüş ve önerileri alınmıştır.

3.2.2. Araştırmanın Katılımcı Profili

Araştırma müşteri gurubu, akademisyen gurubu ve fetva komitesi üyeleri olmak üzere üç gurup üzerinden gerçekleştirilmiştir. Bu çalışma her bir katılımcı ile karşılıklı yüz yüze mülakat şeklinde tamamlanmıştır.

Mülakat görüşmeleri 10 katılımcı ile yapılmış olup her görüşme yaklaşık 10 dakika ile 45 dakika arasında olmuştur. En kısa mülakat görüşmesi 10 dakika iken en uzun görüşme ise 45 dakika sürmüş olup toplam görüşme süresi 156 dakikadır.

3.3. Bulgular ve Değerlendirmeleri

3.3.1. Akademisyenlere Yöneltilen Sorular

3.3.1.1. Klasik Murabahanın Katılım Bankaları Vasıtasıyla Modern Murabaha Şeklinde Kullanılmasını İslam Hukuku Açısından Değerlendirilmesi Hakkında

- a. K1; Murabaha, peşin veya vadeli olarak satın alınan bir malın üzerine kar eklenerek peşin ve vadeli olarak satışı anlamına gelir. Bu aslında müşterinin sipariş verdiği bir malı peşin fiyatına alıp hiç bekletmeden müşteriye “Size bu fiyata vadeli olarak

satıyorum” dediği bir alışveriş şeklidir. Katılım bankaları, malı aldıktan sonra mal sahibine ödemeyi yapmak suretiyle, müşteriye vade farkı ile kayıt altında devir yapılırsa fıkıh açısından uygun olduğunu düşünüyorum.

- b. K2; Katılım bankacılığında murabaha uygulanmıyor. Katılım bankacılığında uygulanan murabahanın ne klasik ne de modern murabaha ile bir alakası olmadığını, dolayısıyla murabaha adı altında kullanılan kredinin faizli kredi olduğunu düşünüyorum. Buradan hareketle, murabaha yok ki murabahayı değerlendirelim. Netice itibarıyla ne fıkhi ne de kanuni bir temele oturuyor.
- c. K3; Çok olumlu olarak değerlendiriyorum. Sonuçta, klasik dönemde fukahanın murabaha diye adlandırdığı bir akit var. Bu akit, o dönemin şartlarına göre kullanılmış ve bugünün şartlarına göre geliştirilmiştir. Şunu belirtmek isterim ki, murabaha bugünkü şekliyle Osmanlı döneminde de kullanılıyordu. Ancak modern murabaha sanki ilk olarak Mısır'da keşfedilip kullanıldı gibi bir yanlış var. Bunun hilafı hakikat olduğunu da söylemiş olmak isterim.
- d. K4; İslam hukuku açısından kaçınılmaz bir durum olarak görüyorum. Burada söz konusu olan, günümüzde kişisel veya kurumsal olarak uygulanan klasik İslam hukukundaki akitlerin zaman, şartlar ve iktisadi yapıdan kaynaklanan değişikliklere uğramasıdır. Bu durum doğal olarak kaçınılmazdır. Eğer bu meseleye günümüz şartlarında değil de klasik fıkıh şartlarında bakarsak, önümüze birkaç alternatif çıkar:

Ya klasik fıkıh bizim günümüz sorunlarımıza cevap vermiyor diyerek bunu görmezden gelmeye devam ederiz ki bu mümkün değildir. Çünkü köklerimizden ve bağlarımızdan koparak kültür ve medeniyet krizine yol açarız.

Ya da günümüz şartlarını dikkate alarak yeniden içtihat yoluna gideriz.

Sonuç olarak, geleneğimizi ve klasiğimizi bir kenara atmayız, ancak günümüz şartlarını da göz önünde bulundurarak en uygun şekilde uyarlar ve geliştiririz. Bu noktada diğer mezheplerden de istifade ederek biraz eklektik bir yaklaşım benimsemeliyiz ve böylece modern murabahaya uygun bir örnek ortaya koymuş oluruz.

Değerlendirme;

“Yukarıdaki katılımcıların ifadelerinden yola çıktığımızda; K1, K3 ve K4 katılımcılarının katılım bankaları vasıtasıyla modern murabaha kullanmaları/kullandırmaları, İslam

hukuku açısından değerlendirildiğinde, fıkhen hiçbir sıkıntı teşkil etmediği bilakis bir sıkıntı zincirini çözdüğü ve geçmiş dönemlerde kullanılan klasik murabahanın günümüz şartlarına uyarlanmış bir şekli olduğu yönünde görüş belirtmişlerdir. K2 ise öncelikle bu uygulamanın ne klasik ne de modern murabaha ile ilgisi olmadığını, dolayısıyla fıkhi temellere oturmadığını belirterek, katılım bankalarının kullandırmış oldukları kredinin murabaha değil diğer konvansiyonel bankaların kullandıkları faizli kredi ile aynı olduğu yönünde görüş beyan etmiştir.

3.3.1.2. Katılım Bankalarının Finansman Yöntemi Olarak Murabaha Kullanmasını/Kullandırmasını İslam Hukuku Açısından Değerlendirilmesi Hakkında.

- a. K1; Kur'an-ı Kerim'deki Tektübü "yazınız" emrine uymak şartıyla, yani katılım bankaları parayı mal sahibine ödemek suretiyle malı satın aldıktan sonra müşteriye vade farkını ekleyerek devir yaparlarsa ve bu süreci kayda geçirirlerse herhangi bir sakınca görmüyorum.
- b. K2; 57. Madde gereğince bankacılık kanunu, bankaların (katılım bankaları dâhil) gayrimenkul ve emtia alım-satımı yapmasını yasaklamaktadır. Bu nedenle, zaten kanun bunu yasaklamaktadır. Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu'nun 19. Maddesi, katılım bankalarının kredi kullandırma yöntemlerini düzenlemektedir. Bu madde, vekâlet, murabaha, selem ve diğer yöntemlerin kullanımını sıraladıktan sonra önemli bir ifade kullanmaktadır; "katılım bankası, satıcıya ödeme yapar ve müşteriye borçlandırır". Ancak gerçekte durum böyle olmadığından, yukarıda sayılan yöntemlerin hepsi bu ifadeyle boşa çıkar. Katılım bankası alıcı ve satıcı konumunda olmadığı için, murabahalı satıştan bahsetmek mümkün değildir.
- c. K3; Öncelikle, kanaatimin olumlu olduğunu belirtmek isterim. Burada Klasik murabahadan ziyade modern murabahadan yani klasik murabahanın gelişmiş halinden bahsediyoruz. Bu gelişme, hayatın, şartların, toplumsal ve ekonomik ilişkilerin değişmesi nedeniyle ortaya çıkmıştır. Tabi bu evrilme, nasların sınırları içinde gerçekleşmiştir. Modern Murabaha, katılım bankalarının en popüler ve en iyi kullandıkları bir enstrümandır. Sistemin fıkhen uygun olmasına karşın, bireysel uygulama hataları kurumsal değil bireysel hatalardır

d. K4; Öncelikle burada zorunluluk ve ihtiyaçtan kaynaklı bir durumdur. Mesela, ev almak isteyen bir kimseyi ele alalım; bu kişi kendi kaynaklarıyla ya da akraba ve çevresiyle yüklü bir miktarı karşılayamıyorsa, adalet ve hakkaniyet açısından ev ya da araba sahibi olamayacağını söylemek doğru olmaz. Bu soruna çözüm olarak, geçmişte ulema ve günümüzün ilim ehli de düşünmüş ve çeşitli yöntemler geliştirmiştir. Eskiden para vakıfları, karz-ı hasen sistemi gibi yöntemler kullanılırken, günümüzde bu akitlere en yakın olanı, katılım bankalarının uyguladığı murabaha akdidir. Geçmişte bir ihtiyacı olan (özellikle Şafi mezhebinde) ancak alacak parası olmayan bir kişi, zengin bir kimseye gidip “sen bana şunu satın al, daha yüksek fiyata vadeli olarak bana sat” gibi uygulamalar yapabiliyordu. Bunun gibi basit bir akdin, katılım bankaları aracılığıyla kurumsal bir yapıya dönüştürülmesi mümkün olmuştur.

Değerlendirme;

Katılım Bankalarının murabaha kullandırmasını; K1 yazma kaydetme şartıyla İslam hukuku açısından uygun olduğunu belirtmiştir. K2 ise Bankacılık Kanunu’nun 57. Maddesi ve Katılım Bankaları Birliğinin 19. Maddesi gereğince katılım bankalarının murabaha kullandıramayacaklarını, kullanılan murabahanın fıkhen geçerli olmayacağını ifade etmiştir. K3 ise şartların ve zamanın değişmesi ile bu modern murabaha uygulamasının aslen naslara uygun şekilde evirildiğini ve günümüzde herhangi bir sakıncalı durum olmadığını ifade etmiştir. K4, bu uygulamanın zaruret olduğunu ve benzer uygulamaların geçmişte de farklı şekillerde yapıldığını belirtmiştir. Klasik murabaha sözleşmesinin şimdiki kurumsal şekilde yapıldığını ve bugünkü şartlara göre zaruri bir durum olduğunu ifade etmiştir. K1, K3 ve K4’ün görüşlerine muvafakat ederken K2’nin 57. ve 19. maddelerde alım satım işlemine ilişkin yasal bir karşılığı olmaması nedeniyle bu işlemin caiz olmayacağı yönündeki görüşüne katılmamakla birlikte bu durumun fıkhen bağlayıcı olmadığı yönünde görüşümüzü ifade etmek isteriz.

3.3.1.3. Katılım Bankalarının Kullandığı Murabaha Yöntemi ile İlgili İslam Hukuku Açısından Olumlu/Olumsuz Görüşler, Olumsuz Görüşlere İlişkin Tavsiyeler Hakkında.

a. K1; Katılım bankası temsilcisinin söz konusu malın alımı, paranın ödenmesi ve müşteriye satım işlemlerine kadar sürecin bizzat kendisi tarafından gerçekleştirilmesi

en uygun ve sağlam olanıdır. Günümüzde Katılım bankaları müşteriye vekâlet veriyor ve bu vekâlet ile müşteri öncelikle banka adına vekil sıfatıyla malı alıyor ve vadeli bir şekilde kendisine satıyor böylece tüm alım satım işlemleri müşteriye vekâlet yoluyla yaptırılmış oluyor. Tabi bu vekâlet yoluyla böyle bir işlem yapmak veya yaptırmak fıkhi açıdan herhangi bir mahzur oluşturmuyor olsa da en baştan ifade ettiğimiz gibi bu işlemleri vekâlet yoluyla müşteriye değil de katılım bankasının kendi temsilcisine yaptırması en güzel ve sağlam olanı olurdu diye düşünüyorum.

- b. K2; Katılım bankalarında murabahadan söz edebilmemiz için öncelikle Bankalar kanunundaki (bankalar gayrimenkul ve emtia alım satımı yapamazlar) maddesinin gözden geçirilmesi ve katılım bankalarının bu madde kapsamının dışına tutulması gerekir, ikincisi katılım bankalarının finansman işlemlerinin alım satım veya ortaklık yoluyla yapabileceği kanuna ve yönetmeliğe bağlanması, son olarak bu işlemlerden kaynaklanacak çifte vergi durumunun ek maliyet oluşturmaması adına katılım bankalarının bu vergiden istisna edilmesi gerekmektedir. İslam hukuku açısından katılım bankalarında murabahadan söz edebilmemiz için öncelikle bu eksik noktaların giderilmesi ve gerekli olan düzenlemelerin yapılması gerekmektedir.
- c. K3; Uygulamanın kendisine dair görüşüm olumludur. Murabahanın standartlarını AAOIFI gibi kurumlar belirlemişlerdir. Katılım bankalarında çalışan personelden kaynaklı bireysel kusurlar olabilir bu durumlar sistemsel değil bireysel hatalar kapsamında değerlendirilmelidir. Katılım bankalarının murabaha uygulamasında çift fatura kullanılmaması noktasında olumsuz görüş sergileyenler var ancak ben onlara bu hususta katılmıyorum ve bu durumun fıkhi bir zorunluluk olduğunu da düşünmüyorum. Bu çerçevede baktığımızda modern murabahanın uygulanmasında ilişkin herhangi bir olumsuz durum olduğunu düşünmüyorum.
- d. K4; Faiz ile alışverişi birbirinden ayıran birinin helal diğerinin haram olmasına neden olan temel faktörlerden biri, kişinin riski üzerine alıp almamasıdır. Bu nedenle, katılım bankaları riski tam olarak üzerine almıyor gibi görünmektedir. Söz konusu durumu, malın sigortalanması sigorta masraflarının murabahanın kar oranına yansıtılması ile çözüme kavuşturmak mümkün olacaktır diye düşünüyorum.

Değerlendirme;

Katılım bankalarının fıkhi açıdan olumlu olumsuz yönlerine ilişkin tavsiyelere yönelik; K1, her ne kadar murabaha işlemlerini vekâlet yoluyla yapmak fıkhen caiz ise de katılım bankasının kendi temsilcisinin bizzat işlem süreçlerini gerçekleştirmesinin daha yararlı olacağı doğrultusunda görüş belirtmiştir. K2 ise Bankalar Kanunu'nun 57. Maddesi ve Katılım bankaları Kanunu'nun 19. Maddesinin "Bankalar emtia alım satımı yapabilir" şeklinde düzenlenmesi ayrıca ikinci kez faturadan kaynaklı çifte vergiden muaf tutulması kaydıyla olabilirlikten söz etmiştir. K3, murabaha uygulamasının işlem sürecinde katılım bankası personelinin bireysel hatalarına dikkat etmek gerektiğini ve bu durumu sisteme mal etmemek gerektiği yönünde dikkatli olunması gerektiğini ifade etmiştir. Son olarak K4 ise, katılım bankalarının işlem sürecinde üzerine risk almıyor durumunda görüldüğünü ve bu eleştiri noktasını alınan malı sigortalayarak risk unsuruna katılarak gidermek gerektiğini yönünde görüş beyan etmiştir.

3.3.1.4. Katılım Bankalarının Pratikteki Bu Uygulaması ile İlgili Görülen Eksiklik/Fazlalık veya Düzenlenmesi Gereken Hususlara İlişkin Noktalar Hakkında.

- a. K1; Mal alımında fatura kesiliyor, bu fatura da doğrudan müşteri lehine kesiliyor. Kesilen bu fatura veya devredilen tapu gibi resmî belgelerde bu alım satım işlemlerinin katılım bankası vasıtasıyla alınıp üzerine bir miktar kar eklenerek vadeli bir şekilde satıldığına ilişkin herhangi bir bilgi bulunmuyor. Katılım bankası yoluyla yapılan alım satım işleminde müşterinin almış olduğu malın resmî belgesi olan fiş fatura tapu belgesi gibi evraka bu malın murabaha yoluyla şu kadar miktar kar ve vade ile devredilmiştir diye bir bilgi eklenmelidir diye düşünüyorum.
- b. K2; Öncelikle Bankalar Kanunu'nun 57. Maddesi ile Türkiye Katılım bankaları birliği (TKBB) nin 19. Maddelerinde daha önceden belirtmiş olduğum düzenlemeler yapılmadan bu konu hakkında yorum yapmam doğru olmaz diye düşünüyorum.
- c. K3; Ben Katılım bankalarının kullanmış oldukları modern murabahayı mevcut haliyle kullanıla bilinecek ve sürdürüle bilinecek güzel bir enstrüman olarak görüyorum dolayısıyla herhangi bir değişikliğe gidilmesine gerek yok kanaatindeyim. Hatta bu

mevcut uygulamanın verimliliğini ortadan kaldıran kısıtlamalar ve düzenlemeler yapılmasının da doğru olmadığını düşünüyorum.

- d. K4; katılım bankalarının öncelikle müşterilerini bilgilendirmeleri, kendi çalışan personellerini murabahanın ne olduğu konusunda bilgilendirmeleri gerekmektedir. Bu bilgilendirme; murabahanın para temelli bir kredi kullandırma yöntemi değil de varlık temelli ticari bir alım satım işlemi olduğunu bu noktalarla konvansiyonel bankalardan ayrıldıklarını net bir şekilde öğretmeleri gerekmektedir.

Değerlendirme;

Katılımcıların ifadelerinden yola çıktığımızda; K1 katılım bankalarının murabaha ile alım satım yaparken satım ve devire ilişkin fatura tapu gibi evraklara bu alım satım işleminin murabaha yoluyla gerçekleştiğiyle ilgili belirtici bir açıklama yazılması gerektiğini ifade ettiler. K2, ise herhangi bir görüş beyan etmedi. K3, hâlihazırdaki mevcut uygulamanın gayet yerinde ve güzel olduğunu herhangi bir eksiklik bulunmadığını ve hatta iyileştirmek adına bazı kısıtlama ve düzenlemelerin yapılmasının bile doğru olmadığı yönünde fikrini belirtmiştir. Son olarak K4 ise, katılım bankalarının murabaha ve içeriği noktasında hem müşterilerine hem de kendi personeline gerekli bilgilendirmeleri yapmaları doğrultusunda görüş beyan etmişlerdir.

3.3.2. Fetva Danışma Komitesi Üyelerine Yöneltilen Sorular ve Değerlendirmeler

3.3.2.1. Katılım Bankalarında Finansman Yöntemi Olarak Kullanılan Murabaha İşlemleri ile İlgili Danışma Komitesine Gelen Sorular Hakkında.

- a. K1; Biz kuruma yani bankaya danışmanlık hizmeti veriyoruz. Dolayısıyla daha çok kurum çalışanlarından sorular geliyor. Zaman zaman kuruma müşteriler tarafından sorular geliyor, bu sorular karar almamızı gerektiren bir soru şeklinde değil daha çok murabahanın mantığı nedir bu iş caiz midir değil midir, kar payı helal midir değil midir gibi genel sorular oluyor. Bu soruların cevapları ya bizler tarafından ya da bizlerin gözetiminde banka bünyesindeki koordinasyon ekibi tarafından cevaplanıyor. Toparlarsak bize gelen sorular ya banka çalışanları tarafından ya da ürün geliştirme birimlerinden gelen sorular şeklinde oluyor.
- b. K2; Daha çok katılım uyum birimlerinden bize soru geliyor. Hemen hemen her gün soru geliyor diyebilirim ve bu sorularında önemli bir bölümü katılım bankasının

kullanmış olduğu işlemleri yapabilir miyiz yoksa yapamaz mıyız şeklinde oluyor. Mesela, satılan mal acaba İslam'ın hoş görmediğı bir alana hizmet eder mi, etmez mi, müşterilerin faaliyet alanları ne olduğı gibi sorular geliyor.

Değerlendirme;

Kendilerine yöneltilen sorular doğrultusunda katılımcılardan K1, danışma komitesine daha çok kurum personelinden ve kurum müşteriler tarafından sorular geldiğini, içerik olarak da murabahanın mantığına ve caiz olup olmamasına ilişkin benzer tarzda sorular sorulduğunu ifade ettiler. K2 ise, soruların kendilerine daha çok katılım uyum biriminden geldiğini, ayrıca satılan malların İslam'ın tasvip etmediğı alanlara hizmet edip etmemesine ilişkin benzer sorular şeklinde de geldiğini belirttiler. Ayrıca Danışma Komitesine giden soruların doğrudan değil, öncesinde Danışma Komitesi Koordinasyon veya Katılım Bankacılığı Uyum gibi birimlerce değerlendirilip Danışma Komitesine arz edilmek üzere soruların gündeminin hazırlandığı anlaşılmaktadır.

3.3.2.2. Tarafınıza Bu Konuda Gelen Soruların Mahiyeti Hakkında. (Yeni Ürün, Finansman Konusu Uygunluğu, Murabaha Sürecinin Bizatihi Kendisi ile İlgili Konular vb.)

- a. K1; Genel itibariyle murabaha işleminin mahiyeti, süreçleri, vekâlet işleminin tesisi ve vekâletin uygulanması, banka tarafından malın alınması müşteriye satılması nasıl gerçekleşiyor gibi hususlar soru olarak yöneltiliyor. Ayrıca, murabahaya konu olan malın mesela, altın ile gümüşün, dezenfekte olarak kullanılmak istenen alkolün veya fukaha tarafından ihtilaflı olan deniz ürünlerinin tamamının ve benzer durumların murabaha ile alınıp satılmasının caiz olup olmaması gibi sorular bizlere geliyor.
- b. K2; Bir önceki sorunun cevabında belirttiklerime ilave olarak murabahanın anlaşılıp kanıksanmasının üzerine istisnaya, seleme, icareye, vekâlete neler girer gibi bu akitler hakkında genel bilgiler sorulmaya başlandı.

Değerlendirme;

Sorulan sorular çerçevesinde; K1, kendilerine murabahanın süreci ve buna bağlı işlemlerin nasıl uygulandığı özellikle murabaha ile mal alım satımı gibi sorularla ihtilaflı olan mesele ve ürünlerin murabaha yapıp yapılamayacağı yönünde sorular kendilerine yöneltildiğini ifade ettiler. K2 ise, katılım uyum birimlerinden gelen çeşitli sorulara ilave

olarak katılım bankasının kullanmış olduğu murabahanın dışındaki istisna, selem, vekalet ve icare gibi diğer enstrümanlar ve mahiyetleri hakkında sorular gelmektedir şeklinde açıklamada bulundular.

3.3.2.3. Danışma Komitesi Üyesi Olarak Katılım Bankalarındaki Bu Yöntem Hakkında Genel Görüşün Ne Olduğu. (Fıkhi, Ekonomik, Sosyal v.s Yönleriyle)

- a. K1; Ben usulüne göre yapıldığı takdirde murabahanın meşruiyeti noktasında hiçbir tereddüt taşımıyorum.
- b. K2; Öncelikle benim şahsi kanaatim, İslam dini teorik ile pratik çakıştığında İslam dini pratikten tarafa oluyor İslam Hukuku 'da pratikten tarafa tavrı alıyor. Bu cepheden baktığımızda bankacılık sisteminin gerekli olduğunu düşünüyorum. Katılım bankaları bugüne kadar danışma komitesi üyeleri bulabildikleri en ideal yöntem olarak murabahayı bulabilmişler ve murabaha dışında kullanılabilecekleri daha ideal olan başka bir yöntem bulamamışlar. Sosyolojik olarak da Müslümanların buna ihtiyacı var çünkü ev almaları araba almaları araç gereç almaları gerekiyor bu sistem de bu sosyolojik ve ekonomik ihtiyacı en güzel bir şekilde karşılıyor.

Değerlendirme;

Sorulan sorular çerçevesinde; K1, Katılım bankalarının kullanmış oldukları murabaha yöntemine ilişkin usulüne uygun yapıldığı takdirde helallliği ve meşruiyeti noktasında hiçbir şüphe ve tereddüt duymadığını ifade ettiler. K2 ise, İslam'ın insanı öncelemesi pratik ile teorik çakıştığında pratik hayattan tarafa tavrı aldığını bu cihetten bakıldığında katılım bankacılık sisteminin ve murabaha uygulamasının gerekli hatta zaruri bir durum teşkil ettiğini, bu zamana kadar danışma komitesi üyelerinin en ideal yöntem olarak bu enstrümanı ortaya koyabildiklerini ifade ettiler.

3.3.2.4. Katılım Bankalarının Pratikteki Bu Uygulaması ile İlgili Komite Üyelerinin Gördüğü Eksiklik/Fazlalık veya Düzenlenmesi Gerektiği Düşünülen Kısımlar Hakkında

- a. K1; Malumunuz, Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB) danışma kurulumuz var, bu danışma kurulumuz katılım bankalarının danışma komitesini de ilgilendirecek bir şekilde genel nitelikli kararlar ve şer'î nitelikli faizsiz standartlar yayınlamaktadır.

Ancak kimi zaman çok ayrıntı standartlar da yayınlayabiliyor ve bu ayrıntı standartlar Katılım Bankaları Birliği'ne üye olan Katılım bankalarını ve katılım bankalarına danışmanlık veren danışma komitelerini zor durumda bırakabiliyor. Mesela caiz olduğunu düşündüğümüz ihtilaflı bir mesele geldiğinde bu standartlardan dolayı yasaklamak zorunda kalıyoruz ve bu komite üyelerini zor durumda bırakıyor, bu otoritenin fıkhen ihtilaflı alanlarda süreklilik arz edecek şekilde yasaklayıcı hükümler ve standartlar getirmesini çok yanlış buluyorum.

- b. K2; Katılım bankalarının murabaha ile ilgili adımlarının tam olarak oturtulması lazım tabi bununla ilgili standardın yayınlanmış olması güzel böylece insanlar bankaya gidip anlaşma yapmak istediklerinde sıkıntı çekmeden işlemlerini yapabilirler. Katılım bankalarının murabahaya ilişkin adımları güzel anlata bilmeleri ayrıca kendi çalışanlarını bu konuda yeterli seviyede yetiştirebilmelidir. Örneğin Katılım bankaları özel vekâlet yerine genel vekâlet verebilirler.

Değerlendirme;

Yöneltelen sorular çerçevesinde; K1, TKBB murabahaya ilişkin genel standartların yanı sıra özel detay standartlarda getirebiliyor. Bu detay standartlar katılım bankalarını ve katılım bankalarına danışmanlık yapan danışma komitelerini de zor durumda bırakabilmesi, caiz olabilirliği olan bir meseleye standarttan dolayı caiz değil demek durumunda kalmak ve içtihadı böylece kısıtlamanın çok yanlış olduğu yönünde görüş beyan ettiler. K2 ise, murabahaya ilişkin uygulama adımlarını tam olarak standarda oturtulması ayrıca bununla ilgili gerek müşterilerin bilgilendirilmesi gerekse personelin eğitilmesi yönünde çalışmalar yapılması gerektiğini son olarak da katılım bankalarının özel vekâlet yerine genel vekâlet vermelerinin daha yararlı olacağı yönünde görüşlerini beyan ettiler.

3.3.3. Müşterilere Yöneltilen Sorular ve Değerlendirmeler

3.3.3.1. Yapılan Murabaha Finansmanı Süreci Hakkında Bilgiye Sahip Olunup Olunmadığı ve Kısaca İzahı Hakkında.

- a. K1; Murabahayı detaylı bir şekilde bilmiyorum ancak murabaha işlemlerini sadece katılım bankalarının yaptığını biliyordum. Murabahaya ilişkin benim bildiğim katılım

bankasının malı senin adına alıp senin istemiş olduğun vadelerle sana satması işlemi olarak biliyorum.

- b. K2; Murabaha uygulamasını çok kullandığımız için süreç ile yeterince bilgi ve tecrübeye sahibiz.
- c. K3; Ev alma sürecimden önce merak ettiğimden dolayı banka yoluyla murabaha kullanarak bir mal alıp satmanın caiz olup olmadığını bir hocaya sormuştum, ondan edindiğim bilgi caizliği yönünde idi. Sonradan bankaların fetva kurulu olduğunu onlarında buna cevaz verdiklerini öğrendim.

Değerlendirme;

K1, murabahaya ilişkin bilgisinin olmadığını sadece bu işlemi katılım bankaları tarafından yapıldığını bildiğini ifade etti. K2 ise, kurumsal olarak murabahayı sürekli aktif olarak kullandıkları için konuyla ilgili yeterince bilgili ve tecrübeli olduklarını ifade ettiler. K3, ev almadan önce sadece merakından caiz olup olmadığına ilişkin bir hocaya sorduğunu onun ise caiz olduğunu söylediğini ancak murabaha uygulamasının işleyişiyle ilgili bir bilgisinin olmadığını beyan ettiler.

3.3.3.2. Banka Çalışanı Tarafından Murabaha Hakkında Bilgilendirilmenin Olup Olmadığı, Ne Tür Bilgiler Verildiği ve Bu Bilgilerin Yeterli Olup Olmadığı Hakkında.

- a. K1; Banka murabahaya ilişkin detaylı bir bilgilendirme yaptı. Murabahanın nasıl yapılacağını, ödemenin nereye gideceği, kime gideceği, malın ne şekilde ödeneceği, bunun sigortalı olup olmayacağı gibi bilgiler tarafıma iletildi. Banka ödeme yapmadan satıcı tarafından mal çıkışı olmuyor yani biz önce malı alıyoruz banka sonra karşı tarafa ödeme yapıyor. Banka karşı tarafa ödemeyi yaptıktan sonra bize malın faturası ve sevkiyatı söz konusu oluyor, kısaca banka bizim adımıza bir alım yapıyor ve bizim istediğimiz vadelerle bize vadeli bir fiyat ile satım işlemini gerçekleştiriyor.
- b. K2; Banka çalışanları ilk çalışmamızda bizi bilgilendirdi daha sonrasında da bazı belli uyarılar yaptılar. Bilgilendirmelerin içeriğine ilişkin ise; önceden kesinlikle kapora verilmemesi, fatura kesilmemesi, ürünün teslim alınmaması noktasında bilgilendirildik.

- c. K3; Banka çalışanları tarafından başvuru sürecinde değil de tapu randevusu alındıktan sonra satış işleminin gerçekleşeceği noktada hem yazılı olarak hem de telefonla sözlü olarak banka temsilcisinin gelmeden bu satış işleminin gerçekleşmesinin caiz olmayacağı noktasında uyarıldım. Aksi takdirde murabaha işleminin gerçekleşmemiş olacağını ifade ettiler.

Değerlendirme;

K1 ve K2, bankaya başvuru yaptıklarında murabahaya ilişkin hangi aşamada neyi nasıl yapacaklarıyla ilgili bilgilendirme yapıldığını, K3 ise tapu aşamasına kadar her hangi bir bilgilendirme yapılmayıp tapu da devirden önce sözlü ve yazılı bilgilendirme yapıldığını ifade ettiler. K3'ün ifadesinden tapu aşamasına kadar banka personeli tarafından yeterli bilgilendirmenin yapılmadığı anlaşıyor.

3.3.3.3. Finansman Kullanırken Katılım Bankası Çalışanı Tarafından Hangi Konularda Bilgi İstendiği, Kapora Verilip Verilmediği, Satıcı ile Alıcı Arasında Sözleşme Yapılıp Yapılmadığı, Peşinat Verilip Verilmediği Konularında Bilgi Talep Edilip Edilmediği Hakkında

- a. K1; Yukarıda belirtilen bilgiler çerçevesinde sorular yöneltiliyor mesela bir makine alacak kimse için banka ekspertiz gönderiyor makinayı kontrol ediyor diye başkalarından biliyordum ancak ben makine değil de ticari mal, kimyasal satın aldığım için benzer durumla karşılaşmadım.
- b. K2; Sorunun içerisinde belirtilen konulara ilişkin işlemlerin olup olmadığına dair sorular soruldu ve gerekli uyarılar tarafıma yapıldı.
- c. K3; Yukarıdaki sorular doğrultusunda bilgilendirme ya da soru sorulmadı sadece ödeme planına ilişkin bilgiler ve belgeler istendi.

Değerlendirme;

K1, soruda ifade edilen konular hakkında sorular sorulduğunu, K2 de aynı şekilde sorular sorulup hatta gerekli uyarıların bile yapıldığını, son olarak K3 ise, ödeme planına ilişkin bilgilerin ve belgelerin dışında herhangi bir soru sorulmadığını ifade ettiler. K3'ün ifadesinden anlaşılabileceği üzere personel kaynaklı eksik bilgi ve iletişimin söz konusu olabildiğini ve bu hususa dikkat edilmesi gerektiği anlaşılmaktadır.

3.3.3.4. Finansman Kullanan Olarak Katılım Bankasına Gitmeden Önce Satıcı ile Alım Satıma Dair Herhangi Bir Sözleşme, İcab Kabul ve Peşinat Verme İşlemi Olup Olmadığı Hakkında.

- a. K1; Murabahayı bilinçli kullanan kimseler olarak murabaha işlemine zarar verme durumunun bilincinde olarak finansman kullanmadan önce satıcı ile herhangi bir sözlü alım satım, sözleşme ve peşinat verme gibi işlemler yapmadım.
- b. K2; Murabaha sisteminin işleyişinden haberdar olduğum için ayrıca banka personelinin de bu noktada uyarıları olduğu için banka ile anlaşmadan önce herhangi bir sözleşme, alışverişi bitime ve peşinat verme gibi durumlar söz konusu olmadı.
- c. K3; Arada emlakçı olduğundan dolayı satış işlemine kadar ev sahibiyle de irtibatım olmadı dolayısıyla önceden kapora peşinat alım satım sözleşmesi vb. bir durum söz konusu olmadı.

Değerlendirme;

K1 ve K2 murabaha işleminin bilincinde olduklarından dolayı murabaha işlemine fıkhen zarar verebilecek herhangi bir iş ve işlem yapmadıklarını, K3 ise, arada emlakçı olduğu için tapu işlemine kadar mal sahibini görmediğini dolayısıyla devir işlemi öncesinde herhangi bir anlaşma, kaparo vb. işlem yapmadıklarını ifade ettiler.

SONUÇ

Bu tez kapsamında, modern murabaha uygulamalarının katılım bankaları nezdindeki değerlendirmesi, karşılaşılan sorunlar ve potansiyel çözüm önerileri derinlemesine incelendi. İlk olarak, murabahanın dört mezhep açısından tanılandırılması, ardından bulunması gereken şartlar belirtilerek tarihsel gelişimine, klasik ve modern murabaha üzerindeki fıkhi tartışmalara temas edildi.

Bu çalışma, özellikle murabaha uygulamalarının, faizli kredi ile arasındaki farklılıkları ve fikhî hükümler çerçevesinde katılım bankacılığındaki yerini ve önemini vurgulamıştır. Çalışmanın sonucunda, faizli kredi işlemlerinin murabaha işlemleri ile arasında fıkhi hükümleri etkileyen önemli farkların bulunduğu teyit edilmiştir. Murabaha, İslami finans prensiplerine dayalı bir ticaret uygulaması olması nedeniyle müşteriye doğrudan para transferi içermez. Bu kıyaslama, geleneksel bankacılık ve modern katılım bankacılığı arasında önemli bir farkı ortaya koyarak murabahanın faizli bir işlem olmadığını ayrıca teyit etmektedir.

Konuya ilişkin olarak akademisyen, katılım bankaları danışma komitesi üyeleri ve murabaha kullanmış müşteriler ile yapılan mülakatta genel kanının murabaha uygulamasının günümüz şartlarına cevap verebilecek ve fıkhen herhangi bir tereddüte yer vermeyecek şekilde ideal bir uygulama olduğu yönünde görüşlerini ifade etmişlerdir.

Murabaha uygulaması geçmişten günümüze uygulanagelmiş bir alışveriş şeklidir. 19. Yüzyılın son çeyreğine kadar klasik murabaha yöntemi kullanılmıştır. 1976 yılında ise Mısırda, Sami Hasan Hammüd tarafından ilk defa modern murabaha uygulaması ortaya koyulmuştur. Bu tarih Dünyada İslami bankaların henüz ortaya çıkmaya başladığı döneme rastlamaktadır.

Türkiye’de, katılım bankaları 1983 yılında o günkü ismi ile Özel Finans kurumu olarak ilk yasal zeminini bulmuştur. 1985 yılında Albaraka Türk ilk faaliyete geçen katılım bankası olmuştur. Artık bu başlangıç ile Türkiye faizsiz bankacılık sistemi ile tanışmıştır.

Türkiye’de katılım bankacılığı gelişimini hızlıca sürdürürken Katılım bankacılığı etrafında dolaşan şüphe, tereddüt ve itirazlar ise bilinçli bilinçsiz bir şekilde hızlıca yayılmıştır. Araştırmamızda ise bu şüphe ve tereddütlerin genel anlamda bilgi

eksikliğinden kaynaklandığı belirtilmiş, bu şüphe ve tereddütlerin dayanaksız olduğu fıkhi deliller çerçevesinde ve yapılan mülakat neticesinde izah edilmiştir.

Araştırmamızın hipotezleri aşağıdaki gibi değerlendirilmektedir:

- H₁: Faizli kredi işlemi ile Murabaha işlemi kesinlikle aynı işlemler değildir.

Araştırmamızda murabaha ve kredi işlemlerinin kesinlikle aynı olmadığı, murabaha uygulamasının katılım bankası vasıtasıyla ticari bir alışveriş olduğu ortaya çıkmıştır. Herhangi bir mala ihtiyacı olan ancak parası olmayan kişi veya kurumların ihtiyacı olan malı katılım bankasının satın alıp maliyet ve kârını da ilave ederek taksitli bir şekilde müşterisine satması mantığına dayanan bir işlemdir. Ancak banka kredisi ticari bir alışveriş üzerine kurulan bir alışveriş olmayıp direk parayı para ile satarak müşteri üzerinden faizli kazanç elde eden bir sistem ve işlemlerdir.

- H₂: Faizli kredi ile murabahanın şekli ve işlemsel benzerliklerinin bulunması fikhî hükümlerin de birbirine benzediği anlamına gelmemektedir.

Karşıdan bakıldığında murabaha ile banka kredisi arasında bir fark olmadığı zannedilmektedir. Araştırmamızda açıklandığı gibi, katılım bankaları murabaha enstrümanı ile ticari bir alışveriş yapmakta, müşterinin ihtiyacı olan malı alıp taksitle müşterisine satmakta ve burada en önemli husus olan konvansiyonel bankaların yaptığı gibi müşterisinin şahsına parayı vermemektedir. Kredi veren konvansiyonel bankalar ise kişilerin sadece para talebini daha fazla bir para karşılığında taksitli olarak satmakta, mal alımı noktasında satıcı ile herhangi bir bağlantısı bulunmamaktadır. Bu durumda katılım bankaları murabaha ile bir alışveriş yapmış olurken, kredi veren bankalar ise faizli bir işlem yapmış olmaktadır.

- H₃: İslami prensiplere dikkat edilmek kaydıyla modern murabaha işleminin de klasik murabaha işlemi gibi fikhî caiz olması.

Klasik Murabahada, iki taraf bulunurken, Modern Murabahada Katılım bankası ile birlikte üç taraf bulunmaktadır. Bu üçüncü tarafın devreye girmesi ile modern murabaha işleminde de ilave farklı işlemler meydana gelmektedir. Bunlar, vaatleşme, kabz, malı görmeden almak veya satmak, kar oranlarının faiz oranları ile yakın olması, risk almamak ve malın ayıptan beri olarak şartlı satılması gibi durumlar ve benzerleri sayılabilir. Bu konulara ilişkin her meselede dört mezhebin içtihatları

çerçevesinde deliller getirilerek caizliği konusunda fıkhi dayanaklar ve deliller detaylıca işlenip temellendirilmiştir.

Sonuç olarak, murabahanın İslami finans ve katılım bankacılığı açısından önemli bir konu olduğu anlaşılmaktadır. Bu, faizsiz bir ekonomi modelinin ideal olduğunu ve bu modelin, konvansiyonel bankacılık sistemine bir alternatif olarak hizmet verebileceğini göstermektedir. Modern murabaha uygulamasının bu alandaki potansiyelini daha iyi anlamak ve bu alanda daha fazla inovasyon yapabilmek için, İslami prensiplere dayalı parasal işlemler hakkında daha fazla bilgi ve anlayışa ihtiyaç olduğunu göstermektedir. Özellikle, murabahanın modern ve klasik formlarının arasındaki farklılıkların, katılım bankacılığı uygulamalarının daha iyi anlaşılması ve geliştirilmesi için önemli bir husus olduğu anlaşılmaktadır.

Katılım bankacılığı ve murabaha uygulamalarının Türkiye'deki gelişimini değerlendiren bu çalışma, bu finans modelinin çeşitli tereddüt ve endişelere rağmen hızlı bir büyüme ve önem kaydettiğini göstermektedir. Bu durum, İslami finansın ve özellikle murabahanın, finans sektöründe önemli bir role sahip olduğunu ve bu modelin, geniş bir müşteri tabanına hitap etmek ve faizsiz bir ekonomi modeline geçişi kolaylaştırmak için güçlü bir potansiyeli olduğunu göstermektedir.

İslami finansın ve özellikle murabahanın daha iyi anlaşılması ve uygulanması, faizsiz bir ekonomi modelinin sürdürülebilirliğini artırabilir ve daha adaletli ve tutarlı bir finansal sistem oluşturabilir. Bu, İslami finans ve katılım bankacılığının, ekonomiye ve topluma daha geniş katkılar sunabileceği anlamına gelmektedir. Bu bulgular, İslami finans ve katılım bankacılığının önemini vurgulayan ve bu finans alanında daha fazla araştırmaya ihtiyaç olduğunu gösteren mevcut literatüre önemli bir katkı sağlamaktadır.

Dört mezhebin fıkhi içtihatlarının çerçevesinde, katılım bankaları üzerinden murabaha kullanmak; müşterinin doğru yönlendirilmesi, katılım bankasının murabaha kullandırırken işlem basamaklarını önce katılım bankası ve personeli, sonra müşterilerin dikkat etmeleri kaydıyla; modern murabaha kullanmanın maslahaten caiz olduğu anlaşılmaktadır.

KAYNAKÇA

- Aktape, İ. E. (2010). *İslam Hukuku Çerçevesinde Finansman ve Bankacılık*. İstanbul: Yedirenk Yayınları.
- Apaydın, H. Y. (2000). *İslam Ansiklopedisi,İne* (Cilt 22). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Arslan ve Özdemir, H. A. (2017). *Türkiye'de İslami Finansın Dönüşümünün Ekonomi Polisiği*. İstanbul: Seta Yayınları. İstanbul.
- Atar, F. (2002). *Fıkıh Usülü*. İstanbul: İfav.
- Aydın, N. (2013). Islamic Banking in Turkey: A Study of Interest-Free Financial Institutions. *Journal of Islamic Finance*, 36-50.
- Bayındır, S. (2005). *Çağdaş Murabahaya Etkisi Bakımından Fıkıhta Va 'din Bağlayıcılığı Meselesi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi. Sayı. II, (s 108).
- BBDK. (2003). *Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılanma Programı İlerleme Raporu*. İstanbul: Bankalarİ Denetleme Ve Düzenleme Kurumu Yayınları.
- BDDK. (2016). *Türkiye'de Katılım Bankacılığı Sektörü*. İstanbul: Bankaları Denetleme ve Düzenleme Yayınları.
- Buhari, İ. (1987). *Sahihi Buhari ve Tercemesi* (Cilt 4). İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Canan, İ. (2000). *Kütüb-i Sitte* (Cilt 1). İstanbul: Akçağ Yayınevi.
- Cebeci, İ. (2010). *Modern İslam İktisadi Literatüründe Murabaha Tartışmaları*. İstanbul: Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ceziri, A. (1989). *Dört Mezhebe Göre İslam Fıkıhı* (Cilt 3). İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Çeker, O. (1990). *İslam Hukukunda Siparişler*.
- Davud, E. (2010). *Sünen-i Ebu Davud* (Cilt 12). İstanbul: Şamil Yayınevi.
- Demir, M. S. (2015). *Türkiye'de Katılım Bankalarının Gelişimi Ve Performanslarının Değerlendirilmesi*. Ankara: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Döndüren, H. (2003). *Ticaret ve İktisat İlmihali*. İstanbul: Erkam Yayınları.
- Dönmez, İ. K. (2006). *İslam Ansiklopedisi* (Cilt 31). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayıncılık.
- Ersoy, A. (1987). *Faizsiz Banka ve İşlevleri*. İstanbul: İslami İlimler Araştırma Vakfı Yayınları.

- Et-Tirmizi, E. İ. (1972). *Tirmizi* (Cilt 2). İstanbul: Yunus Emre Yayınevi.
- Fetevayi Hindiyye. (1986). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Gözde, B. (2007). The History and Evolution of Banking in Turkey. *Journal Of Financial Studies*, 77-88.
- Gülşen, M. (2010). *Katılım Bankalarının Mali Tablo Analizi ve Performanslarının Değerlendirilmesi*. İstanbul: Yayınlanmamış Yüksek Lisans, Marmara Üniversitesi, Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü.
- Günay, H. M. (2012). İslam Hukukunda Akit Teorisi Bağlamında Murabaha. *Fıkhi Açıdan Finans ve Altın İşlemleri-Tebliğ ve Müzâkereler-, Tartışmalı İlmî Toplantı*, 207-228.
- Hacak, H. (2005). *Misli* (Cilt 30). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Hazine ve Maliye Bakanlığı. (2015). *Katılım Bankaları Strateji Belgesi 2015-2025*. Ankara: Hazine ve Maliye Bakanlığı Yayınları.
- İbn-i Abidin, M. E. (1982). *Reddül Muhtar Aled Dürrül Muhtar* (Cilt 1). İstanbul: Şamil Yayınevi.
- İbn-i Mace, E. K. (1986). *Sünen-i İbn-i Mace* (Cilt 6). İstanbul: Kahraman Yayınları.
- Kapıcı, N. (2018). *Katılım bankalarının murabaha işlemlerinde malın kabzı meselesinin islam hukuku açısından değerlendirilmesi*. Sakarya: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Karaman, H. (2013). *Fıkıh Usulü*. İstanbul: Ensar Neşriyat.
- Kardavi, Y. (1985). *Faizsiz sistemde Ticaret*. Yayıncı Yok.
- Kattan, M. R. (2023). *Katılım Bankacılığında Teori Ve Uygulama*. İstanbul: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kaya, İ. (2009). The Changing Role of the Banking Regulation and Supervision Agency in Turkey. *Journal of Banking Regulation*, 300-310.
- Kurtaran, N. A. (2022). *İslami Bankacılık Sistminin Ekonomik Büyüme Üzerine Etkileri Türkiye Örneği*. Bingöl: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bingöl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Malik, İ. (1982). *Muvatta* (Cilt 2). İstanbul: Tuğ Yayınları.
- Merginani, E. (1986). *El-Hidaye Tercemesi* (Cilt 3). İstanbul: Kahraman Yayınları.
- Müslim, H. B. (1988). *Sahih-i Müslim ve Tercemesi* (Cilt 5). İstanbul: İrfan Yayınları.
- Nesei, D. E. (1981). *Sünen'ün Nesei* (Cilt 7). İstanbul: Kalem Yayıncılık.

- Özsoy, M. Ş. (2012). *Katılım Bankacılığına Giriş*. İstanbul: Biltur Basın Yayın.
- Öztürk, O. (1973). *Mecelle*. İstanbul: İslami İlimler Araştırma Vakfı Neşriyatı-1.
- Özyurt, K. (2015). *Banka Kredilerine Alternatif Olarak Murabaha Modelinin İncelenmesi*. Kırıkkale.
- Şa'ban, Z. (1996). *İslam Hukuk İlminin Esasları*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları/45.
- Şahan, A. (2016). *Katılım Bankacılığının Gelişimi Türkiye'deki Durumu ve Kullandığı Yöntemler (Murabaha)*. Gaziantep: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tirmizi, İ. (1972). *Sünen-i Tirmizi* (Cilt 2). İstanbul: Yunus Emre Yayınevi.
- TKBB. (tarih yok). TÜRKİYE KATILIM BANKALARI BİRLİĞİ (TKBB): <https://tkbb.org.tr> adresinden alındı
- TKBB. (2019, 04 02). TKBB. TÜRKİYE KATILIM BANKALARI BİRLİĞİ: <https://tkbb.org.tr> adresinden alındı
- Tkbb. (2021, 05 06). *Tkbb Danışma Kurulu*. <https://tkbbdanismakurulu.org.tr/uploads/standartlar/ac2e3876713408175ef81c949f8bacdf.pdf> adresinden alındı
- Vakıfkatılım. (2019, 04 03). Vakıf Katılım Bankası Resmi Web Sitesi: <https://www.vakifkatilim.com.tr/tr> adresinden alındı
- Yelek, K. (2016). İslam Hukukunda Vaadin Bağlayıcılığı: Murabaha Örneği. *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 147-186.
- Yıldırım, C. (1992). *Kaynakları ile Ahkam Hadisleri* (Cilt 4). Konya: Uysal Yayınevi.
- Yıldırım, O. (2018). *Katılım Bankacılığının Türkiye Ekonomisine Etkileri*.
- Ziraat Bankası. (2019, 04 03). ZİRAAT BANKASI: <https://www.ziraatbank.com.tr/tr> adresinden alındı
- Zuhayli, V. (1994). *İslam Fıkhi Ansiklopedisi* (Cilt 5). İstanbul: Feza Yayıncılık.
- Zülfikar, H. (2022). *Nicel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Tubitak Sosyal Bilimler Ansiklopedisi.

EK

Ek 1: Sipariş Formu Örneği

SİPARİŞ FORMU

SAYI.....:

TARİH.....:

GÖNDERİLEN

İRTİBAT KURULACAK KİŞİ...:

GÖNDEREN.....KATILIM BANKASI A.Ş.

.....Operasyon Merkezi.....

İLGİLİ.....

Bankacılık Kanunu, Katılım Bankacılığı mevzuat ve uygulamaları tahtında finansman sağlama yöntemimize uygun olarak, aşağıdaki/ekli proforma faturadaki malı mevcut olması ve satmayı kabul etmeniz halinde.....TL peşin bedelle satın alıyoruz. Satış bedelinin döviz olarak belirlenmiş olması halinde ödeme, fiili ödeme tarihindeki bankamız döviz alış kuru üzerinden hesaplanacak Türk Lirası şeklinde yapılacaktır. Malın, fatura ve irsaliyesini

Müşterimiz.....adına tanzim edere, müşterimiz ile mutabık kaldığınız teslim

Koşullarına uygun olarak müşterimize teslim ediniz.

Saygılarımızla,

KATILIM BANKASI A.Ş.

Operasyon Merkezi

MALIN (her türlü emtia, menkul kıymet, gayrimenkul, hak ve hizmetin):

CİNSİ VE MİKTARI.....

ÖDEME TUTARI VE MİKTARI.....

MAL TESLİM TARİHİ.....

DİKKAT EDİLECEK HUSUSLAR

- Siparişimizden önce mal sevk edilmemiş, hizmet alınmamış, fatura ve irsaliye düzenlenmemiş olmalıdır.
- Satıcı tarafından ASLI GİBİDİR ibaresi ile kaşelenip yetkililerce imzalanmış ve malın teslim alındığına dair müşteri tarafından kaşelenip yetkililerce imzalanmış fatura ve irsaliye sureti tarafımıza gönderilmelidir. (.....no'lu faksımıza ya da mail adresimize)
- Firmanızın imza sirküleri ve ticaret sicil gazetesi, (.....) no'lu faksımıza ilgili personel dikkatine ya da mail adresimize gönderilmelidir.
- Şubelerimiz dışında diğer bankalara gönderilecek havalelerden EFT masrafı alınır. Bu tutar tarafınıza gönderilecek satış tutarından düşülür.

Ek 2: Vekalet Formu Örneği

VEKALET FORMU

TARİH.....:

GÖNDERİLEN

İLGİLİ.....:

GÖNDEREN..... KATILIM BANKASI A.Ş.

.....Operasyon Merkezi.....

İLGİLİ

Değerli Müşterimiz

...../...../..... tarihli müracaatınıza ve no'lu projeye konu mal/hizmet alımı için Sağlayacağımız finansman sebebiyle gerçekleştirilecek işlemlerde, Bankamız çalışma prensipleri gereği, mal/hizmeti satıcıdan adımıza sipariş edip, satın alma ve teslim-tesellüm gibi alım- satımın gereği olan işlemleri yapma konularında sizi vekil tayin ettik. Satış bedelinin döviz olarak belirlenmiş olması halinde ödeme, fiili ödeme tarihindeki Bankamız döviz alış kuru üzerinden hesaplanacak Türk Lirası olarak yapılacaktır. Vekil, malın bulunmasından, seçiminden, alınmasından, yükletilmesinden, taşıtılmasından, tesliminden ve sair mala ilişkin tüm hususlardan sorumludur. Vekalet ilişkisi sadece yukarıda zikredilen proje ve yine yukarıda zikredilen iş/işlemler ile sınırlıdır; asla başka ilişkilere teşmil edilemez. Anılan iş/işlemlerin bitiminde başkaca bir bildirimle lüzum olmaksızın vekalet ilişkisi kendiliğinden sona erer; bundan önce de Bankamız vekalet ilişkisini dilediği zaman sonlandırma hakkına sahiptir.

.

Saygılarımızla,

KATILIM BANKASI A.Ş.

Operasyon

Merkezi

SATICININ ADI ÜNVANI:

MALIN (her türlü emtia, menkul kıymet, gayrimenkul, hak ve hizmetin):

CİNSİ VE MİKTARI

ÖDEME TUTARI VE MİKTARI

MAL TESLİM TARİHİ

DİKKAT EDİLECEK HUSUSLAR

- Siparişimizden önce mal sevk edilmemiş, hizmet alınmamış, fatura ve irsaliye düzenlenmemiş olmalıdır.
- Satıcı tarafından ASLI GİBİDİR ibaresi ile kaşelenip yetkililerce imzalanmış ve malın teslim alındığına dair müşteri tarafından kaşelenip yetkililerce imzalanmış fatura ve irsaliye sureti tarafımıza gönderilmelidir. (.....no'lu faksımıza ya da mail adresimize)
- Firmanızın imza sirküleri ve ticaret sicil gazetesi, (.....) no'lu faksımıza ilgili personel dikkatine ya da mail adresimize gönderilmelidir.
- Şubelerimiz dışında diğer bankalara gönderilecek havalelerden EFT masrafı alınır. Bu tutar tarafınıza gönderilecek satış tutarından düşülür.

ÖZ GEÇMİŞ

Ad Soyad: Fatih ÜSTEK	
Eğitim Bilgileri	
Ön Lisans	
Üniversite	Niğde Üniversitesi
Bölümü	Deri Teknolojileri Dericilik
Ön Lisans	
Üniversite	Anadolu Üniversitesi
Fakülte	Açık Öğretim Fakültesi
Bölümü	İlahiyat
Lisans	
Üniversite	Anadolu Üniversitesi
Fakülte	İşletme Fakültesi
Bölümü	İşletme
Makale ve Bildiriler	
1. Üstek, Fatih – “Katılım Bankacılığındaki Murabaha Uygulamasının İslami Finans Prensipleri Açısından Değerlendirilmesi”. Yayın Yeri: VI. Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kongresi. VI. International Strategic Research Congress, ((25.10.2022-29.10.2019), Antalya, 2019	